

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการศึกษา โดยมีประเด็น ดังนี้

1. การพัฒนาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2504 - 2509) - แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ที่มีผลต่อชุมชนชนบท
 2. ประวัติของพระสุบิน ปณีโต และบทบาทในการขับเคลื่อนวิถีพุทธในชุมชนระยะแรก
 3. กระบวนการขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสุบิน ปณีโต และผลที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง
 - 1) บ้านเปรี๊ตใน หมู่ที่ 2 ต.ห้วยน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด
 - 2) บ้านท้ายวัง หมู่ที่ 6 ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด
 - 3) บ้านเกาะตะเคียน หมู่ที่ 1 ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด
 - 4) บ้านทางควาย หมู่ที่ 4 ต.แสนตุ้ง อ.เขาสมิง จ.ตราด
 4. การวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืนของวิถีพุทธในชุมชน
 5. การสังเคราะห์ภาพรวมของผลลัพธ์และผลกระทบของการขับเคลื่อนวิถีพุทธในชุมชนของพระสุบิน ปณีโต
 6. การพิสูจน์สมมติฐานการวิจัย
- โดยผู้ศึกษาจะนำเสนอผลการศึกษาดังกล่าวเป็นลำดับดังนี้

4.1 การพัฒนาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2504-2554) ที่มีผลต่อชุมชนชนบท

การพัฒนาสมัยใหม่เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่ประเทศไทยถูกบังคับให้เปิดประเทศทำการค้าขาย แต่หนักหน่วงมากขึ้นในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีอำนาจทำให้รัฐประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) ทำให้เกิดการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ และในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 – 2514) เป็นต้นมาปรากฏว่ามีการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมซึ่งเป็นตัวเร่งให้เกิดลูกโซ่ของเหตุการณ์

ต่าง ๆ เช่น เกิดช่องว่างระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท การเร่งรัดพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง และเกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา เศรษฐกิจไทย ณ จุดเริ่มต้นแห่งแผนพัฒนาฯ จึงเป็นการมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างขาดดุลยภาพ

จตุรงค์ บุญจรรัตนสุนทร (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความยากจน สถานการณ์และบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศตามทฤษฎีการสร้างความทันสมัย (Modernization) ที่มีผลต่อชุมชนชนบทอย่างชัดเจนดังนี้

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 - ฉบับที่ 10 ประเทศไทยในอดีตเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ซึ่งทำให้จินตนาการของเราต่อภาพเศรษฐกิจของสังคมไทยในอดีตมีแต่ภาพเขียวขจี และในน้ำมีปลาซึ่งนำมาเป็นอาหารได้ จะเห็นได้ว่าประเทศไทยเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ จนกระทั่งในทศวรรษที่ 1960 ซึ่งเป็นยุคที่ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่การพัฒนาแบบทันสมัย (Modernization) ตามกระแสหลักของประเทศตะวันตกนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 -2509) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นแผนที่เกิดจากการแนะนำของธนาคารโลกที่เข้ามาศึกษาสถานการณ์ต่าง ๆ เมื่อปี 2500 และรัฐบาลไทยออกพระราชบัญญัติพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติและตั้งสำนักงานสภาพเศรษฐกิจแห่งชาติเมื่อปี 2502 เพื่อทำหน้าที่วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และได้ประกาศใช้แผนที่ 1 (2504-2509) และกำหนดเป็นแผน 5 ปี เรื่อยมาจนถึงแผนที่ 10 (2550 - 2554) ในแผนแรกไม่มีคำว่า “ สังคม ” มาเพิ่มเติมคำนี้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2

แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ซึ่งเกิดขึ้นจากการแนะนำของผู้เชี่ยวชาญธนาคารโลก ได้กำหนดแนวทางหลักในการพัฒนาประเทศโดยเน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยเฉพาะการลงทุนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานในรูปแบบของระบบคมนาคมและขนส่ง ระบบเขื่อนเพื่อการชลประทานและพลังงานไฟฟ้า การขยายโทรศัพท์ การสร้างโรงพยาบาล การพัฒนาสถานีอนามัย การส่งเสริมการศึกษาอาชีวะ เป็นต้น การที่รัฐทุ่มเททรัพยากรเข้าไปในภาคเอกชน และเพิ่มผลผลิตทางเกษตรและอุตสาหกรรม ก็เพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว

ผลการดำเนินงานในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ได้มีส่วนผลักดันให้เศรษฐกิจของประเทศสรุดหน้าไปอย่างเห็นได้ชัด การขยายตัวของมวลรวมผลิตภัณฑ์ในประเทศเพิ่มขึ้น ทางด้านโครงการขั้นพื้นฐาน ได้มีการเริ่มงานชลประทานขนาดใหญ่ เริ่มก่อสร้างบูรณะทางหลวงแผ่นดินและทางหลวงจังหวัด ด้านการค้าระหว่างประเทศมูลค่าสินค้าออกและสินค้าเข้าได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และเริ่มมีการขาดดุลการค้าในช่วงปลายแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ในช่วงปี พ.ศ. 2510-2514 ยังเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจต่อไป และเริ่มให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะการศึกษาและสาธารณสุข และพยายามให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาด้านสังคม การเพิ่มคุณภาพ

ชีวิต การกระจายการพัฒนาให้บังเกิดผลไปทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตทิวกันดารและห่างไกลความเจริญ

ผลของการพัฒนาทางเศรษฐกิจไทยในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 แม้จะลดลงจากช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 เล็กน้อยแต่ก็ยังอยู่ในระดับสูง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากในช่วงปลายแผนฯ ฉบับที่ 2 ได้เกิดภาวะเศรษฐกิจรัดตัวเป็นครั้งแรก หลังจากที่มีการขยายตัวติดต่อกันมากกว่า 10 ปี สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงในปัจจัยเศรษฐกิจเป็นสำคัญ คือ ประการแรกโครงสร้างความต้องการของตลาดโลกสำหรับสินค้าหลายประเภทได้เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ราคาสินค้าส่งออกที่สำคัญที่สุดของไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าวและยางลดลงมาก ประการที่สอง รายจ่ายทางทหารสหรัฐฯ ในประเทศไทยลดลง และประการที่สามการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งเคยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะก่อนหน้ากลับลดลงมากในระยะนี้ ส่วนทางด้านรายได้ของประชาชน ปรากฏว่ามีความแตกต่างหรือช่องว่างของรายได้เพิ่มขึ้นในหมู่ประชากรของประเทศ และระหว่างพื้นที่ภาคต่าง ๆ ของประเทศ ความแตกต่างของรายได้ที่เกิดขึ้นนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากแนวการพัฒนาในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 และ 2 ซึ่งเน้นการบูรณะและเสริมสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ แนวทางการพัฒนาดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า การเพิ่มผลผลิตของประเทศจะต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ ความเชื่อนี้แม้จะเป็นสิ่งที่ถูกต้องในด้านการเพิ่มผลผลิต แต่ก็ปรากฏว่าผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากโครงการของรัฐเหล่านี้เป็นประชาชนเพียงบางส่วน ซึ่งมีความสามารถที่จะใช้ประโยชน์จากสิ่งก่อสร้างของรัฐได้ ดังนั้น โครงการเหล่านี้จึงมีผู้ได้ประโยชน์ในวงจำกัด และไม่สามารถส่งประโยชน์ให้ถึงมือประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศได้โดยตรงและทั่วถึง ผู้ที่อยู่ใกล้บริการขั้นพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และมีปัจจัยการผลิตพร้อมข้อมูล สามารถที่จะเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากบริการเหล่านี้ในการเพิ่มผลผลิตและรายได้ของตนได้มากกว่าผู้ที่อยู่ห่างไกล หรือขาดปัจจัยการผลิต จึงเห็นได้ว่าความสามารถของแต่ละบุคคลในการที่จะมีโอกาสได้ใช้ประโยชน์จากบริการ และการลงทุนของรัฐมีไม่เท่าเทียมกัน ทำให้ช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระจายรายได้แตกต่างกันมากยิ่งขึ้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (2515-2519) พยายามรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ พัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกแทนการนำเข้า ยกักรายได้ของประชาชน สนับสนุนการมีงานทำ ลดอัตราการเพิ่มของประชากร โดยการวางแผนครอบครัว

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 ได้เริ่มขึ้นในระยะที่ภาวะเศรษฐกิจของโลกและของประเทศไทยไม่สู้เอื้ออำนวย นับเป็นครั้งแรกในระยะ 10 ปี หลังจากได้มีแผนพัฒนาประเทศขึ้น เริ่มตั้งแต่ภาวะผันผวนของระบบการเงินของโลกตั้งแต่ปี 2514 เป็นต้นมา โดยเฉพาะการที่ค่าเงินดอลลาร์สหรัฐฯ ตกต่ำการเพิ่มระดับราคาสินค้าสำคัญในตลาดโลกประเภทอาหารและวัตถุดิบ ตั้งแต่ปี 2515 ติดตามมาด้วยการ

เพิ่มขึ้นของราคาน้ำมัน ซึ่งในช่วง 3 ปีแรกของแผนฯ ราคาน้ำมันได้เพิ่มขึ้นถึง 4 เท่าตัว ภาวะการเหล่านี้ได้ส่งผลทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อและเศรษฐกิจหลักในหมู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมีผลทำให้มูลค่าการค้าระหว่างประเทศลดต่ำลง เกิดปัญหาการว่างงานแพร่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ในประเทศอุตสาหกรรมต่าง ๆ ประเทศไทยมีระบบเศรษฐกิจแบบเปิด จึงได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจนสูญเสียเสถียรภาพทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาเงินเฟ้อสูงสุดอย่างไม่เคยมีมาก่อน ควบคู่ไปกับเศรษฐกิจเริ่มฝืดเคืองอย่างรวดเร็ว การขยายตัวทางด้านการเงินทั้งภาครัฐบาลและเอกชนลดน้อยลง การลงทุนซบเซา การก่อสร้างส่วนใหญ่หยุดชะงัก การส่งออกสินค้าสำคัญ เช่น ข้าว ข้าวโพด ยาง และสิ่งทอ ลดลงทั้งปริมาณและราคา รายได้ประชาชนตกต่ำ โดยเฉพาะประชาชนในชนบท และจำนวนคนว่างงานสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม จากการที่รัฐบาลได้ใช้มาตรการทางการเงิน การคลัง และราคาหลายประการ เพื่อคลี่คลายปัญหาดังกล่าว ปรากฏว่า สถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศได้เริ่มคลี่คลายดีขึ้นในช่วงปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 ทำให้อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจตลอดช่วงแผนฯ เพิ่มขึ้นใกล้เคียงกับเป้าหมายที่กำหนดไว้

สำหรับการกระจายบริการเศรษฐกิจเพิ่มผลผลิตการเกษตร ปรากฏว่า เนื้อที่ชลประทานของประเทศมีขีดความสามารถส่งน้ำเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้น ส่วนการก่อสร้างระบบถนนจากท้องไร่ท้องนา ในรูปทางหลวงแผ่นดิน ทางหลวงจังหวัด ทางหลวงชนบทและทางหลวงท้องถิ่น รวมทั้งเส้นทางบนคันคลองชลประทาน ทำให้มีระยะทางทั้งหมดเพิ่มมากขึ้น

ด้านการบริการสังคม สามารถกระจายบริการทางการวางแผนครอบครัวไปสู่ส่วนภูมิภาคได้ทั่วถึงมากขึ้น ทำให้อัตราการเพิ่มของประชากรลดลง จากร้อยละ 3.1 ในปี 2514 เหลือ ร้อยละ 2.6 ในปี 2519 ซึ่งใกล้เคียงกับเป้าหมาย ร้อยละ 2.5 ที่กำหนดไว้

อย่างไรก็ดี แม้อัตราเพิ่มประชากรจะลดลง แต่การให้บริการด้านการศึกษาและสาธารณสุขก็ยังไม่เพียงพอกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ยังมีปัญหาเด็กในวัยเรียนอยู่นอกระบบโรงเรียนถึงประมาณ ร้อยละ 56 และเกิดปัญหาความไม่เสมอภาคของการศึกษาของเด็กในระดับก่อนวัยเรียน และในวัยเรียน ส่วนการบริการทางด้านสาธารณสุขยังขาดแคลนมากโดยเฉพาะเขตชนบท สถานีอนามัยนอกจากจะมีปริมาณน้อยแล้วสถานีอนามัยส่วนใหญ่ในเขตชนบทยังขาดอุปกรณ์การแพทย์ ยาที่มีคุณภาพ และเจ้าหน้าที่ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) เน้นการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ โดยมุ่งขยายการผลิตสาขาเกษตรและปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมให้สามารถขยายการผลิตเพื่อส่งออก และเพื่อการกระจายรายได้ ตลอดจนการมีงานทำในส่วนภูมิภาค ขณะเดียวกันก็กำหนดมาตรการและปรับปรุงระบบการบริหารงานของรัฐเพื่อเร่งฟื้นฟูการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมที่กำลังซบเซาเป็นพิเศษเพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่วงการธุรกิจอุตสาหกรรม นอกจากนี้จะมุ่งรักษา

เสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยเน้นฐานะดุลการชำระเงินและการขาดดุลงบประมาณให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมที่จะค้ำจุนเสถียรภาพทางเศรษฐกิจทั้งภายนอกและภายในประเทศ ในการนี้ได้พยายามรักษาเป้าหมายทางด้านแผนการผลิตและการนำเข้า แผนส่งออก แผนลงทุน แผนเงินกู้ แผนรายจ่ายและระดับราคาให้เป็นไปอย่างมีระบบตามที่กำหนดไว้

นอกจากนี้ยังเร่งบูรณะและปรับปรุงการบริหารทรัพยากรหลักของชาติ รวมทั้งการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติพัฒนาในลักษณะที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนส่วนใหญ่ในชาติ โดยเฉพาะที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ และแหล่งแร่ ทั้งนี้ ได้วางแนวทางการพัฒนาอย่างมีระบบและสอดคล้องกันในด้านการเร่งการปฏิรูปและพัฒนาที่ดิน การพัฒนาและจัดสรรแหล่งน้ำภายในประเทศ การสงวนไว้ และการนำมาใช้ของแหล่งแร่ การอนุรักษ์และบูรณะทรัพยากรป่าไม้ การสำรวจและพัฒนาแหล่งพลังงานที่สำคัญยิ่งของประเทศ

ผลการดำเนินงานเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจชนบทของประเทศตามแผนพัฒนาฯ ทำให้ตลอดช่วงระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เพิ่มสูงขึ้นกว่าเป้าหมายเล็กน้อย แต่การผลิตสาขาเกษตรซึ่งเป็นสาขาการผลิตที่สำคัญที่สุดในโครงสร้างการผลิตของระบบเศรษฐกิจส่วนรวมขยายตัวเพิ่มขึ้นต่ำกว่าเป้าหมาย ส่วนการผลิตในสาขาอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นต่ำกว่าเป้าหมายเช่นกัน สำหรับการผลิตในสาขาอื่น ๆ เกือบทั้งหมดขยายตัวเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงกว่าเป้าหมาย

การที่โครงสร้างทางการผลิตเปลี่ยนไปในลักษณะเช่นนี้ประกอบกับการรักษาระดับราคาสินค้าเกษตร ไม่สามารถกระทำได้ดีทั่วถึงทั้งประเทศเป็นผลทำให้ความแตกต่างและช่องว่างของรายได้ระหว่างประชากรที่อยู่ในสาขาเกษตรกับประชากรในสาขาการผลิตอื่น ๆ เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

นอกจากนี้การที่ภาวะเศรษฐกิจโลก โดยทั่วไปตกต่ำ ราคาน้ำมันดิบเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วหลายเท่าตัว และประเทศไทยจำเป็นต้องพึ่งพาพลังงานจากต่างประเทศถึงร้อยละ 75 ของการใช้พลังงานทั้งหมดในปี 2544 ทำให้ต้องใช้รายได้จากการส่งออกสินค้าของประเทศซื้อน้ำมันจากต่างประเทศมากขึ้นตามราคาที่สูงขึ้น เป็นผลให้มีการขาดดุลการค้า ขณะเดียวกันการเร่งฟื้นฟูภาวะเศรษฐกิจในช่วง 2 ปีแรกของแผนฯ 4 ทำให้มีการใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดิน เพื่อการลงทุนในโครงการต่าง ๆ อีกทั้งการที่รัฐบาลต้องใช้งเงินอุดหนุนกิจการสาธารณูปการต่าง ๆ รายจ่ายภาคีรัฐบาลจึงสูงขึ้นอย่างรวดเร็วเกินกว่าความสามารถที่จะหารรายได้ได้ทัน โดยเฉพาะสัดส่วนรายได้ของรัฐบาลต่อผลผลิตรวมมิได้เพิ่มขึ้นเลย ทำให้ประชาชนที่มีรายได้ประจำ และคนยากจนตกอยู่ในฐานะชักหน้าไม่ถึงหลัง เพราะรายได้เพิ่มขึ้นไม่ทันกับค่าครองชีพที่สูงขึ้น

ในด้านการกระจายรายได้และบริการสังคม ยังไม่กระทบอย่างเพียงพอและทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรในเขตชนบทล้าหลัง ซึ่งแม้ว่าจะได้มีการทุ่มเทการพัฒนาจนสามารถลดสัดส่วนประชากรที่อยู่ในข่ายยากจนทั้งประเทศลง แต่ก็ปรากฏว่ายังมีประชากรชนบทมีฐานะยากจนกระจาย

อยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ประชากรเหล่านี้มีปัญหาความอดอยาก ขาดแคลนบริการพื้นฐาน ในการดำรงชีวิต และมีโรคภัยไข้เจ็บ เช่น จากหลักฐานทางการแพทย์ปรากฏว่า เด็กก่อนวัยเรียนใน ท้องที่ชนบทจำนวนมากได้รับอาหารไม่เพียงพอ ภาวะทุโภชนาการนี้เองจะมีผลทำให้เกิดปัญหาติดเชื้อ นานาประการอันมีผลกระทบต่อภาวะการเจริญเติบโตของเด็ก และสมรรถภาพชีวิตในระยะยาว สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลบั่นทอนทรัพยากรกำลังคนของประเทศอย่างมหาศาล

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) แผนนี้ยึดพื้นที่เป็น เป้าหมายในการพัฒนา เน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การเงินการคลังของประเทศ ปรับ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ ควบคุมไม่ให้ขยายตัวสูงนัก เน้นความสมดุลในการพัฒนา เน้นการแก้ไข ปัญหาความยากจนในชนบท ปัญหาที่ปรากฏเด่นชัดมากขึ้นเรื่อย ๆ คนชนบทอพยพเข้าเมือง และย้าย ถิ่นฐานเพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีกว่า การใช้จ่ายเงินเกินตัวของภาครัฐและเอกชนส่งผลให้เกิดความอ่อนแอ ทางเศรษฐกิจ การพัฒนารวมศูนย์ที่กรุงเทพฯ และพื้นที่ภาคกลางส่วนใหญ่ ปัญหาความเสื่อมโทรม ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ มีการเร่งพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งตะวันออก เร่งพัฒนาเกษตรในเขตก้าวหน้า และปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมและกระจายไปสู่ภูมิภาค

ผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ต้องประสบเงื่อนไขและข้อจำกัดมาก อัน เนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจและการเงินของโลกได้ผันผวนตลอดเวลาและค่อนข้างรุนแรง ซึ่งเป็นผลสืบ เนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจโลกที่ซบเซาติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน ตั้งแต่เกิดวิกฤติการณ์น้ำมัน ครั้งที่ 2 ทำให้ประเทศต่าง ๆ ต้องปรับนโยบายเศรษฐกิจใหม่เพื่อความอยู่รอดของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเทศอุตสาหกรรมต่าง ๆ ได้ใช้นโยบายกีดกันทางการค้า รวมตลอดทั้งใช้นโยบายการเงินการคลัง อย่างเข้มงวด

จากความพยายามของรัฐบาลในการพัฒนาตามแผนฯ ในท่ามกลางความแปรปรวนทั้งหลายที่ เกิดขึ้นในตลาดโลก ซึ่งรัฐบาลได้นำมาตรการต่าง ๆ มาใช้เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับการ เปลี่ยนแปลงนี้ เช่น การใช้มาตรการด้านการเงิน การคลังอย่างเข้มงวด การใช้มาตรการเร่งรัดการ ส่งออกโดยลดปัญหาการส่งออก ควบคู่กับการใช้สิ่งจูงใจกับผู้ผลิตและผู้ส่งออกรวมทั้งการปรับ ค่าเงินบาทให้ลอยตัว เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการส่งออก ประกอบกับสถานการณ์เศรษฐกิจโลก ในช่วงปลาย ๆ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ได้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการลดลง ของราคาน้ำมันและอัตราดอกเบี้ย ได้ส่งผลทำให้การพัฒนาหลาย ๆ ด้านประสบความสำเร็จตาม เป้าหมายของแผนฯ

ในด้านการแก้ปัญหาความยากจนในชนบทแล้ว รัฐบาลสามารถจัดโครงการเพื่อแก้ไขปัญหา ความยากจนของประเทศในพื้นที่เป้าหมาย 12,562 หมู่บ้าน หรือคิดเป็นร้อยละ 99.8 ของพื้นที่ เป้าหมายทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ผลการพัฒนาช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหา

ให้ลู่วงไปได้อย่างหมดสิ้น ที่ดินกว่า 17 ล้านไร่ ยังมีสภาพเป็นดินเค็ม และอีกกว่า 29 ล้านไร่ ยังมีสภาพขาดความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ประชากรกว่า 3,824 หมู่บ้านยังมีปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และอีกจำนวน 12,673 หมู่บ้านยังคงอยู่ในภาวะขาดแคลนน้ำกินน้ำใช้

ผลกระทบจากความผันผวนของเศรษฐกิจและการเงินของตลาดโลก ทำให้ผลการพัฒนาบางด้านไม่ได้ตามเป้าหมายของแผนฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตในสาขาการเกษตรและอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นสาขาการผลิตที่สำคัญที่สุด ซึ่งเป็นผลให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยรวมเพิ่มขึ้นในอัตราที่ต่ำกว่าเป้าหมายของแผนฯ การที่อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นเช่นนี้ ได้ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานตามมา ดังจะเห็นได้จากมีคนว่างงานเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลต่อเนื่องให้การระดมเงินออมในประเทศไม่สามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมาย ทำให้ต้องพึ่งพาทรัพยากรจากต่างประเทศมาใช้ในการลงทุน และได้ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านราคาตลาดการค้า และภาระหนี้ต่างประเทศเพิ่มขึ้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) วัตถุประสงค์หลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ คือ การยกระดับการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไปในอนาคตควบคู่กับการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่สะสมมาตั้งแต่อดีต ดังนั้น ประเด็นหลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ก็คือ การยกระดับการพัฒนาประเทศ เพื่อให้เศรษฐกิจไทยขยายตัวสูงกว่าในระยะเวลาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 โดยคำนึงถึงทั้งอัตราและลักษณะการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ไม่กระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจการเงิน และการคลัง และแก้ไขปัญหาตลาดการค้า และการคลังได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งให้มีการเพิ่มการจ้างงานแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเสริมสร้างความเป็นธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทยให้ทั่วถึงด้วย

โอกาสสำคัญที่เปิดช่องให้เศรษฐกิจไทยนั้นมีมาก โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยวและการส่งออก แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 จึงมุ่งเสริมสร้างการส่งออกของประเทศโดยใช้นโยบายอัตราแลกเปลี่ยนที่เหมาะสมและมาตรการกระจายตลาดส่งออก และชนิดของสินค้า รวมถึงการปรับปรุงคุณภาพของสินค้า ด้วยมาตรการดังกล่าว โอกาสของไทยในการแข่งขันในตลาดโลกจะสดใสกว่าในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 และเพื่อฉวยโอกาสดังกล่าว แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ก่อให้เกิดผลหลายประการ คือ

ประการแรก เศรษฐกิจไทยมีการขยายตัวในระดับสูงและเปิดกว้าง เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจนานาชาติมากขึ้น ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 เศรษฐกิจของประเทศไทยได้ฟื้นตัวและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และสูงกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ในแผนฯ ถึงหนึ่งเท่าตัว และนับเป็นอัตราการขยายตัวเฉลี่ยสูงสุดของการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วง 25 ปีที่ผ่านมา ในขณะที่เดียวกัน โครงสร้างเศรษฐกิจได้ปรับตัวในลักษณะที่เปิดกว้างเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจนานาชาติมากขึ้น

ประการที่สอง ฐานะการเงินการคลังของประเทศมีเสถียรภาพและคนไทยมีรายได้ และการทำงานเพิ่มขึ้น การขยายตัวของเศรษฐกิจโดยในอัตราที่สูงอย่างต่อเนื่องมานั้น ทำให้เกิดผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยส่วนรวมในหลายด้าน โดยเฉพาะฐานะการเงิน การคลังของประเทศ การจ้างงาน และรายได้โดยส่วนรวม กล่าวคือ เสถียรภาพทางการเงินการคลังของประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ให้อยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ ประเด็นที่สำคัญที่น่าจะกล่าวถึงในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 คือ การพัฒนาที่ผ่านมายังมีความไม่สมดุลอยู่หลายด้าน แม้ว่าการขยายตัวของเศรษฐกิจจะมีผลดีต่อเศรษฐกิจส่วนรวมหลายประการก็ตาม แต่การขยายตัวนั้นได้ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนาที่สำคัญ ๆ อีกหลายด้าน

ประการที่สาม ผลของการพัฒนายังก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างกลุ่มครัวเรือนระดับต่าง ตลอดจนชนบทกับเมืองมีมากขึ้นอย่างน่าเป็นห่วง กลุ่มอาชีพยากจนที่สุดยังคงเป็นกลุ่มเกษตรกร ซึ่งปรากฏว่ามีรายได้น้อยที่สุด คือ เพียงครึ่งหนึ่งของรายได้เฉลี่ยทั้งประเทศเท่านั้น ส่วนกลุ่มผู้ใช้แรงงานทั่วไปและกลุ่มข้าราชการที่มีรายได้ต่ำก็ยังคงคิดว่าเป็นกลุ่มเกษตรกร นอกจากนั้นความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างกรุงเทพมหานครและส่วนภูมิภาคก็มีมากขึ้น โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครและปริมณฑลยังมีฐานะเศรษฐกิจและอัตราการเจริญเติบโตที่รวดเร็วกว่าภาคอื่น ๆ

ประการที่สี่ การขาดแคลนบริการพื้นฐานในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 มีความรุนแรงมากขึ้น บริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจเกือบทุกประเทศ เช่น ไฟฟ้า น้ำ ระบบสื่อสารคมนาคม โครงข่ายถนน และทางเรือ เป็นต้น มิได้เพียงพอต่อความต้องการของระบบเศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว แม้ว่าจะได้มีการปรับแผนการลงทุนด้านการบริการพื้นฐานในช่วงปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 แล้วก็ตาม

ประการที่ห้า ช่องว่างระหว่างการออมในประเทศกับการลงทุนมีแนวโน้มสูงขึ้น ถึงแม้ว่าเสถียรภาพทางการเงินการคลังของประเทศมีความมั่นคงพอสมควร แต่ในช่วงปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ช่องว่างระหว่างการออมกับการลงทุนเริ่มสูงขึ้นมากอย่างน่าเป็นห่วง

ประการที่หก ปัญหาการปรับตัวของสังคมไทยให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจมีมากขึ้น กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศจากเศรษฐกิจการเกษตรมาสู่เศรษฐกิจอุตสาหกรรมเป็นเหตุให้สังคมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทมาสู่ความเป็นสังคมเมืองมากยิ่งขึ้น ทำให้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่แบบไทยดั้งเดิมต้องปรับเปลี่ยนเป็นการดำเนินชีวิตในรูปแบบสมัยใหม่ อันมีผลกระทบต่อสภาพจิตใจ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่โดยส่วนรวม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาสังคมเมืองในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาอาชญากรรม มีแนวโน้มของการก่อคดีได้เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่รุนแรงสะเทือนขวัญ และมีความซับซ้อนใน

รูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น ในขณะที่เดียวกันปัญหาสุขภาพยังคงเป็นปัญหาที่สำคัญ นอกจากนี้ชุมชนแออัดและปัญหาแหล่งเสื่อมโทรมในเมืองมีแนวโน้มทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น

ประการสุดท้าย ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การที่เศรษฐกิจไทยเติบโตในระยะที่ผ่านมาในอัตราสูงมาก ทำให้มีการระดมทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะที่ดิน แหล่งน้ำ ประมง และแร่ มาใช้ในอัตราที่สูง อันเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว ยิ่งไปกว่านั้นการขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ผ่านมา ก็เป็นสาเหตุสำคัญซ้ำเติมทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้การขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว รวมตลอดถึงการขยายตัวของประชากรในเมืองได้ก่อให้เกิดปัญหามลพิษในด้านต่าง ๆ เช่น น้ำเน่า อากาศเสีย เสียงรบกวน กากของเสีย และสารอันตราย ซึ่งเพิ่มปริมาณมากขึ้น อีกทั้งคุณภาพน้ำในแม่น้ำสายหลัก เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำท่าจีน รวมถึงคุณภาพน้ำทะเลชายฝั่งในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม และมีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนดไว้ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและชุมชน ซึ่งเป็นข้อจำกัดต่อการพัฒนาเศรษฐกิจต่อไปในอนาคต

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ ประการที่แรก เพื่อรักษาอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม ประการที่สอง กระจายรายได้และการพัฒนาไปสู่ภูมิภาคและชนบท และประการสุดท้าย เร่งรัดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ตลอดช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ทำให้อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เคยเติบโตในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-6 กลับลดลง มีโครงสร้างพื้นฐานกระจายไปทั่วประเทศ คริวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้มีอยู่ร้อยละ 97.7 น้ำประปาเริ่มออกไปสู่ชนบทถึงร้อยละ 32 ของหมู่บ้าน อัตราเด็กเข้าเรียนมีถึง 97.7 อายุเฉลี่ยของคนไทยสูงขึ้น แต่ในเวลาเดียวกันก็เกิดปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาสังคม เกิดการระบาดของโรคเอดส์อย่างรุนแรง มีผู้ติดเชื้อถึงเกือบ 1 ล้านคน ทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมป่าไม้ถูกตัดไปตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 เกือบ 40 ปี ปีละประมาณ 1 ล้านไร่ (จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. 2546 : 19-34)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540- 2544) มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญในแผนนี้ที่ไม่ได้เน้นที่ประเด็นเศรษฐกิจเหมือนที่ผ่านมา แต่เปลี่ยนเป้าหมายมาเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต เน้นการพัฒนาคน การพัฒนาสังคม โดยการพัฒนาเศรษฐกิจมิได้เป็นเป้าหมายหลัก แต่เป็นเครื่องมือหนึ่งเท่านั้น ได้มีการระดมความคิดจากตัวแทนทุกสาขาอาชีพ เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศว่าจะให้ไปทิศทางไหน เพื่อใครและอย่างไร เป็นการเริ่มต้นการ

พัฒนาที่เริ่มเข้าใจว่า การ มี (Having) มากขึ้นไม่ได้หมายความว่า การเป็น (Being) คนมากขึ้น อยู่ดีมีสุขมากขึ้น ทำอย่างไรให้คนได้พัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาไปพร้อมกัน รู้จักตัวเอง รู้เท่าทันโลก อยู่อย่างมีคุณค่า พัฒนาศักยภาพของตนเอง (เสรี พงศ์พิศ. 2547 : 108-109)

วิกฤติเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงต้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540- 2544) ทำให้โฉมหน้าทางเศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง และทำให้สังคมไทยต้องหันกลับมาทบทวนว่า แนวคิดและกระบวนการพัฒนาในช่วงกว่า 30 ปีที่ผ่านมา ถูกต้องหรือไม่ การหลุดตัวทางเศรษฐกิจที่เกิดจากปัญหาโครงสร้าง และปัจจัยพื้นฐานในประเทศที่มีมานานแต่ไม่มีการแก้ไขอย่างจริงจัง และไม่มีการดำเนินมาตรการรองรับที่เหมาะสม โดยมีปัจจัยที่สำคัญ คือ การกีดกันต่างประเทศ ระยะสั้นจำนวนมากและการลงทุนที่ไม่ก่อให้เกิดผลตอบแทนที่คุ้มค่าของภาคเอกชน การเปิดเสรีทางการเงิน โดยขาดการกำกับและตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ ความด้อยประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของภาครัฐ โครงสร้างทางการผลิตที่ไม่สมดุลระหว่างภาคเกษตรกรรมกับภาคอุตสาหกรรม ทำให้การผลิตอ่อนแอและพึ่งพิงต่างประเทศเป็นหลัก

เพื่อรักษาเสถียรภาพโดยรวม ประเทศไทยได้ประกาศใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 และขอได้รับความช่วยเหลือทางการเงินและวิชาการจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (กองทุน IMF International Monetary Fund) ในวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2540 จึงนับเป็นจุดเริ่มต้นการแสดงออกของวิกฤติการณ์ทางการเงินที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยใกล้เคียงและภูมิภาคอื่นอย่างรวดเร็วด้วยกระแสโลกาภิวัตน์

วิกฤติทางด้านเศรษฐกิจ ปี พ.ศ. 2540 ได้ส่งผลกระทบต่อภาครัฐกิจและอุตสาหกรรมอย่างมาก เกิดปัญหาการว่างงานตามมา สภาพวิกฤติดังกล่าวเป็นผลมาจากการดำเนินวิถีชีวิตแบบวัฒนธรรมบริโภคนิยม ซึ่งเป็นการรับวัฒนธรรมต่างชาติที่ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย ไม่ให้ความสำคัญภูมิปัญญาท้องถิ่น ดำเนินชีวิตอย่างผู้ไร้สติปัญญา และไม่รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมา ตั้งอยู่บนหลักทฤษฎีการสร้างความทันสมัย เป็นการสร้างความทันสมัยให้กับประเทศตามแบบอย่างสังคมตะวันตก ขณะเดียวกันทำให้เกิดผลหลายประการตามมา ดังนี้ (เฉลียว บุรีภักดี และคณะ. 2545 : 127 ; อ้างถึงใน มณีรัตน์ ลิ้มสืบเชื้อ และคณะ. 2549 : 13)

ประการแรก ทำให้สังคมไทยต้องพึ่งพาศูนย์กลางระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกมากขึ้น ประเทศไทยกลายเป็นตลาดนำเข้าสินค้าอุตสาหกรรมหนัก ที่มีราคาสูงทำหน้าที่ผลิตสินค้าด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม โดยอาศัยแรงงานค่าแรงงานต่ำในประเทศ และมีมูลค่าเพิ่มไม่มากนัก ทำให้เกิดสภาพขาดดุลการค้า ขาดเงินออมภายในประเทศ และต้องพึ่งพาแหล่งเงินทุนจากต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น

ประการที่สอง เกิดโครงสร้างรัฐบาลแบบอำนาจนิยม ที่ประสานสัมพันธ์กับการผูกขาดระดับโลก เกี่ยวกับระบบผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง การมีระบบราชการที่ใหญ่โตประสานกับระบบอำนาจอิทธิพลทั้งในเมืองและชนบท ระบบวัฒนธรรมแบบเจ้าขุนมูลนาย วัฒนธรรมนักเลงระบบเจ้าพ่อท้องถิ่น

ประการที่สาม เกิดการพึ่งพาเทคโนโลยี เนื่องจากขาดการลงทุนเพื่อพัฒนาความรู้ และเทคโนโลยีด้วยตนเอง ส่วนใหญ่เป็นการนำเข้าจากต่างประเทศ และไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องต้นทุนทางสังคม

ประการที่สี่ เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม ระหว่างคนรวยกับคนจน

ประการที่ห้า การนิยมตะวันตกทำให้คนไทยลืมนคุณค่าของวัฒนธรรมไทย ทอดทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิม หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประการที่หก เกิดการพังทลายของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรจนเกิดการเสียสมดุล

ประการที่เจ็ด การพังทลายของเกษตรกรรมและชุมชนในชนบท ได้แก่ ปัญหาความยากจน การล่มสลายของเกษตรกรรายย่อย ทำให้เกิดภาวะครอบครัวแตกแยก มีการอพยพย้ายถิ่น ปัญหาแรงงาน และปัญหาโสเภณี

ประการที่แปด เกิดการเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม ศีลธรรม จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวมิได้คำนึงถึงแบบแผนของวัฒนธรรมเดิม และสร้างวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่ไม่ก่อประโยชน์ทางสมองและสุขภาพ เช่น แหล่งเริ้งรมย์ ยาเสพติด เป็นต้น

ประการที่เก้า การรวมความเจริญหลาย ๆ ด้านไว้ในกรุงเทพมหานคร ทำให้กรุงเทพมหานครเกิดการขยายตัวอย่างไร้ทิศทางทำให้เกิดปัญหาสังคมอื่นตามมา ได้แก่ ปัญหาการจราจร ปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อม ปัญหาชุมชนแออัด

ประการสุดท้าย เกิดปัญหาด้านสุขภาพอนามัยจากความผิดพลาดในวิถีการดำเนินชีวิต เช่น การทำงานล่วงเวลาหรือเป็นกะในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นผลทำให้สุขภาพร่างกายเสื่อมโทรม เป็นต้น

ผลกระทบในเชิงลบที่สำคัญทั้ง 10 ประการดังกล่าว มีผลต่อชุมชนชนบท คือ ทำให้รากฐานที่มีความสำคัญในชนบทถูกทำลายลง ได้แก่ ฐานทางทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ซึ่งเป็นฐานทางการผลิตฐานวัฒนธรรม และค่านิยมดั้งเดิมแบบเรียบง่ายถูกมองว่าเป็นเรื่องล้าสมัย และที่สำคัญคือฐานคิดเรื่องการพึ่งตนเองของชนบทถูกมองว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ชนบทต้องพึ่งพิงเมืองซึ่งเป็นแหล่งงานและเป็นที่มาของรายได้ที่ส่งกลับไปเลี้ยงดูคนในชนบท

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) แผนฉบับนี้ได้ให้ความสำคัญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ และให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวม การดำเนินงานแบบบูรณาการ มีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย เช่นเดียวกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 มุ่งการพัฒนาสู่ “สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ” ใน 3 ด้าน คือ สังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญา และการเรียนรู้ สังคมสมานฉันท์ และเอื้ออาทรต่อกัน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 นี้มีวิสัยทัศน์ว่า ประชาชนทุกคนได้รับการคุ้มครองสิทธิ และเข้าถึงระบบการคุ้มครองทางสังคมที่มีประสิทธิภาพ ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึงเสมอภาคและเป็นธรรม โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรี คุณธรรม ความโปร่งใส ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วม การบูรณาการทางสังคม และการพัฒนาที่ยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เป็นแผนที่มีความพยายามปรับทิศทางการพัฒนาประเทศไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ในทางปฏิบัติรัฐบาลก็ยังคงดำเนินการอยู่ในกรอบเดิม กล่าวคือ ยังคงเน้นพัฒนาเศรษฐกิจระดับมหภาค โดยการเพิ่มอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Growth Rate) การพึ่งการลงทุนจากต่างชาติเพื่อให้เกิดการจ้างงาน ส่งเสริมการผลิตสินค้าที่ส่งออกได้เป็นสำคัญมากกว่าการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจด้วยการพึ่งตนเอง และสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ การส่งเสริมเศรษฐกิจในชนบทยังไม่ได้ดำเนินการอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง แม้ว่าได้มีการอัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติมีการดำเนินการน้อยมาก จึงทำให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาและการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบทไม่บรรลุผลเท่าที่ควร

สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2554) ได้ให้ความสำคัญกับเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” โดยยังคงนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยจะสร้างความสมดุลของการพัฒนาให้เกิดขึ้นในทุกมิติ ขณะเดียวกัน จะสร้างความพอดีระหว่างความพอเพียงกับการแข่งขัน ภายใต้การคำนึงถึงสภาพการณ์เปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนาในทุกด้านอย่างครบถ้วน และเป็นองค์รวมบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม ภาพรวมของการพัฒนาสังคมจะให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มุ่งสู่สังคมความรู้อย่างมีคุณภาพ พัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้สนับสนุนวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจแข่งขันและด้านเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมบทบาทองค์กร ชุมชน สังคม ร่วมสร้างสังคมด้วยความรู้ ด้วยคุณภาพ ในด้านเศรษฐกิจจะยังคงสร้างความเจริญเติบโตควบคู่ไปกับการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การสร้างสรรค์คุณค่า (Value Creation) ของผลผลิตเพื่อให้แข่งขันได้ในเวทีโลก การเปลี่ยนแปลงบริบทของโลกทำให้ต้องวางยุทธศาสตร์ในการปรับตัวเพื่อให้ “รู้เรา รู้รอบด้าน และรู้รอบโลก” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เราจะต้องเร่งแก้ไขปัญหาคความยากจน ซึ่งยังคงเป็นกลุ่มใหญ่ของประเทศให้

มีรายได้มากกว่ารายจ่าย จะเห็นได้ว่าทิศทางการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 เป็นแผนพัฒนาฯ 2 แนวทางที่ควบคู่กัน (Dual Tracks) คือ การพัฒนาตามกระแสโลกาภิวัตน์ และการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กล่าวโดยสรุป ผลกระทบจากการพัฒนาประเทศตามทฤษฎีความทันสมัย ซึ่งเริ่มตั้งแต่รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก เมื่อ พ.ศ.2504 เป็นต้นมา เป็นผลทำให้ชุมชนชนบทประสบ ปัญหาหนี้สิน และปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ กล่าวคือ ปัญหาหนี้สินจากการเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคมเมืองที่นำความเจริญทางเทคโนโลยีและความสะดวกสบายสู่ชุมชนชนบท เช่น การตัดถนนผ่านหมู่บ้านเป็นถนนลูกรัง มาเป็นถนนลาดยาง และต่อมาในหมู่บ้านได้มีถนนเชื่อมโยงถึงกันทุกซอก ทุกซอย ทำให้คนต้องนั่งรถ ซ้ำรถแทนการเดินหรือใช้แรงงานสัตว์ คนมีความจำเป็นต้องใช้เงินมาเป็นตัวกำหนดในการดำเนินชีวิต จึงทำให้คนเริ่มเป็นหนี้สินกันเล็กน้อย ต่อมาไฟฟ้าได้เข้ามามีบทบาทสำคัญที่ทำให้ต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีกมากมาย เช่น ความต้องการมีโทรทัศน์ พัดลม หม้อหุงข้าว ตู้เย็น เครื่องซักผ้า เป็นต้น ต่อมาประปาได้เริ่มเข้ามาในชุมชนชนบท ทำให้เกิดความสะดวกสบายจนลืมความยากลำบากขาดความอดทน ทุกสิ่งทีมาต้องหาเงินมาซื้อนับเป็นรายจ่ายที่สูง เกินรายได้ที่เป็นจริง ที่เคยอยู่แบบพอมีพอกินแทบจะไม่เหลือเก็บกันสักเท่าไร จนเกิดอาชีพค้าที่ดิน มีการซื้อขายที่ดินของปู่ย่า ตายาย โดยอ้างว่าไม่มีเงิน มีความจำเป็นต้องขายหรือจำนอง ทำให้ลูกหลานรุ่นต่อมาไม่มีที่ดินพอจะทำมาหากิน จัดได้ว่าเป็นปัญหาพื้นฐานของการเป็นหนี้สินมากขึ้นของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จนต้องหนีงานเดิม ๆ ไปประกอบอาชีพรับจ้างแทน การทำมาหากินที่ฝืดเคือง สัตว์ป่า ของทะเล ผักและผลไม้หายากขึ้น หรือมีจำนวนน้อยลง ประกอบด้วยการขยายตัวของประชากรเพิ่มขึ้น ทำให้มีไม่เพียงพอต่อการบริโภค จึงมีความจำเป็นต้องปลูกเพิ่มมากขึ้นเพื่อการจำหน่าย แต่เนื่องจากขาดความรู้และขาดทุนทรัพย์ จึงต้องไปกู้จากแหล่งเงินทุนต่าง ๆ เช่น ธกส. ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ สหกรณ์ แหล่งเงินนอกระบบ เป็นต้น ผลผลิตไม่มีคุณภาพ จึงทำให้ราคาตกต่ำ ประกอบกับปัญหาพ่อค้าคนกลาง ส่งผลให้เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดทุนและเป็นหนี้สิน (วิทยา จีระประดิษฐ์ และ อรุณี จีระประดิษฐ์. 2548 : 15-16)

จากปัญหาการเป็นหนี้ทำให้แต่ละครอบครัวในชุมชนต้องดิ้นรนแสวงหาเงินมาเพื่อปลดหนี้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การทำงานนอกบ้าน ไปทำสวน ทำไร่ หรือไปรับจ้างรายวัน ผู้หญิงที่เคยเป็นแม่บ้านคอยอบรมดูแลลูกหลาน ดูแลคนแก่เฒ่าและคนป่วยในบ้าน ต้องออกไปทำงานหาเงินมาใช้จ่าย จนเจือในครอบครัว เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการทำงาน ดำเนินชีวิตไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นชนบท มีวิถีชีวิตแบบคนเมือง คนสมัยใหม่ถึงแม้จะมีที่ดินทำกิน แต่ก็ไม่ได้คิดทำ คิดแต่จะเรียนให้สูง ๆ เพื่อที่จะหนีไร่เนาไปหางานทำในเมือง นอกจากนี้คนในชุมชนก็ไม่คิดปลูกพืชผักสวนครัวเอาไว้บริโภคเอง ชอบซื้อมากกว่าปลูกหรือทำเอง เน้นความสะดวกสบาย ชอบความทันสมัย ดำเนินชีวิต

เลียนแบบตามสื่อโฆษณาต่าง ๆ เช่น ทางหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ คนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ก็นิยมใช้สารเคมีมาฉีดพ่นพืชผลทางการเกษตร ทั้งที่สารเหล่านั้นมีราคาแพง บางคนต้องกู้หนี้ยืมสินไปซื้อมาเพื่อลงทุน สิ่งที่ตกค้าง คือ ความเสื่อมโทรมของดินที่ปนเปื้อนสารเคมีมาหลายปี จะปลูกผักปลูกผลไม้ก็ไม่ค่อยดี ไม่งาม ตายง่าย เป็นโรคง่าย ก็ต้องการฉีดพ่นสารเคมีตัวใหม่เข้าไปอีกก็รักษาไม่มีวันจบสิ้น เป็นหนี้สินพอกพูนไปเรื่อย ๆ ไม่มีวันจบสิ้น “ทุกวันนี้เกษตรกรไทยส่วนใหญ่เช่าที่นาของตนเองทำนา กล่าวคือ เกษตรกรทั้งหลายเป็นหนี้ ธกส. ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ สหกรณ์ แหล่งเงินนอกระบบ พอถึงปีก็เก็บเกี่ยวผลผลิต นำไปขายได้เงินมายังไม่ทันอุ่นใจ ก็ครบรอบที่ต้องจ่ายดอกเบี้ยให้สถาบันการเงินทั้งในระบบและนอกระบบ นำเงินไปคืนแล้ว จึงจะขอกู้ใหม่ได้อีก เป็นไปอย่างนี้ทุก ๆ ปี” (จूरिटัน หวลถนอม, 23 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่าภาคเกษตรกรรมไทยไม่ได้รับการพัฒนาทางด้านโครงสร้างและระบบ จึงทำให้เกษตรกรไทยขาดข้อมูลข่าวสาร ที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ กล่าวคือ เกษตรกรไทยมีความเชื่อว่าการใช้ปุ๋ยเคมีแล้ว จะทำให้ผลผลิตงอกงามตามที่คำโฆษณาชวนเชื่อของนายทุน ผลผลิตอาจจะงอกงามจริงแต่สารเคมีทั้งหลายมีผลกระทบต่อสภาพดินในระยะยาว เมื่อเกษตรกรยังเชื่อในสรรพคุณของปุ๋ยเคมีในเมื่อปุ๋ยเคมีสูตรที่เคยใช้อยู่ไม่สามารถทำให้ผลผลิตมากเท่าเดิม ปีต่อมาก็เปลี่ยนใช้ปุ๋ยเคมีสูตรอื่นอีก ทำให้เกิดต้นทุนการผลิตสูงอีกทั้งผลผลิตยังต้องอิงราคากับระบบตลาดอีก ส่งผลให้เกษตรกรเป็นหนี้สินต่อไป ดังนั้น เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนความคิดใหม่ โดยกลับมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทน เพราะปุ๋ยอินทรีย์มีราคาถูกและสามารถทำได้เอง นอกจากนี้ยังสร้างความอุดมสมบูรณ์แก่ดินในระยะยาวอีกด้วย ขณะเดียวกันรัฐต้องเร่งทำการศึกษาวินิจฉัยอย่างจริงจังเกี่ยวกับประสิทธิภาพของปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เกษตรกรจากการบอกเล่าของเกษตรกรในชุมชน พบว่า สาเหตุหนึ่งที่เกษตรกรเป็นหนี้สิน เพราะการลงทุนในการซื้อปุ๋ยเคมี ดังนั้น ถ้าเกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ โดยการกลับมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ก็จะช่วยให้หนี้ของเกษตรกรลดลง และสภาพแวดล้อมก็จะกลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ส่วนปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ในช่วงปี พ.ศ. 2500 เริ่มมีการทำลายป่าไม้ธรรมชาติในการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขาย เช่น ยางพารา เงาะ ทุเรียน มังคุด มีการแผ้วถางป่าบนภูเขาโดยใช้แรงงานคนเป็นสำคัญจึงเกิดผลเสียไม่มากนัก ต่อมานิยมใช้เครื่องทุ่นแรงซึ่งเป็นเครื่องจักร เช่น ใช้เลื่อยยนต์ ลักลอบตัดไม้มาสร้างบ้าน หรือจำหน่ายให้โรงเลื่อย ประกอบการเกิดไฟป่าทำให้สูญเสียผืนป่าและสัตว์หายาก รวมทั้งพันธุ์พืชบางชนิดได้หายไป การหาของป่าแบบทำลาย เช่น โคนต้นไม้กฤษณา ไม้ลำรอง ไม้สะตอ ไม้คอแล การเก็บหัวร้อยรู ถั่วฝักยาว ไม้ป่า เช่น กระเช้าสีดา รองเท้านารี เร่วหอม ตลอดจนพืชสมุนไพรอื่น ๆ ได้สูญพันธุ์ไป ป่าขาดความสมดุล เมื่อระบบนิเวศถูกทำลาย ทำให้น้ำในลำคลองลดลง ในชุมชนชนบทประสบปัญหาภัยแล้งยาวนานในฤดูหนาว และน้ำท่วมในฤดูฝน ส่งผลกระทบต่ออาชีพเกษตรกรรมอย่างรุนแรง ส่วนปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ราบของชุมชนที่เป็น

พื้นที่กว้างได้ถูกปรับเปลี่ยนจากป่าเป็นนาข้าว “เมื่อก่อนชาวนาทำนาเต็มพื้นที่แต่ประสบปัญหาดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากการเผาฟางและหญ้าก่อนปลูกข้าว ทำให้สภาพดินเสีย ดินเต็มปลูกข้าวตายเป็นหย่อม ๆ” (จूरรัตน์ หวลถนอม. 23 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) จึงเปลี่ยนจากนาข้าวเป็นนาทุ่งเป็นสวนยาง ทุเรียน เงาะ มังคุด รูปแบบการทำเกษตรกรรมเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภค ไปเป็นผลิตให้มาก ๆ เพื่อจำหน่าย การผลิตเพื่อจำหน่ายจำเป็นต้องนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยมากขึ้น เช่น การใช้เครื่องจักรกล ปุ๋ยเคมี สารป้องกันศัตรูพืช มาช่วยทำให้พืชผลดก สวยงาม เป็นที่ต้องการของตลาด โดยไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม น้ำในลำคลองที่เคยใช้ล้าง ใช้อาบ ก็ใช้ไม่ได้อีกต่อไป “ปลาที่อาศัยอยู่อย่างชุกชุมได้ลดน้อยลงเพราะสารเคมีปนเปื้อน สภาพลึขของน้ำเปลี่ยนไป จากน้ำใส ๆ กลายเป็นน้ำครำ แต่ก่อนช่วงหน้าฝนยังพอลาซอ้นกุ้ง ซ่อนปลาได้บ้าง แต่หลังจากสภาพแวดล้อมถูกทำลายไปทุกวันนี้จะหาทำยาก (ไม่มีให้เห็น หรือใกล้สูญพันธุ์)” (จूरรัตน์ หวลถนอม. 23 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

จะเห็นว่า ชุมชนชนบทประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาหนี้สิน ปัญหาสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกทอดทิ้ง ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศตามทฤษฎีความทันสมัย

4.2 ประวัติของพระสุบิน ปณีโต และบทบาทในการขับเคลื่อนวิถีพุทธในชุมชนระยะแรก

พระสุบิน ปณีโต ผู้ริเริ่มก่อตั้งกลุ่มสังฆะธรรมทรัพย์ฯ ขึ้นที่จังหวัดตราด เมื่อปี พ.ศ. 2533 เป็นบุตรคนที่ 3 ในจำนวน 6 คน ของนายจอย และนางชม สัมมา เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2496 ที่บ้านเกาะขวาง ต.ห้วยแร้ง อ.เมือง จ.ตราด ออกบวชเป็นสามเณรหลังเรียนจบภาคบังคับ และเมื่ออายุครบ 20 ปี ในปี 2516 ก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดบางปรือ อันเป็นวัดในถิ่นกำเนิด ได้ศึกษาพระอภิธรรมอย่างลึกซึ้ง จนสามารถสอบเป็นนักธรรมเอกได้ในพรรษาที่ 5 หรือในปี พ.ศ. 2521 จากนั้นก็ได้รุดลงไปศึกษาสภาพความเป็นจริงด้วยตนเองยังพื้นที่ต่าง ๆ ในหลายท้องที่ แต่ที่ท่านสนใจและจำพรรษาอยู่นาน คือ จังหวัดภาคใต้ เนื่องจากเห็นว่าน่าศึกษา เพราะมีวิถีชีวิตผิดแผกไปจากถิ่นที่ท่านถือกำเนิด อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม

ในช่วงการไปรุดครั้งนี้ พระสุบิน ปณีโต ได้พยายามติดตามและเสาะแสวงหาเอกสารวิชาการต่าง ๆ ทางโลกมาศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา ทั้งในด้านปรัชญา เศรษฐศาสตร์ การเกษตร สิ่งแวดล้อม รวมทั้งสภาพสังคมไทย แนวคิดสำคัญที่นำมาประยุกต์ใช้ ได้แก่ เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ การอยู่ร่วมกันของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ค่านิยม และวัฒนธรรม ภูมิปัญญา เครือข่ายและการเชื่อมโยง

ในสังคมไทย ที่พระสุบิน ปณีโต ได้นำมาบูรณาการเข้ากับความรู้ทางธรรม เป็นหลักการสำคัญของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ซึ่งพระสุบิน ปณีโต ได้ตั้งขึ้นในเวลาต่อมา

ในปี พ.ศ.2523 อันเป็นพรรษาที่ 8 แห่งบรรพชิตเพศของพระสุบิน ปณีโต ท่านได้ไปร่วมงานกับคณะครูในโครงการสอนผู้ไม่รู้หนังสือตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในจังหวัดสตูลของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน โดยเป็นผู้เทศนาสั่งสอนธรรม พระสุบิน ปณีโต พบว่า การเทศนาธรรมให้ชาวบ้านรับฟังเพื่อนำไปปฏิบัตินั้นเป็นการสื่อสารทางเดียว ซึ่งไม่น่าจะได้ผล โดยเฉพาะเมื่อชาวบ้านกำลังเผชิญกับปัญหาทุกข์ร้อนต่าง ๆ เช่น จากการทำมาหากิน และจากอาชญากรรมที่นับวันจะรุนแรงยิ่งขึ้น ท่านจึงได้เปิดให้มีการปฐกวีสังฆาในรูปแบบของการถาม ตอบ และชี้แจง โดยให้ชาวบ้านมาบอกเล่าปัญหาที่เผชิญอยู่ให้กันและกันฟัง อันเป็นการระบายความทุกข์ไปได้ระดับหนึ่งเมื่อมีผู้รับฟัง และเริ่มผ่อนคลายขึ้นเมื่อมีผู้เห็นอกเห็นใจ จากนั้นเมื่อพระสุบิน ปณีโต ให้ตั้งสติช่วยกันคิดหาทางออกร่วมกัน ชาวบ้านจึงเริ่มมองเห็นความหวัง และเมื่อนำทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาไปปฏิบัติได้ผล ทุกข์นั้นก็หมดไป เกิดความสุขขึ้นมาแทน มีคือการสร้างกระบวนการคิดเป็น ทำเป็น เพื่อแก้ปัญหาที่มีอยู่จริงร่วมกันของพระสุบินปณีโต ซึ่งจะดำเนินไปโดยใช้หลักกรรมทางศาสนาเข้ามาประยุกต์สอดแทรกจนกระทั่งจับคิดเป็นนิสัยธรรม ซึ่งได้ผลกว่าวิธีเทศนาธรรมแบบดั้งเดิมหลายประการ เนื่องจากทำให้ชาวบ้านต้องการเข้ามาติดตามธรรมะเอง ไม่ใช่ต้องไปเกณฑ์ชาวบ้านให้มาฟัง และติดตัวเป็นนิสัยโดยไม่ต้องจดจำ

จากนั้นเมื่อพระสุบิน ปณีโต ไปจำพรรษาที่วัดในจังหวัดสงขลา ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมงานกับ คุณครูชบ ยอดแก้ว อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดน้ำขาวใน อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งขณะนั้นได้เริ่มโครงการกลุ่มออมทรัพย์แบบชาวบ้านขึ้น เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้าน การได้พบปะพูดคุยกับชาวบ้านที่มีความเดือดร้อนต่าง ๆ และการได้ศึกษาวิธีการแก้ปัญหาที่คุณครูชบ ได้นำมาใช้กับชาวบ้านจนประสบความสำเร็จ นอกจากจะช่วยต่อยอดย้ำความเชื่อของพระสุบิน ปณีโต ที่ได้เรียนรู้มาจากการปฏิบัติด้วยตนเองเมื่อครั้งทำงานในจังหวัดสตูล ซึ่งเน้นเรื่องการประยุกต์หลักกรรมมาสู่การปฏิบัติมากกว่าการเรียนรู้เพียงตัวหลักกรรมเองแล้ว ยังได้แง่คิดเพิ่มเติมในเรื่องความจำเป็นที่จะต้องใช้ “เงิน” เป็นสื่อกลางในการยึดโยงชาวบ้านให้เข้ามาด้วยกันได้อย่างต่อเนื่อง และเมื่อมีเงินแล้วก็สามารถจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อพวกเขาและต่อส่วนรวมได้ กิจกรรมดังกล่าวย่อมจะดึงดูดให้ชาวบ้านได้รวมพลังกันในการแก้ปัญหาในวงกว้างขึ้นและอย่างยืนยาวยิ่งขึ้น (จัตติยา กรรณสูต. 2544 : 124 -126)

ในปี พ.ศ. 2533 พระสุบิน ปณีโต เดินทางกลับมายังภูมิลำเนาจังหวัดตราด และได้เริ่มจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ขึ้นเป็นครั้งแรก ให้ชื่อว่า “กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต” เมื่อ 7 พฤษภาคม 2533 ด้วยการรวมตัวกันของชาวบ้านหมู่ที่ 1 ต.ห้วยแร้ง อ.เมือง

จ.ตราด โดยมีสมาชิกเข้าร่วมในรุ่นแรกประมาณ 250 คน และมีเงินสะสมแรกเข้า 2,740 บาท ท่านได้นำแนวคิดและกระบวนการที่ได้สั่งสมมาจากประสบการณ์ที่เรียนรู้ และที่ลงมือปฏิบัติจริงมาใช้นับแต่นั้นจนปัจจุบัน (31 ตุลาคม 2549) “ได้ขยายเกือบไปทั่วจังหวัดตราด รวม 164 กลุ่ม มีสมาชิกทั้งหมด 52,029 คน มีเงินทุนรวม คือ หุ้นสะสมและเงินสวัสดิการ รวม 445,563,910 บาท” (อาคม ภูติภักดิ์. 12 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์)

ในระยะแรก การขยายกลุ่มเป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากประชาชนยังไม่เข้าใจ ขณะเดียวกันพระในวัดไผ่ล้อมก็ไม่ได้ให้การสนับสนุนเพราะเห็นว่าไม่ใช่กิจของสงฆ์ และพระไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับเงิน แต่ด้วยความมุ่งมั่น พระสุบิน ปณีโต จึงดำเนินการขยายแนวคิดและจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ด้วยตนเองตามลำพัง เป็นเวลา 7 ปี การขยายกลุ่มของพระสุบิน ปณีโต ดำเนินไปอย่างเงียบ ๆ จนเมื่อพลโทปริษา วรรณรัตน์ ซึ่งเป็นน้องชายของพระครูสังฆรักษ์ทรงวุฒิ อนาวิโธ ซึ่งพระสุบิน ปณีโต เคยไปร่วมงานหลายครั้ง ได้ไปเป็นคณะที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี ในสมัยรัฐบาล พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ (พ.ศ. 2540) ได้พาคณะของที่ปรึกษาเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ มาศึกษางานของพระสุบิน ปณีโต และเชิญสื่อมวลชนมาด้วย ทำให้งานของพระสุบิน ปณีโต ได้รับการตีพิมพ์ออกสู่สาธารณะครั้งแรก และต่อมาพระสุบิน ปณีโต ได้รับคัดเลือกจากสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ ยกย่องเป็น “คนดีศรีสังคม” รางวัลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาภูมิปัญญาชาวบ้าน (คุณภาพชีวิต) ปี 2540 หลังจากนั้น เอนก นาคะบุตร เลขาธิการสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ได้เดินทางมาพบกับพระสุบิน ปณีโต ต่อมาจึงได้เชิญ ประเวศ วะสี และไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ลงไปในพื้นที่ ทำให้ผู้ว่าราชการจังหวัด เจ้าหน้าที่ของรัฐ และนักการเมืองต้องมาต้อนรับ ทำให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ถูกเปิดตัวอย่างเป็นทางการกับหน่วยงานของรัฐ และนักการเมือง หลังจากนั้น ประเวศ วะสี จึงได้จัดเวทีประชุมประชาคมแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 สัจจะฯ ขึ้นในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2541 มีการเชิญตัวแทนหน่วยงานราชการจากจังหวัด และส่วนกลาง เช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นักการเมือง นักวิชาการ เพื่อเข้าประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ตนเองตามแนวกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ที่วัดเนินทราย ต.เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด และได้มีการบันทึกเทปรายการ “ลานบ้านลานเมือง” โดย เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ได้เข้ามาจัดทำรายการ โดยนิมนต์พระสุบิน ปณีโต เป็นวิทยากร ซึ่งรายการนี้ได้นำออกอากาศเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์สีช่อง 9 ผลกระทบจากการจัดเวทีประชาคมแผน 8 สัจจะฯ และการนำเอาสื่อมาจัดทำรายการเผยแพร่เป็นการจุดประเด็นและทำให้การดำเนินงานกลุ่มเปิดตัวมากขึ้น ทำให้ “คนวัด” ซึ่งเป็นข้าราชการ ข้าราชการเกษียณ นักธุรกิจ แกนนำชาวบ้าน ซึ่งมีกิจกรรมร่วมกับวัดและโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ของวัดไผ่ล้อมอยู่ประจำ ได้เข้ามาช่วยเหลือกิจการงานของพระสุบิน ปณีโต มากขึ้น จึงต้องมีการจัดโครงสร้างหน้าที่การทำงานเป็นศูนย์ประสานงานกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ โดยมี “คณะ

กรรมการอุดมการณ์กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด” เป็นผู้ดำเนินการประสานงาน การแบ่งงานจะเกิดขึ้นตามสภาพความจำเป็น ความสมัครใจ และความถนัดของแต่ละคน ภายใต้การ จัดวางโครงสร้างแบบหลวม ๆ ไม่มีผู้สั่งการ แต่มีเพียงผู้ประสานงาน และทุกคนต้องลงมือปฏิบัติ เหมือนกัน จึงเป็นการรวมตัวกันอย่างอิสระ มีการตั้งประธานกลุ่ม และฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่าย ประชาสัมพันธ์และหาทุน ฝ่ายเลขานุการ ฝ่ายปฏิคม ฝ่ายเหรียญก

นอกจากนี้ ได้กำหนดให้มีการประชุมร่วมกันอย่างต่อเนื่องสัปดาห์ละครั้งในทุกวันอังคาร เวลา 19.00 - 22.00 น. โดยพระสุบิน ปณีโต ได้ให้หลักการของแต่ละคนที่เข้าร่วมอุดมการณ์ ด้วย หลักธรรมของพระโพธิสัตว์ ว่า สุทธิ ปัญญา เมตตา และขันติ ต่อมาศูนย์ประสานงานฯ ได้จัดการ สัมมนาเชิงปฏิบัติการการขยายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต ในวันที่ 17 - 19 มกราคม 2542 ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากธนาคารออมสิน โดยที่มาของโครงการนี้เกิดจาก การประชุมประชาคมแผน 8 สัญจร ทางผู้บริหารระดับสูงของธนาคารออมสินเห็นประโยชน์ จึงได้ เข้ามาปรึกษาเพื่อหนุนเสริมการทำงานของพระสุบิน ปณีโต จึงเกิดแนวคิดการจัดอบรมถวายความรู้ แก่พระภิกษุทั่วประเทศ จำนวน 115 รูป ซึ่งได้ทำให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เริ่มเชื่อมโยงการทำงาน กับภายนอกมากขึ้น มีแนวคิดผลักดันให้เกิดการขยายแนวคิดของกลุ่มออกไป โดยใช้พระสงฆ์เป็น แก่นนำในการขยายงาน จากโครงการดังกล่าว ทำให้เกิดกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ในจังหวัดต่าง ๆ ที่มี พระสงฆ์นำไปจัดตั้งในหลายจังหวัด เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ของพระมนัส ขันติธัมโม ประธาน สำนักสงฆ์จันทรรักษ์โพธิทอง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี (ขัตติยา วรรณสุด. 2544 : 148) และ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ของพระอธิการวิฑูรย์ อธิจิตโต (สุรจิตต์) เจ้าอาวาสวัดร่องกาศใต้ อำเภอ สูงเม่น จังหวัดแพร่ (คณะอนุกรรมการการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. 2548 : 42)

การเปิดตัวอย่างเป็นทางการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ โดยมีพระสุบิน ปณีโต เป็นฟันเฟือง สำคัญในการขับเคลื่อน ทำให้นักวิชาการ นักคิด นักพัฒนา เจ้าหน้าที่ของรัฐ เกิดการตื่นตัวอยาก ทราบถึงวิธีการดำเนินงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ว่าทำอะไร จึงสามารถสร้างให้ชาวบ้าน เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ เรื่องราวของพระลูกวัดรูปหนึ่ง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนวิถีพุทธ ได้ถูกเผยแพร่ออกไปสู่สาธารณชน ประกอบกับการนำเอาสื่อมวลชนมาจุดประเด็นด้วย ยิ่งทำให้การ ดำเนินงานกลุ่มเปิดตัวมากขึ้น ส่งผลทำให้ในปัจจุบันกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เป็นที่รู้จักและมีกลุ่ม ชาวบ้าน หรือราชการจากต่างจังหวัดมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นที่สำคัญได้มีองค์กร สนับสนุนภายนอก ได้แก่ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สำนักงานพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และ สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม และได้จัดทำโครงการอย่าง ต่อเนื่อง เช่น โครงการแผนแม่บทชุมชน โครงการแผนสุขภาพชุมชน โครงการเกษตรอินทรีย์

โครงการกองทุนหมู่บ้านนาร่อง และโครงการชุมชนเป็นสุขภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อพัฒนาสุขภาพร่างกาย และจิตใจอย่างยั่งยืน เป็นต้น

ปัจจุบันกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ในจังหวัดตราดมีทั้งหมด 164 กลุ่ม กระจายลงไปใน 5 อำเภอในจังหวัดตราด ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอคลองใหญ่ อำเภอเขาสมิง อำเภอบ่อไร่ และอำเภอแหลมงอบ กลุ่มที่ได้รับการคัดเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษามีทั้งสิ้น 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเปร็ดใน (2) กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านท้ายวัง (3) กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเกาะตะเคียน และ (4) กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควาย ซึ่งจะได้นำเสนอผลการศึกษาของทั้ง 4 กลุ่ม เป็นลำดับต่อไป

4.3 กระบวนการขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสุบิน ปณีโต ผลลัพธ์ และผลกระทบในชุมชน ที่ได้รับการคัดเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง

4.3.1 บ้านเปร็ดใน หมู่ที่ 2 ต.ห้วงน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด

4.3.1.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านเปร็ดใน จากคำบอกเล่าของนางสำเนา เป็ดแก้ว ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2 บ้านเปร็ดใน ได้เล่าว่า คำว่า “เปร็ด” อาจมาจากคำว่า เปรต เป็นภาษาเขมร แปลว่า ทางผ่าน ทางลัด จะเห็นได้ว่า ลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้านเปร็ดใน จะมีพื้นที่ที่เป็นแหลมยื่นออกมาโดยจะมีลำคลอง ซึ่งในอดีตจะใช้เป็นเส้นทางเดินเรือเส้นทางลัดตัดไปอีกด้านหนึ่งของทะเลได้ โดยปัจจุบันคลองสายนี้ยังคงมีอยู่ (สำเนา เป็ดแก้ว, 18 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) และอีกความหมายหนึ่ง คนเฒ่าคนแก่ได้ให้ความหมายคำว่า เปร็ด ว่าในอดีต เปร็ดใน จะมีหนองน้ำที่กว้างใหญ่อยู่แห่งหนึ่ง พอถึงฤดูหนึ่งจะมีฝูงนกเป็ดน้ำจำนวนมากมาหากินในบริเวณหนองน้ำแห่งนี้ จึงทำให้คนในหมู่บ้านเรียกหนองน้ำแห่งนี้ว่า “หนองเป็ด” (พัฒนาพงศ์ เป็ดแก้ว, 2545 : 86-87)

หมู่บ้านเปร็ดในเริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2396 หรือประมาณ 153 ปีที่ผ่านมาแล้ว บรรพบุรุษคนแรก ที่เข้ามาบุกเบิกหมู่บ้าน มีชื่อว่า “ตุง” หรือทวดตุง สันนิษฐานว่าได้อพยพมาจากประเทศจีน แผ่นดินใหญ่ เดิมอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านโคก ตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดตราด ต่อมาจึงได้ย้ายบ้านเรือนมาตั้งอยู่ที่เปร็ดใน ซึ่งในอดีตหมู่บ้านเปร็ดในมีสภาพเป็นป่าดิบหนา ในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานมีประมาณ 10 ครัวเรือน และลักษณะการตั้งบ้านเรือนก็กระจายอยู่ตามป่า ต่อมาเมื่อมีผู้คนจากต่างถิ่นเริ่มอพยพเข้ามาอาศัยเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดมีการแต่งงานกันภายในหมู่บ้านขึ้น ดังนั้น จาก 2 ตระกูลแรกนั้น จึงได้มีการขยายสกุลเพิ่มขึ้นจากการอพยพเข้ามาอยู่อีก ซึ่งได้แก่

- ตระกูลสังข์นาค ต้นตระกูล คือ ตานาค ยายสิน สังข์นาค
- ตระกูลเสียมสุข ต้นตระกูล คือ กังเจียม ยายเกา ห่วงน้ำ

- ตระกูลสังข์หิน ต้นตระกูล คือ ตาเตี้ยว ยายกล้วย สังข์หิน
- ตระกูลขุ่มวงศ์ ต้นตระกูล คือ กิ่งขุ่ม ยายเจ็ย ขุ่มวงศ์
- ตระกูลเป็ดแก้ว ต้นตระกูล คือ ตายิ้ม เป็ดแก้ว
- ตาเซย์ ยายซ้อง ไม่ทราบนามสกุล ซึ่งในปัจจุบันพบว่ามิบุตรชื่อนางหุน ต่อมาได้แต่งงานกับตาจ่าย เสี่ยงมสุข และมีบุตรสืบเชื้อสาย ในตระกูลเสี่ยงมสุข

หมู่บ้านเปรีดในตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด แนวเขตแดนมีพื้นที่ติดต่อกับอำเภอแหลมงอบ การเดินทางเข้าหมู่บ้านจากตัวเมือง ใช้เส้นทางจากสุขุมวิท ผ่านตัวเมืองตราดตรงไปเส้นทางอำเภอแหลมงอบ ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร แล้วแยกซ้ายไปถนนแหลมงอบอีกประมาณ 9 กิโลเมตร ทางขวามือจะพบปั้มน้ำมัน และสำนักสงฆ์เทพประทาน เลยไปเป็นแยกขวาเข้าสู่หมู่บ้าน ผ่านหมู่บ้านเปรีดนอกเข้าไปประมาณ 2 กิโลเมตร จะเข้าเขตหมู่ 2 บ้านเปรีดใน

อาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านเปรีดใน

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลหนองคันทรัง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่บ้านอ่าวกูด
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านเปรีดนอก หมู่ที่ 3 และ หมู่ที่ 4
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ป่าสงวนแห่งชาติชายเลน ท่าตะเภา-น้ำเชี่ยว

สถานที่ตั้งของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นที่ดอนอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 200 เมตร ด้านทิศตะวันออกของบ้านเรือนชุมชนเป็นสวนยางและสวนผลไม้ ทิศตะวันออกเป็นพื้นที่นาทุ่ง และที่นาที่ทิ้งร้าง ถัดจากนาทุ่งออกไปเป็นพื้นที่ของป่าสงวนแห่งชาติชายเลน ท่าตะเภา- น้ำเชี่ยว (นิสารัตน์ นิลสว่าง. 2548 : 41-42)

สภาพโดยทั่วไปของจังหวัดตราด ที่มีลักษณะพื้นที่เป็นชายฝั่งทะเล สภาพภูมิอากาศบริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกตลอดแนวชายฝั่งทะเลจากจังหวัดจันทบุรีถึงจังหวัดตราด มีภูมิอากาศชนิดมรสุมเขตร้อน มีสภาพอากาศชื้นฝนตกมากตลอดปี แต่จะมีฤดูแล้งในระยะสั้น ลักษณะอากาศของหมู่บ้านเปรีดใน พบว่า มี 2 ฤดูกาลเป็นส่วนใหญ่ คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม – เมษายน และฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – ธันวาคม ส่วนฤดูหนาวอากาศเย็นสบายไม่หนาวจัด และช่วงฤดูหนาวจะมีฝนตกตลอดช่วงฤดูอีกด้วย ซึ่งชาวบ้านมักเรียกฤดูกาลเช่นนี้ว่า “ฝนแปด แดดสี่” (พรทิพย์ หาผล. 2544 : 47)

การอยู่อาศัยของชาวบ้านในอดีต ดำรงชีวิตอยู่ด้วยของที่มีในป่า เพราะด้วยลักษณะความเป็นอยู่ที่ไม่สามารถเดินทางไปไหนได้อย่างสะดวก เนื่องจากระบบการคมนาคมยังไม่ถึง การเดินทางบุกป่า ด้วยเท้าของชาวบ้านมีความลำบาก ส่งผลให้การติดต่อกับโลกภายนอกมีโอกาสน้อย

ชาวบ้านจึงดำรงชีวิตด้วยการหาของป่า “เมื่อก่อน จะไปไหนก็ต้องเดินเอา ถนนหนทางก็ลำบากลำบาก แต่ก็อยู่ได้ เพียงมีข้าวสารกรอกหม้อ ส่วนกับข้าวก็ออกไปจับปูดำ ปูแสม ที่ป่าชายเลน เดี่ยวเดียวก็ได้เต็มพุง ทางป่าบกตอนนั้นหมูป่าก็ยังพอล่ามาเป็นอาหารได้อยู่ ถ้าได้ทำกินไม่หมดก็แบ่งไปให้เพื่อนบ้านข้าง ๆ กินด้วย” (สำเนา เบ็ดแก้ว, 18 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) จากคำบอกเล่า บอกถึงสภาพป่าอันประกอบด้วยป่าบกและป่าชายเลนที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตเป็นหลัก ทั้งยังแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านไม่ต้องหาซื้อมา

ต่อมาเมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ก็มีการถางป่าเพื่อตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเพิ่ม การขยายตัวของประชากรส่งผลให้เกิดการขยายตัวของบ้านเรือน ความต้องการพื้นที่เพื่อการประกอบอาชีพ และเพื่อหาอาหาร เกิดการจับจองเป็นเจ้าของพื้นที่ ทั้งนี้ เพื่อใช้สำหรับการประกอบอาชีพ ซึ่งหากใครมีความสามารถถางได้มากก็เป็นเจ้าของพื้นที่มาก “เมื่อ 40 ปีก่อน ทางป่าชายเลนก่อนจะทำนา ต้องทำการถางพงเสียก่อน เพราะไม่มีพื้นที่พอที่จะปลูกข้าว ถ้างัดป่าลึกเข้าไปในป่าชายเลนมากเท่าไรก็จะยิ่งเจอที่พุ่มมากขึ้นเท่านั้น ถ้างัดป่าพรุ ตอนใดก็จะลำบากเพราะใช้ควายลงไปไถไม่ได้ ควายจะตกพรุ หากครั้งใดควายบ้านไหนตกพรุ เพื่อนบ้านใกล้ ๆ จะช่วยกันจุดกระซอกควายขึ้นจากพรุ เมื่อควายลงไปไถไม่ได้ก็ต้องใช้คนไถแทนควายหากคนตกพรุจะช่วยจุดขึ้นได้ง่ายกว่า เพราะน้ำหนักเบากว่าควาย” (อำพร แพทย์ศาสตร์, 12 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

ด้วยสภาพภูมิอากาศที่ส่วนใหญ่มีฝนตกชุกและมีฤดูฝนเป็นช่วงที่ยาวที่สุด ทำให้หมู่บ้านเปร็ดใน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ตั้งแต่อดีตการก่อตั้งชุมชนในครั้งแรกเริ่มชาวบ้านประกอบอาชีพหลัก ได้แก่ การทำนาข้าว แต่ด้วยลักษณะของสภาพพื้นที่ดินบริเวณที่ตั้งบ้านเรือนนั้นมีสภาพพื้นดินมีลักษณะไม่อุ้มน้ำ เป็นดินร่วนปนดินลูกรัง ซึ่งไม่เหมาะกับการทำนาชาวบ้านถึงได้บุกถางป่าชายเลนที่อยู่ใกล้กับชุมชน เพื่อการจับจองพื้นที่ทำนาข้าว เน้นการทำนาข้าวเพื่อเลี้ยงชีพ ไม่หวังผลิตเพื่อจำหน่าย เน้นการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนหรือในชุมชนเป็นหลัก สำหรับผู้ที่มีฐานะดีก็จะเปลี่ยนเครื่องมือการไถนามาเป็นการใช้ “รถไถนา” แทนควาย รถไถนาเข้ามามีอิทธิพลกับชาวบ้านเมื่อประมาณ 30 ปีที่แล้ว และมีชาวบ้านเพียงไม่กี่รายเท่านั้นที่มีรถไถนาในระยะเริ่มแรก ทั้งนี้ เพราะเป้าหมายของการประกอบการทำนาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ผลิตเพียงเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้นมาเป็นการเน้นการผลิตเพื่อจำหน่ายออกไปภายนอกชุมชน เพราะด้วยกระแสของการแลกเปลี่ยน ได้เปลี่ยนแปลงไปเน้นการใช้เงินเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน การลงทุนสูงเพื่อให้ได้กำไรมาก จากการเปลี่ยนเครื่องมือการทำนาจากการใช้ควายมาเป็นเครื่องไถนาราคาสูงแต่ทุนแรงและเวลาในการผลิตเพื่อขายจึงเริ่มมีอิทธิพลในชุมชน “แต่ก่อนใช้ควายไถบ้าง คนไถบ้าง พอมาถึงตอนหลังก็เปลี่ยนมาใช้รถไถนาแบบเดินตาม วันหนึ่งไถได้หลายไร่ เร็วกว่าหลายเท่า พอคนอื่นเห็นว่ารถไถนามันไถได้เร็วและไถได้เยอะกว่า ก็อยากได้รถไถบ้าง บางคนอยากใช้แต่ไม่มีเงินก็

ต้องไปกู้ ธกส. ถ้าไม่ซื้อเองก็จ้างรถไถมาไถ เพราะระยะหลังถนนหนทางเริ่มตัดเข้ามาแล้ว การทำนา ก็เริ่มเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อขายเพิ่มมากขึ้น” (สำเนา เปิดแก้ว. 18 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) ชาวบ้านในอดีตเมื่อว่างเว้นจากการทำนาก็มีอาชีพเสริม คือ การทำสวนพริกไทย สวนพลู การรับจ้าง ตัดไม้ในป่าชายเลนจากนายทุนภายนอกหมู่บ้าน การตัดไม้เผาถ่านเพื่อขาย รับตัดไม้บนป่าบกขาย นอกจากนี้ยังมีการจับปูแสม กุ้งหลวง หอยหวาน หอยจู้บแจง หอยปากเปิด หอยหลอด หอยแครง หอยพอก หอยกาบ ปลาเก๋า ปลากะพง ปลาตุ๊กทะเล เพื่อนำมาขายเป็นรายได้เสริมอีกด้วย

การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพจากเดิมบนพื้นที่เคยเป็นป่าตามธรรมชาติ ปัจจุบันกลับเปลี่ยนสภาพเป็นพื้นที่สวนที่มีต้นไม้เพียงไม่กี่ประเภท การปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยว ด้วยการทำสวนยาง และสวนผลไม้ของหมู่บ้าน ทำให้การประกอบอาชีพทำสวนผลไม้และยางพารา จึงต้องใช้จำนวนพื้นที่มาก จึงจะสามารถปลูกให้ได้กำไรมาก “ต้นยางเข้ามาหลังอาชีพทำนา บางคนหันไปปลูกต้นยางเลยเพราะน้ำยางได้ราคาดี จึงทำให้คนถางป่าแล้วลงปลูกต้นยางอย่างเดียวไปเลย โดยที่ไม่มีต้นไม้ใหญ่ประเภทอื่นขึ้นแซมอยู่ด้วย ถึงจะมีอย่างอื่นปลูกแซมอยู่บ้างก็เป็นแค่เพียง สับปะรดเท่านั้น” (อำพร แพทย์ศาสตร์. 12 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) ในขณะที่ยังคงมีการทำนา อยู่ในชุมชนอยู่บ้าง จนกระทั่งเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างอาชีพเลี้ยงกุ้งกับชาวนา สภาพดินเสีย ทำนาไม่ได้ผล อาชีพทำนาซึ่งเคยเป็นอาชีพหลักดั้งเดิมของชุมชนจึงสูญหายไปจากหมู่บ้าน เมื่อประมาณช่วงปี พ.ศ. 2530 จากนั้นท้องถิ่นก็เปลี่ยนไปเป็นนาทุ่ง บ่อเลี้ยงปลาเก๋า ปลากะพง ปูดำ และ หอยแครง แทน “แต่เดิมที ไม่เคยคิดจะเลี้ยงกุ้งตามคนอื่น อยากทำนาข้าวเหมือนเดิม แต่พื้นที่รอบ ๆ ก็เป็นนาทุ่งหมดทั้งแถบ ถึงจะทำนา ก็ไม่ได้ผลเพราะมีปัญหาเรื่องดินเสียและน้ำเสีย เพราะน้ำเค็มเข้ามา จึงปล่อยให้ร้างอยู่หลายปี ต่อมา มีนายทุนจากในเมืองมาขอเช่าเพื่อเลี้ยงกุ้งก็เลยตัดใจให้ เขาเช่าทำไป ก็ดีกว่าปล่อยให้ร้างไว้เฉย ๆ โดยไม่เกิดประโยชน์” (อำพร แพทย์ศาสตร์. 12 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

ในอดีตชาวบ้านเปรี๊ตในดำรงชีวิตอยู่แบบพออยู่พอกิน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ปลูกข้าวกิน หาอาหารจากป่าบกและป่าชายเลน ต่อมา รูปแบบการทำนาเปลี่ยนจากปลูกไว้เพื่อบริโภคไปเป็นการปลูก มาก ๆ เพื่อจำหน่าย มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยต่าง ๆ เช่น รถไถนา เครื่องสูบน้ำ เครื่องนวดข้าว เข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต มีการจ้างงาน การเอาแรงสูญหายไป การผลิตเพื่อให้ได้ปริมาณมาก จึงต้องใช้ต้นทุนสูง จึงก่อให้เกิดการกู้ยืมจากสถาบันการเงินต่าง ๆ เพื่อนำมาลงทุน ต่อมาการทำนา ได้ผลผลิตไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ชาวบ้านจึงเปลี่ยนมาเลี้ยงกุ้งในนาข้าวแทน เพราะได้ผลตอบแทน ดีกว่าการทำนา ในขณะที่ชาวบ้านที่ทำนาข้าวก็เกิดขัดแย้งกับกลุ่มที่ทำนาทุ่ง สืบเนื่องมาจากสภาพดิน เสียจึงทำนาข้าวไม่ได้ผลอีกต่อไป ชาวบ้านจึงเปลี่ยนมาทำนาทุ่งแทน อาชีพประมงจึงกลายเป็นอาชีพ หลัก เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2526 โดยได้รับอิทธิพลจากนายทุนภายนอกชุมชนเข้ามาเผยแพร่ ต่อมาเมื่อ

ประมาณปี พ.ศ. 2530 วิธีการเลี้ยงกุ้งได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นวิธีการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนา คือ ต้องเลี้ยงด้วยอาหารสำเร็จรูป ใช้สารเคมีเป็นส่วนประกอบในการเลี้ยงกุ้ง ต้องลงทุนสูง จนกระทั่งต่อมาภายหลังผู้เลี้ยงประสบปัญหาภาวะกุ้งเสียหาย เพราะผลของสารเคมีทำให้สภาพน้ำและดินเกิดความเสื่อมโทรม รวมทั้งภาวะการติดเชื้อโรคของกุ้งอีกด้วย จึงทำให้กุ้งเกิดความเสียหายไปพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน ผลกระทบจากการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนาทำให้ผู้เลี้ยงกุ้งเป็นหนี้สินและล้มละลายไปตาม ๆ กัน “บางคนเป็นหนี้ ธกส. บางคนเป็นหนี้สหกรณ์การเกษตร บางคนเป็นหนี้ธนาคารออมสิน นอกจากนี้ยังมีแหล่งหนี้อื่นๆ อีก และบางคนยังเป็นหนี้หลายที่อีกด้วย กู้กันมาคนละหลายแสน ต้องเอาโฉนดไปจำนองไว้ ก็ช่วงปี พ.ศ. 2534 - 2535 เศรษฐกิจเริ่มไม่ดี ประกอบกับกุ้งตายยกบ่อเพราะติดเชื้อทำให้คนเปรี๊ตเป็นหนี้รวมทั้งหมู่บ้าน เป็นเงินจำนวนหลายล้านบาท” (อำพร แพทย์ศาสตร์. 12 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

หมู่บ้านเปรี๊ตในชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่นและมีความรักใคร่ สามัคคี ปรองดองกัน มีการไปมาหาสู่กัน “เมื่อก่อน ส่วนใหญ่จะรู้จักกันหมด เจอกันก็ทักทายกัน เด็ก ๆ รุนลุกรุนหลาน หากไม่รู้จักแต่พอบอกชื่อพ่อชื่อแม่มา ก็รู้จักแล้วว่าบ้านช่องอยู่ทางไหน” (เสริญ เลียงเคราะห์. 10 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่าในอดีตคนในหมู่บ้านจะมีความเป็นอยู่แบบลักษณะเครือญาติ มีมิตรไมตรีต่อกัน เมื่อคนในหมู่บ้านรู้จักกันก็จะนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น การทำบุญก็จะใช้วิธีบอกกล่าว เชิญชวนชาวบ้านทั้งหมู่บ้านมาร่วมทำบุญ มีการแบ่งปันกันช่วยเหลือกัน โดยไม่ต้องใช้เงินจ้างกัน ซึ่งเรียกการช่วยเหลือกันทำงานในลักษณะของการเอาแรงกัน “การเอาแรงกัน หรือการลงแขกเป็นการร่วมมือร่วมแรงกันทำงานบ้านไหนมีแรง 3 คนก็มาช่วย 3 คน แต่พอถึงตอนใช้แรงบ้านเรา มี 5 คนก็ไปช่วยทั้ง 5 คนเลย ไม่มีการเกี่ยงกันว่า เขามาช่วยแค่ 3 คนก็ไปใช้แค่ 3 คน ต่อมารูปแบบของการเอาแรงก็ค่อย ๆ เปลี่ยนไปเมื่อในหมู่บ้านเริ่มใช้เงินจ้างแรงงาน ตัวอย่างเช่น หากบ้านไหนเกี่ยวข้าวก็ไปช่วยเขา 2 คน พอถึงบ้านเราเกี่ยวข้างเขาก็มาช่วยคืน 2 คนเช่นกัน ถึงแม้ว่าบ้านนั้นจะมีคนมากกว่า 2 คนก็ตาม ปัจจุบันนี้ที่วัฒนธรรม การเอาแรงกัน แทบไม่มีให้เห็นแล้ว” (อำพร แพทย์ศาสตร์. 12 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าจะเห็นได้ว่าในอดีตไม่มีการจ้างงานกัน ไม่มีการตีแรงงานคนให้เป็นราคาเหมือนในปัจจุบันนี้ กล่าวคือ ในอดีตชาวบ้านเต็มใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยไม่คำนึงถึงว่า “มาช่วยแค่ 3 คน ก็ใช้คืนแค่ 3 คน” ซึ่งตอนหลังมีการจ้างงานกันเกิดขึ้น ความคิดจึงเปลี่ยนไปคิดให้แรงงานมีมูลค่า ดังนั้น การตีแรงงานให้มีมูลค่าเป็นเหตุทำให้รูปแบบของ “การเอาแรง” เปลี่ยนไปจนค่อย ๆ สูญสลายไปจากหมู่บ้านเปรี๊ตใน

ประเพณี วัฒนธรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่ในอดีตนับถือศาสนาพุทธและมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ โดยมีความเชื่อในเรื่องของศาลเจ้าภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีศาลเจ้าประจำหมู่บ้านที่ชาวบ้าน

เคารพนับถืออยู่ 3 แห่ง คือ ศาลเจ้าปู่น้อย ศาลเจ้าปู่คุ้ม และศาลเจ้าหนองเป็ด ซึ่งเป็นความเชื่อที่เกิดจากการบอกเล่าของบรรพบุรุษ และจะมีการเช่นไหว้ ทำบุญศาลเจ้าในช่วงวันสำคัญ ได้แก่ การทำบุญศาลเจ้าปู่คุ้มในวันตรุษจีน ทำบุญศาลเจ้าหนองเป็ดในวันตรุษไทย ทำบุญศาลเจ้าปู่น้อยในวันตรุษสงกรานต์ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าการเช่นไหว้จะทำให้ได้ผลผลิตทางการเกษตรที่งดงาม รวมทั้งทำให้ชีวิตครอบครัวมีแต่ความสุข ความเจริญ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บอีกด้วย

ในอดีตวัดหัวงิ้วน้ำขาวเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจของชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการประกอบศาสนพิธี ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมาร่วมกันทำกิจกรรมและทำบุญในช่วงวันสำคัญทางศาสนา ชาวบ้านพร้อมใจกันทำอาหารคาวและหวานไปร่วมทำบุญตักบาตร ในขณะที่เดียวกันก็เป็นโอกาสที่พระสงฆ์จะได้เทศนาให้ศีลให้พรแก่ชาวบ้าน ดังนั้น ชาวบ้านมักเชื่อในเรื่องของ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ซึ่งเป็นสิ่งที่คอยกระตุ้นเตือนให้คนในชุมชน ทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ผุดผ่อง คนส่วนใหญ่จะมีความผูกพันกับวัด วัดนั้นจะเป็นเป้าหมายหลอมคุณธรรมและจริยธรรมให้คนดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ไม่เบียดเบียนหรือสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น เมื่อตนมีพอเพียงกับตัวเองแล้วก็ต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้ที่ด้อยกว่าอีกด้วย ดังนั้น วิถีชีวิตของชุมชนชนบทในอดีตมีลักษณะพออยู่พอกิน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

สาธารณูปโภคของหมู่บ้านเปรี๊ตในอดีต ก็มีแหล่งน้ำหนองเป็ดและแหล่งน้ำคันหว่านเป็นแหล่งน้ำที่ชาวบ้านเคยใช้อุปโภคบริโภค โดยใช้พง (ถังน้ำ) หิ้ว หรือหาบเพื่อใช้ในบ้านเรือน ส่วนน้ำดื่มก็ได้จากน้ำฝนที่รองไว้ในภาชนะต่าง ๆ เช่น ตุ่มหรือไห เป็นต้น

การคมนาคมในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านเปรี๊ตใน การเดินทางติดต่อกันทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้านต้องใช้การเดินทางผ่านป่าหรือแคว้งทางป่าเพื่อเป็นทางเดิน ผู้อาวุโสหลายท่านเล่าว่า “หากจะเดินไปตลาดแต่ละครั้งก็ต้องเตรียมตัวออกเดินทางตั้งแต่เช้ามืด เพื่อให้ได้ไปถึงตลาดได้ทันสว่าง และกลับมาถึงหมู่บ้านก่อนค่ำ อีกทางหนึ่งก็ไปทางเรือในกรณีที่ต้องขนสินค้าไปขายมาก ๆ เช่น ขายข้าว โดยชาวบ้านต้องเดินจากหมู่บ้านผ่านป่าชายเลน ซึ่งยังไม่มีถนนเหมือนปัจจุบันเพื่อไปลงเรือที่คลองท่าตะเภา” (วันดี แพทย์ศาสตร์.12 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) ความเจริญด้านคมนาคมเข้ามาในปี พ.ศ. 2502 หน่วยงานเร่งรัดพัฒนาชนบทได้ทำการตัดถนนเข้าสู่หมู่บ้านแยกมาจากถนนสายแหลมศอกทะลุผ่านหมู่บ้าน ซึ่งเป็นถนนลูกรัง

ระบบไฟฟ้าของหมู่บ้านจากอดีตที่เป็นชุมชนบ้านป่าการพัฒนาด้วยแสงสว่างด้วยไฟฟ้ายังไม่มีจะใช้ ตะเกียงหรือไดโอดให้แสงสว่าง จึงเป็นสิ่งที่ชาวบ้านใช้ในการให้แสงสว่าง จนกระทั่งมีถนนตัดผ่านหมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มมียานพาหนะใช้แทนการเดินทางเท้าการติดต่อกับภายนอกจึงสะดวกขึ้น ต่อมาการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้เข้ามาดำเนินการติดตั้งระบบไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน เมื่อปี พ.ศ. 2525 เมื่อชาวบ้านมีไฟฟ้าใช้จึงเริ่มมีการพัฒนาความเจริญเข้าสู่ชุมชน

ในหมู่บ้านเปร็ดโนมีภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาหลายชั่วคน เช่น แพทย์แผนโบราณ (แผนไทย) หมอยาเกร็ด (คนที่มีความรู้เกี่ยวกับการรักษาคนด้วยสมุนไพรแต่ไม่ได้รับมอบวิชาการแพทย์อย่างถูกต้องสมบูรณ์จากครูอาจารย์) หมออุ หมอไสยศาสตร์ หมอดำแย งานจักสาน และการจับร้องการละเล่นโหงฟาง เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านเปร็ดโน ในอดีตจะมีหมอพื้นบ้านทำหน้าที่รักษา ดูแลผู้เจ็บป่วยในชุมชน มีดังนี้

1) หมอกลม เปิดแก้ว ที่ชาวบ้านถือว่าเป็นหมอประจำหมู่บ้านมีความรู้ทางการรักษาโรคต่าง ๆ ด้วยยาสมุนไพร ชาวบ้านเล่าว่า ตอนเช้าหมอกลมจะออกไปตามหมู่บ้านตรวจคนไข้ที่ทำการรักษาอาการ หากอาการไม่ดีก็จะให้ยาสมุนไพรตามอาการ โดยมีผู้ช่วยที่ทำการรักษาหนึ่งคน

2) หมอโย หรือ ทวดโย ชุมณี มีความรู้ทางด้านการรักษาด้วยยาสมุนไพรเช่นกัน เป็นหมอที่ชาวบ้านเชื่อถือมาโดยตลอด และสามารถรักษาโรคทั่วไปได้

3) หมอลี้ มีความสามารถในการรักษาโรคทั่วไป หมอลี้ ได้ยกตัวอย่างการรักษาโรคทั่วไปดังนี้ ยาแก้ไข้ป่า ท่านให้เอาตะไคร้ 3 ยอด ข่า 3 ยอด กะเพรา 3 ยอด ต้มกินช่วยบรรเทาอาการได้ดี และยาแก้งูสวัด ให้เอายอดลำพันงูแดง 7 ยอด ให้กลิ่นหายโหยหิบขี้เถ้ากลางเตาไฟ 7 หยิบตำให้ละเอียด ละลายน้ำนำมาทาช่วยรักษาอาการได้

4) หมอเสริญ มีความเชี่ยวชาญเรื่องโรคที่เกี่ยวกับเด็ก หมอเสริญได้ยกตัวอย่างการรักษาโรคเด็ก ดังนี้ยาแก้ลมละอิก ใช้กระดูกหมู่น้ำ รากกรูงเขมา น้ำมะนาว พิมเสนเสก เอาน้ำมาฝนกินช่วยบรรเทาอาการได้ นอกจากนี้ยังมีสูตรยาแก้ท้องขึ้นของเด็กทารกอีกด้วย โดยใช้ขุมเห็ดใหญ่ ผักบุง ใบกะเพรา ใบโหระพา เอาอย่างละ 7 ยอด และเกลือตัวผู้ 7 เม็ด ใบแมงลัก 7 ยอด ใช้ต้มกินประจำ ช่วยให้เด็กหายจากอาการดังกล่าวได้

5) หมอหล่อ มีความเชี่ยวชาญ ด้านการรักษาโรคกระดูก การต่อกระดูกหักโดยการเข้าฝือก ในกรณีที่คนไข้ประสบอุบัติเหตุกระดูกแขน ขาหักหมอกระดูก หมอหล่อ ได้ยกตัวอย่างวิธีการรักษาโรคดังนี้วิธีต่อกระดูก หาไม้ไผ่มาผ่าให้แบน แล้วเหลาให้สวย ใช้ผ้าขาวกรอง 3 แถว ใช้ผ้าขาวห่อที่หักต้องเอาผ้าขาวหุ้มก่อน แล้วเอาฝือกห่อแล้วใช้คาถาเสก 108 จบ เข้าฝือกไว้ 30 วัน แล้วถอดออก

6) หมอเอื้อน มีความเชี่ยวชาญในด้านการรักษาโรคประดงทุกชนิด

7) หมอเปรม เป็นหมอดำแยประจำหมู่บ้านในอดีต เพื่อทำคลอดให้แก่หญิงตั้งครรภ์ และยังมีความรู้เกี่ยวกับการอยู่ไฟของหญิงหลังคลอดบุตรเป็นอย่างดีอีกด้วย

8) หมออารมณ เป็นหมอทำนายโฆชะตา เมื่อชาวบ้านต้องการจะตรวจดวงชะตาราศีของตนว่าจะเคราะห์ดีหรือร้ายก็จะมาให้หมออารมณเป็นผู้ทำนายให้ นอกจากนี้หมออารมณยังสามารถประกอบพิธีแต่งงาน เสริมดวงอีกด้วย

สำหรับงานจักสาน ในอดีตหมู่บ้านเปรี๊ดใน มีสภาพเป็นป่าดิบหนาที่มีพันธุ์ไม้น้อยใหญ่หลายชนิด เช่น ไม้อินทรี ไม้ตะเคียน ไม้ประดู่ ไม้ยาง ไม้ไผ่ ไม้จู้ ต้นหวาย และต้นจาก เป็นต้น ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ทำให้คนรุ่นปู่ย่าคิดสร้างสรรค์งานจักสานเพื่อนำมาเป็นภาชนะใส่ของ เช่น กระจาด ตะกร้า กระบุง กระพ้อม หลัว แข่ง กระด้ง กระเชอ กะโล่ ทำเครื่องมือจับปลา เช่น ไช ลอบ สุ่ม ชะเลง ชนาง ข้อง สร้างที่อยู่อาศัย เช่น พื้นบ้าน ฝาบ้าน ฟาก เพดาน ทำอุปกรณ์เลี้ยงสัตว์ เช่น สุ่มไก่ เล้าไก่ กรงนก “ไม้ไผ่มีประโยชน์ตั้งมากมายตั้งแต่หน่อจนกระทั่งถึงลำต้นใช้ได้หมดเลย คนที่มีความสามารถในงานจักสานมีหลายคน โดยเฉพาะชายเสียน เป็ดแก้ว (เสียชีวิตแล้ว) เป็นคนที่มีฝีมือหลายมือในการจักสาน น่าเสียดายไม่มีใครได้รับการถ่ายทอดวิธีการจักสานไว้เลย แต่ก็ยังพอมีอยู่หลายคนในหมู่บ้านที่ยังพอสานเป็น” (คำเนา เป็ดแก้ว, 18 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้วัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นจุดเด่นของชาวเปรี๊ดใน นั่นก็คือ การขับร้องการละเล่นโหงฟาง จากการสอบถามผู้เฒ่า ผู้แก่ ในหมู่บ้าน ถึงตำนานเพลงโหงฟาง ทำให้ทราบว่า เป็นเพลงที่ใช้ร้องเกี่ยวเจ้าของบ้านที่ไปเอาแรงนวดข้าว ให้นำอาหาร น้ำ และเหล้ามาเลี้ยงในสมัยก่อนนั้น ประมาณ 70- 80 ปีที่แล้วนั้น เทคโนโลยียังไม่ทันสมัยและรวดเร็วเท่าในสมัยนี้ การจะทำงานสิ่งใดที่มีมาก ให้สำเร็จลุล่วงภายในวัน หรือสองวันนั้น จะต้องอาศัยแรงงานคนจำนวนมาก ซึ่งสมัยก่อนไม่มีการจ้างกันด้วยเงินตรา แต่ใช้การจ้างกันด้วยแรงงานหรืออาศัยไหว้วานกัน ที่เรียกว่า การเอาแรงกัน ก็คือ การที่บ้านหนึ่งจัดงานหรือทำงานใดที่ใหญ่ ๆ ต้องอาศัยคนทำงานมาก เพื่อนบ้านข้างเคียงก็จะมาช่วยกันทำงานให้สำเร็จไป ส่วนการใช้แรงนั้น ก็คือ การที่เราไปช่วยเขาทำงาน แล้วพอเรามีงานบ้าง เขาก็มาช่วยเรา ซึ่งไม่ต้องมีการจ้างกันด้วยเงิน แต่ไปช่วยกันด้วยน้ำใจ ซึ่งในสมัยก่อนประมาณ 70 – 80 ปี ที่ผ่านมานั้น เวลาทำนาเกี่ยวข้าว ก็จะมีการเอาแรงกัน ตั้งแต่การ ไถนา ดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว ซึ่งเพลงโหงฟางนี้เกิดขึ้นในช่วงที่ชาวบ้านมาเอาแรงนวดข้าวกัน ซึ่งการนวดข้าวในสมัยก่อนนั้น จะนวดกันในช่วง เดือนอ้าย และเดือนยี่ (ช่วงเดือนธันวาคม และเดือนมกราคม) จะเริ่มนวดในตอนหัวค่ำไปจนถึงสว่าง เพราะว่าเป็นช่วงที่แดดไม่ร้อน และทำให้ไม่เหนื่อมาก การเอาแรงกันก็จะมีการจูงควายของตนเองมาช่วยย่ำข้าว (นวดข้าว) มีการผลัดกันนวดข้าว ใครเหนื่อยก็พัก ระหว่างที่พักเหนื่อยนั้น ก็มีการร้องเพลงแซวและเกี่ยว เจ้าของบ้านที่มานวดข้าวว่าให้หาน้ำ หาอาหาร หาเหล้ามาเลี้ยง คนที่มาช่วยนวดข้าวด้วย จึงเกิดเป็นเพลงโหงฟาง และร้องกันเพื่อความสนุกสนาน ต่อมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน ตำนานคำว่าเพลงโหงฟาง (สร่งฟาง) นั้น จากการสอบถาม ครูแคว้นใจเที่ยง ครูเพลงรุ่นสุดท้ายของบ้านเปรี๊ดในหมู่ที่ 2 ทำให้ทราบว่า “ชื่อเพลงที่ตั้งขึ้นนั้นแบ่งออกเป็น 2 ตำนาน คือ (1) คำว่าโงะนั้น อาจมาจากการที่ก่อนจะร้องเนื้อหาของเพลง จะต้องมีการร้องเพลงโง่นำก่อน เพลงโง่ คือ เพลงที่มีลักษณะเป็นท่อนสร้อย ของเพลง และพอลงท้าย ก็จะมีการโห่หรือโหง แบบโห่ขันหมาก (2) หรือคำว่าโหงฟาง นั้น อาจเพี้ยนมาจากคำว่า “สร่งฟาง สร่งฟาง” คือ

อาการที่เอาฟางข้าวออกจากลานนวดข้าว ด้วยการใช้กระดองไท่เกี่ยวฟางข้าวที่นวดแล้ว ออกมากองรวมกันไว้ เป็นกองฟาง กองใหญ่ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์อื่นต่อไปในอนาคต” (แคว้น ใจเที่ยง. 18 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

4.3.1.2 กระบวนการจัดตั้ง กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเปรีดไน กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเปรีดไน ปัจจุบัน (31 ตุลาคม 2549) มีจำนวนสมาชิก 611 คน มีเงินทุนรวม คือ หุ้นสะสมและเงินสวัสดิการ 5,198,600 บาท วันจัดกิจกรรมกลุ่มตรงกับวันที่ 19 ของเดือน เพราะวันก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ คือ วันที่ 19 สิงหาคม 2538 จึงถือวันนี้เป็นวันประชุมใหญ่ขึ้นปีอีกด้วย กระบวนการก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ของพระสุบิน ปณีโต ซึ่งมีแนวคิดที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างแนวคิดของครูชบ ยอดแก้ว แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน และแนวคิดของปัญญาชนในสมัยปัจจุบัน ก่อปรด้วยหลักกรรมทางศาสนา พระสุบิน ปณีโต ได้ยึดแนวคิดเหล่านี้มาเป็นหลักการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ (สำเนียง บุญรอด. 2548 : 11) นอกจากนี้การทำงานของพระสุบิน ปณีโต ยังเป็นแบบเชิงรุกอีกด้วย โดยลงไปหาชาวบ้านเพื่อชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาชุมชนในปัจจุบัน เกิดขึ้นเพราะอะไร มีผลกระทบต่อพวกเขาอย่างไร เมื่อชาวบ้านเห็นด้วย ก็ทำให้เกิดความศรัทธาในตัวพระสุบิน ปณีโต มากขึ้น ทันใดนั้น พระสุบิน ปณีโต ก็เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาให้เลย โดยการรวมกันเป็นกลุ่มเพื่อแก้ปัญหา ซึ่งมีเงินเป็นเครื่องมือดำเนินงานภายใต้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ สาเหตุของการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเปรีดไน คือ ชาวบ้านเปรีดไนได้รับผลกระทบจากการขาดทุนในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำแบบพัฒนา แคนนำชุมชนได้เป็นผู้นำพากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เข้ามาที่หมู่บ้าน ซึ่งหวังว่าอยากได้อะไรสักอย่างที่สามารถให้ความช่วยเหลือในเรื่องความยากจนแก่ชาวบ้านได้ “บ้านเปรีดไนมีปัญหาหนี้สินจากผลกระทบการทำนากุ้งขาดทุน แล้วกลายเป็นหนี้สินสถาบันเงินทุน เลียดอกเบี้ยในอัตราสูง มองว่าเป็นเช่นนี้ต่อไป ชาวบ้านไม่สามารถหลุดพ้นจากการเป็นหนี้สถาบันเหล่านี้ เพราะเป็นหนี้กันเป็นแสนเป็นล้าน ชาวบ้านจะเอาเงินที่ไหนมากมามาใช้หนี้หมด เพราะอาชีพของชาวบ้าน คือ เกษตรกรรม และหากเป็นเช่นนี้ต่อไป ในอนาคตชุมชนจะต้องแตกเพราะผลประโยชน์ การเป็นหนี้จะส่งผลต่อการพัฒนาสังคม ความเป็นชุมชนจะล่มสลาย เพราะการเป็นหนี้จะเกิดการแย่งชิง ขาดธรรมมะในจิตใจ ชาวบ้านไม่มีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ดังนั้นจึงต้องแก้ที่ชุมชน โดยใช้ธรรมมะเป็นหลักในการจัดการ เพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาตนเอง แนวคิดการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ คือ ใช้ความจริงใจต่อตนเอง ชาวบ้านมีสัจจะต่อกัน มีธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จึงจะประสบผลสำเร็จ เพราะกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เกิดจากการที่ชาวบ้านนำเงินมาออกรวมกันที่หมู่บ้านไม่มีนายทุน หรือรัฐเข้าไปเกี่ยวข้อง ชาวบ้านต้องบริหารกันเอง ไม่มีสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรเหมือนการกู้จากสถาบันการเงิน กู้โดยใช้สัจจะหากชุมชนขาดสัจจะก็อาจจะทำให้กลุ่มล้ม

ได้ ดังนั้น การจัดตั้งจะกำหนดกฎกติกาโดยใช้ธรรมะสอดแทรกเข้าไป” (พระสุบิน ปณิโต. 7 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

การจัดตั้งกลุ่มเกิดจากแนวคิดของพระสุบิน ปณิโต แห่งวัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง จังหวัดตราด โดยมีวัตถุประสงค์ให้หมู่บ้านที่ประสบภาวะเป็นหนี้สถาบันการเงินนอกชุมชน และไม่สามารถพึ่งตนเองได้ จนอาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา การเข้ามาให้ข้อมูลในครั้งแรกผ่านทางคณะกรรมการหมู่บ้านและกลุ่มแกนนำในหมู่บ้าน จากนั้นกลุ่มแกนนำได้ทำการเชิญชวนชาวบ้านเข้าร่วมด้วยการชี้แจงวัตถุประสงค์และประโยชน์ในการจัดตั้ง จนกระทั่งชาวบ้านเริ่มเห็นด้วย และดำเนินการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ขึ้นในหมู่บ้านเมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2538 โดยมีพระสุบิน ปณิโต มาเป็นประธานในการประชุมและจัดตั้ง โดยเริ่มด้วยการสรรหาคณะกรรมการและคนที่จะมาเป็นกรรมต้องเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ด้วย คนอื่นจะเข้ามาเป็นไม่ได้ เป็นได้แค่เพียงที่ผู้ให้คำปรึกษา เพื่อเป็นการฝึกให้ชาวบ้านรู้จักคิดแก้ปัญหาตนเองในชุมชน “คนที่เข้ามาเป็นสมาชิกต้องเป็นคนในชุมชนเท่านั้น เพื่อการควบคุมตรวจสอบได้ โดยจะต้องฝากเงินประจำทุกเดือน อย่างน้อยรายละ 10 บาท แต่ไม่เกิน 100 บาท ทั้งนี้ เพราะต้องการฝึกให้ชาวบ้านมีวินัย ดังที่ว่าอย่าหมีเงินน้อย อย่าอนคอยโชค ลองดูแมลงผึ้งที่เอาขาไปแตะเกสรทีละน้อย ๆ แต่มามาก ๆ เข้าก็ได้น้ำผึ้งเป็นขวดเป็นไห ถ้าคุณเริ่มดูถูกเงิน 10 บาทซะแล้ว บ้านของคุณจะเจริญไม่ได้ ร้อยก็มาจากหนึ่งล้านก็มาจากหนึ่ง นี่คือหลักธรรมชาติ กฎเกณฑ์ดังกล่าวยังสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจของชาวบ้านอย่างยิ่ง เพราะชาวบ้านอายุที่จะเอาเงิน 10 บาทไปฝากธนาคาร และยังไม่คุ้มกับที่ต้องเสียค่ารถไปฝาก ขณะเดียวกันหากใครคิดจะฝากครั้งเดียวทีละหลายร้อย หลายพันนั้นก็เป็นการฝึกคิดทบทวนเช่นกัน มีคนบอกว่าขอฝากปีละ 600 บาท แล้วไม่มาทุกเดือนได้ไหม อาตมาว่าไม่ได้ เพราะต้องการให้เดือนหนึ่งโยมมาพบกันครั้งหนึ่ง ใครมีสารทุกข์สุกดิบอะไร จะได้รับรู้ปัญหาของหมู่บ้านว่า มีอะไรใครเจ็บไข้ได้รู้กัน กฎเกณฑ์ดังกล่าวจึงเป็นตัวกระตุ้นความสัมพันธภาพทางสังคมได้ดี ขณะเดียวกันก็เป็นตัวบ่งชี้พฤติกรรมของผู้คน เพราะผู้ที่บกพร่องในการออมไม่มาหรือฝากน้อยกว่าที่กำหนด จะถือว่าไม่มีสัจจะและจะโดนปรับ” (พระสุบิน ปณิโต. 7 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

วันที่ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ที่นี้พระสุบิน ปณิโต เดินทางมาเอง โดยเช่ารถสองแถวที่ตลาดมาเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น สมุด ดินสอ ปากกา ยางลบมาพร้อม โดยที่ชาวบ้านไม่ต้องเสียเงิน ถึงชาวบ้านจะถวายพระสุบิน ปณิโต ก็ไม่รับ หลังจากชาวบ้านเข้าไปปัญหาและหลักการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ดีแล้ว พระสุบิน ปณิโต ก็ดำเนินการเลือกประธาน และกรรมการ โดยการให้ชาวบ้านซึ่งเข้าเป็นสมาชิกแล้ว เสนอชื่อผู้ที่เข้ามาเป็นประธาน และกรรมการ หลังจากนั้นพระสุบิน ปณิโต ก็ให้ชาวบ้านยกมือ แล้วท่านก็ใช้วิธีนับมือเอา ถ้าใครได้คะแนนเสียงมากก็เป็นประธาน หรือกรรมการ ซึ่งทั้งประธานและกรรมการจะมีวาระ 1 ปี แล้วเลือกกันใหม่ ห้ามผูกขาด

เพื่อกระจายการมีส่วนร่วมไปในวงกว้าง แต่คนดีก็มีสิทธิ์ได้รับเลือกใหม่ได้ เมื่อได้ประธาน และกรรมการแล้ว พระสุบิน ปณีโต ก็สอนกรรมการทำบัญชีเยี่ยมและเงินออม เมื่อกรรมการเข้าใจ พระสุบิน ปณีโต ก็ปล่อยให้ชาวบ้านกู้เงินวันนั้นเลย วัตถุประสงค์ที่พระสุบิน ปณีโต ให้กู้วันแรกของการก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ก็เพื่อต้องการให้กรรมการเรียนรู้จากการทำจริง เพราะท่านต้องการให้ชุมชนจัดการกันเองเพื่อที่จะพึ่งตนเองได้ โดยที่ไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากท่าน ดังคำกล่าวที่ว่า “กลุ่มต้องอยู่ต่อไปได้ด้วยและจะล้มยาก อาตมาจะออกมาเมื่อไหร่ก็ได้” (พระสุบิน ปณีโต. 7 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเปรี๊ดในมีกฎเกณฑ์ว่า หากปล่อยกู้ไม่หมด ที่เหลือให้ประธานเอาไปฝากธนาคารในวันรุ่งขึ้น “วันนั้นหลังจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ทำกิจกรรมเกี่ยวกับเงินเรียบร้อยแล้ว พระสุบิน ปณีโต ก็ให้สมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ทั้งหมดร่วมกันสวดมนต์ไหว้พระ ต่อด้วยการปฏิญาณสาบานตนว่าจะไม่คิดคดโกง ถ้าใครคิดคดโกงขอให้ฉิบหาย” (เสริญ เสียงเคราะห์. 8 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

วันที่ 19 ของเดือน ซึ่งเป็นวันทำกลุ่ม (ประชุมกลุ่ม) คือ ทำกันที่ศาลาประจำหมู่บ้าน เนื่องจากที่นี่ไม่มีวัดประจำหมู่บ้านจึงใช้ที่นี่แทน เริ่มตั้งแต่ช่วงบ่ายหนึ่งโมงถึงบ่ายสี่โมง ทุกวันที่ 19 ชาวบ้านจะมากันแทบทุกบ้าน เพราะถ้าไม่มาหรือมาช้าจะเสียค่าปรับเข้ากองทุนสวัสดิการ เพราะที่นี่ถือว่าได้ให้สัจจะไว้ว่าจะมาเจอกันทุกเดือนแต่ไม่มาถือว่าเป็นคนไร้สัจจะ ชาวบ้านบ้างก็มาออมเงิน บ้างก็มาขอกู้ บ้างก็ผ่อนส่งเงินชำระหนี้ หรือมาเบิกค่ารักษาพยาบาล โดยมีกรรมการแบ่งแยกกันไปตามหน้าที่ ซึ่งทำงานเดือนละครั้งเท่ากับ 1 ปีทำงาน 12 ครั้ง คณะกรรมการจะยึดกฎเกณฑ์ที่พระสุบิน ปณีโต ให้ไว้เป็นแนวทางปฏิบัติงาน ท่านไม่ได้มาช่วยโดยตรงเหมือนวันเริ่มก่อตั้งกลุ่ม แต่หากมีปัญหาภายในกลุ่ม เช่น บัญชีไม่ลงตัว ก็ไปขอให้ท่านตรวจดูที่ศูนย์ประสานงานวัดไผ่ล้อมได้ จะมีเพียงวันครบรอบกลุ่มเท่านั้นที่จะมีพระสุบิน ปณีโต เข้ามาร่วมในฐานะเป็นที่ปรึกษาและร่วมเป็นประธานในการประชุมสมาชิก มีการทำบุญ เลี้ยงพระ และร่วมกำหนดกฎระเบียบของกลุ่มใหม่และเลือกตั้งคณะกรรมการใหม่อีกด้วย ไม่มีการเปลี่ยนแปลงกันเองในคณะกรรมการ แต่จะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ต่อเมื่อดำเนินการครบรอบปี ต้องยื่นเสนอมติการเปลี่ยนแปลงต่อที่ประชุม และให้ที่ประชุมมีมติยอมรับหรือไม่ยอมรับโดยการยกมือ เห็นชอบ โดยชาวบ้านที่เป็นสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมได้อย่างเต็มที่ การดำเนินงานในรูปกลุ่มที่สมาชิกมีโอกาสร่วมทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ หากพบข้อผิดพลาด ก็นำข้อผิดพลาดหรือปัญหานั้นมากำหนดเป็นระเบียบ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นมาอีก

กิจกรรมชุมชนที่เป็นผลมาจากการรวมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มีดังนี้ คือ (1) โครงการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊ดใน ซึ่งคนส่วนใหญ่ที่เป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ได้ร่วมกันขอเงินสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคม (Social Investment Fund, SIF) มาดำเนินการ

อันนับเป็นก้าวแรกของการสร้างเครือข่ายร่วมกับจังหวัดชายฝั่งทะเลอื่น ๆ (2) หลังจากที่กรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ได้ร่วมประชุมเครือข่ายที่ศูนย์ประสานงานวัดไผ่ล้อม ซึ่งมีการประชุมกันทุกวันที่ 15 ของเดือน ทำให้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับเงินที่ให้กลุ่มสามารถยืมเงินเมนู 5 ไปลงทุนในชุมชนที่ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ต่อมาแกนนำชุมชนได้ทำการขอกู้เงินดังกล่าวมา เพื่อมาลงทุนเลี้ยงปลาเก๋า ปลากระพง และหอยแครง ในชุมชน จนสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนอีกทางหนึ่งนอกจากการทำสวน (3) กิจกรรมรวมซื้อรวมขายแก๊สและข้าวสารซึ่งเป็นการซื้อสินค้าราคาถูก เพื่อลดรายจ่ายให้ชาวบ้าน และ (4) โครงการชุมชนเป็นสุข ซึ่งเป็นกิจกรรมขององค์กรภายนอกที่ได้เข้ามาในหมู่บ้านเปร็ดใน โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ต้องการสร้างความสุขให้กับชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมให้ทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย ลดรายจ่ายด้วยการสอนทำ น้ำยาล้างจาน สบู่ แชมพู น้ำปลา ไว้ใช้ไว้กินกันเองในครัวเรือน หรือการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษ ด้วยการสอนชาวบ้านทำน้ำหมักชีวภาพ และปุ๋ยอินทรีย์ นอกจากนี้กลุ่มยังพยายามขยายความครอบคลุมไปสู่เรื่องการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิก อบต. โดยการหักเงินสวัสดิการจากสมาชิกที่กลุ่มสืบทราบว่ารับเงินซื้อเสียงจากผู้สมัครออกไปตามค่าซื้อเสียงที่ได้รับ โดยอ้างว่าเป็นการหักส่วนที่ได้เปล่านั้นแล้ว

4.3.1.3 ผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านเปร็ดใน จากการที่พระสุบิน ปณีโต ได้ลงไปขับเคลื่อนวิถีพุทธในบ้านเปร็ดในโดยใช้กระบวนการดังกล่าวข้างต้น ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนบ้านเปร็ดในทั้งในด้านบวกและด้านลบ กล่าวคือ

ผลกระทบในด้านบวก ทำให้คนในหมู่บ้านสนิทสนมกัน แฉล้ม กระจายกลาง กล่าวว่า “แต่ก่อนอยู่กันแบบต่างคนต่างอยู่ไม่ค่อยช่วยเหลือกัน จนกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ได้เข้ามา จึงทำให้คนไปมาหาสู่กัน ยิ้มแย้มทักทายกันดีกว่าแต่ก่อน” (แฉล้ม กระจายกลาง. 15 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) สำหรับปัญหาหนี้สินของชาวบ้านก็ลดลง ดังจะเห็นได้จากข้อมูลที่ ศรีไพร ลำเนาว์ กล่าวว่า “เมื่อก่อนดิฉันทำนา กุ้ง แล้วขาดทุนย่อยยับ ถือว่าล้มละลายก็ว่าได้ เพราะเป็นหนี้เงิน 80,000 บาท ก็มาขอกู้เงินกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ นี้แหละ ได้มา 30,000 บาท โดยพี่สาวและเพื่อนข้าง ๆ บ้านเป็นคนค้ำประกันให้ ดิฉันก็เอาเงินตรงนี้รวมกับที่มีอยู่ไปส่งคืนทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยให้แก่กองทุนเงินกู้ดิฉันเห็นว่าตั้งแต่ได้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มา กลุ่มก็ได้ช่วยเหลือคนที่เดือดร้อนได้จริง ๆ (ศรีไพร ลำเนาว์. 14 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) และกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ยังได้ทำให้เกิดการสร้างอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน เช่น อาชีพทำข้าวเกรียบกุ้งขาย โดยเกิดจากการที่ชาวบ้านมีเวลาเหลือจากการทำสวนยาง ลำเนา เบ็ดแก้ว ผู้ใหญ่ของที่นี่ได้ เป็นผู้ที่มอบหมายต่อกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเปร็ดในคือได้เสนอให้ทำข้าวเกรียบบรรจุห่อขาย ลำเนา เบ็ดแก้ว กล่าวว่า “ดิฉันได้ความคิดจากที่เห็นเด็ก ๆ ในหมู่บ้านซื้อขนมขบเคี้ยวกินกัน จึงคิดว่าเราน่าจะทำขนมให้เด็ก ๆ กิน และต้องเป็นขนมที่เด็ก ๆ ชอบด้วย ดิฉันจึงลองทำข้าวเกรียบกุ้งดู ทำตอนแรกมันก็ไม่กรอบเหมือนกับที่ซื้อเขา พอครั้งต่อไปเลย

ลองรอให้ข้าวเกรียบเย็นตัวก่อนจึงเอาใส่ถุง ผลปรากฏว่ามันกรอบขึ้น จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เรารวมตัวกันทำเรื่อยมา เพื่อหารายได้เข้ามาในชุมชน” (สำเนา เปิดแก้ว. 18 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเปรี๊ตไทร เป็นการจัดตั้งตามนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งนับว่าเป็นผลมาจากการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เพราะชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรล้วนแล้วแต่เป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ทั้งสิ้น จึงส่งผลทำให้ง่ายแก่การร่วมกันทำกิจกรรมดังกล่าว นอกจากนี้จากความสำเร็ของกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊ตไทร ยังส่งผลทำให้เกิดเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก โดยมีเครือข่ายร่วมกับจังหวัดชายฝั่งทะเลอื่น ๆ กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊ตไทร ได้ถูกตั้งขึ้นจากสาเหตุการถูกเอาเปรียบจากนายทุนที่เข้ามาพรวนผลาญสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนบ้านเปรี๊ตไทร ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างรุนแรง โดยมีอำพร แพทย์ศาสตร์ เป็นประธานกลุ่มฯ ซึ่งคนส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ได้ร่วมกันเขียนโครงการขอเงิน SIF มาดำเนินการ จนประสบผลสำเร็จทางด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ที่ยั่งยืนได้

ส่วนผลกระทบด้านลบที่เกิดขึ้น คือ ความขัดแย้งระหว่างองค์กรอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนกับชาวบ้านบางกลุ่ม เนื่องจากกลุ่มองค์กรอนุรักษ์ฯ ได้รับเงินช่วยเหลือจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จนสามารถทำให้ชุมชนประสบผลสำเร็จในการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้รับทราบความสมบูรณ์ของป่าชายเลนบ้านเปรี๊ตไทรจากสื่อต่าง ๆ เดินทางลงมาพร้อมกับโครงการ “แสงดาวประดับดง” เนื่องจากความสมบูรณ์ของต้นลำพูในป่าชายเลน ซึ่งเป็นที่อาศัยของแมลงหิงห้อยได้มีจำนวนเพิ่มขึ้น ทำให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยต้องการให้ชุมชนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จากโครงการนี้ส่งผลให้กลุ่มองค์กรอนุรักษ์ฯ กับชาวบ้านขัดแย้งกัน โดยที่กลุ่มอนุรักษ์ฯ ให้เหตุผลว่า การเข้ามาขององค์กรภายนอกจะทำให้ชุมชนส่วนรวมเกิดความสูญเสียการดำรงตน เพราะการเข้ามาเป็นลักษณะการดำเนินงานในระบบทุนซึ่งจะเข้ามามุ่งผลกำไรจากชุมชน ซึ่งไม่ได้สร้างส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง ส่วนชาวบ้านให้เหตุผลว่า โครงการนี้มีประโยชน์ต่อชุมชนเพราะจะเป็นการสร้างเศรษฐกิจในชุมชนจากการท่องเที่ยวให้ดีขึ้น

4.3.2 บ้านท้ายวัง หมู่ที่ 6 ต. วังกระแจะ อ. เมือง จ. ตราด

4.3.2.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านท้ายวัง จากคำบอกเล่าของ เทศ เภาฉาย อายุ 85 ปี และเกษม รัตนวงศ์ อายุ 83 ปี ได้เล่าถึงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านท้ายวัง ว่า ตามที่เล่าสืบต่อกันมาหมู่บ้านท้ายวังตั้งมากกว่า 200 ปีแล้ว ชื่อท้ายวังเพราะบริเวณพื้นที่ของหมู่บ้านมีห้วงน้ำขนาดใหญ่และลึกมาก ต่อมาเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าบ้านวังกระแจะ เฉพาะบริเวณพื้นที่ของหมู่บ้านมีห้วงน้ำขนาดใหญ่

ใหญ่เล็ก และมีต้นกระเจาะขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเรียกชื่อว่า วังกระเจาะ ต่อมาจึงเปลี่ยนเรียกชื่อว่า บ้านท้ายวัง และเรียกชื่อตำบลว่า ตำบลวังกระเจาะ สาเหตุชื่อหมู่บ้านว่า “ท้ายวัง” คำว่า “วัง” หมายถึง ห้วงน้ำขนาดใหญ่ คำว่า “ท้าย” หรือ “ปลาย” หมายถึง ส่วนที่อยู่ด้านหนึ่งตรงกันข้ามกับต้นหมู่บ้านท้ายวัง หมายถึง หมู่บ้านที่อยู่สุดหรือปลายห้วงน้ำขนาดใหญ่ ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านแห่งนี้ว่า “บ้านท้ายวัง” (คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดตราด. 2540 : 27)

หมู่บ้านท้ายวังก่อตั้งมาได้ประมาณ 200 ปีมาแล้ว คนกลุ่มแรกที่เข้ามาอาศัยในหมู่บ้าน คือ คนดั้งเดิมในพื้นที่ และบริเวณใกล้เคียง เดิมสภาพภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านเป็นพื้นที่ราบสลับกับเนินสูง ในหมู่บ้านเป็นป่าดงดิบหนาแน่นด้วยพันธุ์ไม้มีนานาชนิด เช่น ไม้ก้นเถรา ไม้ยางนา ยางแดง ไม้ประดู่ ไม้อินทรี ไม้ตะเคียน ไม้เสม็ด ไม้ไผ่ และไม้ซี้ เป็นต้น อุดมสมบูรณ์ไปด้วย สัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ เช่น เสือโคร่ง ช้าง เก้ง กวาง และหมูป่า อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีหนองน้ำ มีน้ำในลำคลองที่ใสสะอาดและอุดมสมบูรณ์ไปด้วย กุ้ง หอย ปู ปลา

อาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านท้ายวัง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านปลายคลอง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านท่าประดู่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 5 บ้านสระอินทนิล
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 11 บ้านห้วงไตรรัตน์

ในอดีตสภาพความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านมีลักษณะพออยู่พอกิน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประกอบอาชีพหาของป่า ทำนา ทำไร่ ทำสวน ไม่มีการค้าขาย โขย พื้นที่ดินอุดมสมบูรณ์ มีการปลูกพืชเสริม เช่น ใบกะเพรา ใบโหระพา มะกรูด กล้าย มะพร้าว และอ้อย เป็นต้น ถนนเป็นถนนทางเกวียน แล้วต่อมาเปลี่ยนมาเป็นถนนลูกรัง ดำเนินชีวิตอย่างพอกินพอใช้ ไร่หวาน ลงแขก (เอาแรง) หาของป่าล่าสัตว์ ทำไม้หอม และทำหวาย เป็นต้น

การเรียนรู้ของคนสมัยก่อนมี 2 วิธี คือ (1) บวชเณร บวชพระ และ (2) เด็กผู้ชายจะไปเรียนกับพระที่วัดวังกระเจาะ ส่วนเด็กผู้หญิงจะเรียนงานบ้าน เช่น การประกอบอาหารคาว-หวาน การจักสาน การทอผ้า “ผู้หญิงรุ่นยายส่วนใหญ่อ่านหนังสือไม่ออก เพราะไม่มีใครสอน อยู่บ้านช่วยพ่อแม่จัดหาอาหารไว้ เมื่อยามที่ท่านออกไปทำนา พอว่างก็หัดสานตะกร้าบ้าง กระบุงบ้าง แต่ยายพออ่านและเขียนได้บ้าง เพราะพ่อของยายสอนให้” (สมใจ บุญวาทิ. 9 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์)

ชาวบ้านที่นี้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีกฎเกณฑ์ความเชื่อในเรื่องของภูตผี เทวดา และนางไม้ เช่น มีการสักยันต์ที่ต้นแขน และข้อเท้าของชาวบ้าน โดยผู้ที่มีวิชาอาคมทางไสยศาสตร์ ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่ายันต์นั้นจะป้องกันอันตรายจากสัตว์ที่มีเขี้ยวพิษต่าง ๆ เช่น งู แมงป่อง และตะขาบ ได้ มีการเซ่นไหว้ มีความเชื่อว่าเมื่อทำแล้วนอกจากช่วยให้ข้าวออกรวงสวยให้ผลผลิตเป็น

จำนวนมาก และยังส่งผลให้ชีวิตและครอบครัวประสบความสุข โชคดี ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย และเจริญรุ่งเรืองอีกด้วย “ของที่ใช้เช่นไหมหรือแก้มค่านเจ้าที่เจ้าทาง ได้แก่ ขนมัดมขาวขนมัดมแดง หัวหมุดมสุก ไก่ต้ม ไข่ต้ม เนื้อหมูสามชั้น และเหล้าขาว บางคนไปบนเอาไว้เมื่อประสบผลสำเร็จตามมุ่งหวังแล้ว แต่ไม่ยอมไปแก้บน ต่อมาก็อาจมีเรื่องเดือดร้อนต่าง ๆ เช่น ประสบอุบัติเหตุ หรือเจ็บไข้ได้ป่วย อาจเกิดขึ้นกับตัวเองหรือครอบครัวของตน ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า ไปบนขอแล้ว แต่ไม่ยอมไปแก้บน เรื่องแบบนี้มีอยู่จริง ไม่เชื่อ แต่อย่าลบลู่” (ตี๊ด บัวผัน. 4 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์)

ระบบสังคมในกลุ่มเครือญาติ ในชุมชนบ้านท้ายวังมีการลำดับญาติที่เป็น พี่ป้า น้าอา ปู่ย่า ตายาย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และเป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกัน ความสัมพันธ์เครือญาติของชุมชนนี้อยู่ในนามสกุลดั้งเดิมของชุมชน ได้แก่ สกุลกระแจะจันทร์ สกุลเงาฉาย สกุลปัสเสนะ สกุลรัตนวงศ์ สกุลบอนแดง

ในหมู่บ้านมีภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาหลายชั่วคน เช่น แพทย์แผนโบราณ ได้แก่ นายขวัญ โครรัตน์ (เสียชีวิตแล้ว) หมอป่วน อุทุมโรก นอกจากนี้หมอป่วนยังดูดวง ประกอบพิธีบวงสรวง และจัดตั้งศาลพระภูมิอีกด้วย และหมอสุขสวัสดิ์ บุญกะเสริม ส่วนหมองู ได้แก่ หมอจันทร์ มีความสามารถและชำนาญในการรักษาคนที่ถูกงูกัด “เมื่อก่อนในหมู่บ้านมีงูชุกชมมาก ใครถูกงูกัดมา หมอจันทร์จะมียาสมุนไพรใช้สำหรับประคบและเป่าพันบาดแผล ก็เห็นหายเจ็บกลับไปทุกคน” (โลม นิรันดร์ศิริ. 9 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) ส่วนหมอดำแย ในอดีตหมอดำแยมีความสำคัญมาก เพราะไม่มีอนามัยในหมู่บ้านหรือในตำบล และถนนหนทางก็ลำบากไม่สะดวกที่จะไปโรงพยาบาล ดังนั้นวิชาหมอดำแยจึงได้รับการสืบทอดกันมาเรื่อย ๆ ในหมู่บ้านมีหมอดำแยหลายคน แต่จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสจำชื่อได้เพียง 2 คน ได้แก่ เจริญ รัตนวงศ์ (เสียชีวิตแล้ว) และ สุขสวัสดิ์ บุญกะเสริม ซึ่งถือได้ว่าเป็นหมอดำแยคนสุดท้ายของหมู่บ้าน เพราะหลังจากนั้นคนได้หันไปใช้บริการจากสถานีนอนามัย ซึ่งตั้งอยู่ หมู่ที่ 5 บ้านสระอินทนิล ตำบลวังกระแจะ หรือโรงพยาบาลตราดแทน

สำหรับงานจักสานในอดีตชาวบ้านมีอาชีพหลัก คือ ทำนาเพื่อไว้กินเอง ชาวนาจึงต้องมีหมวกใบจาก หรืออบใส่เวลาทำนา เมื่อถึงช่วงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตก็ต้องมีกระบุงเอาไว้ใส่ข้าวเปลือก เมื่อก่อนกว่าจะได้ข้าวมาหุง ต้องนำข้าวเปลือกมาตำ แล้วก็แยกกระหวางเมล็ดข้าวสารกับรำให้ออกจากกัน โดยมีกระด้งร่อนเวลาร่อนก็ต้องคูทิศทางลมเป็นสำคัญด้วย มิฉะนั้นถ้าไม่มีลมก็จะแยกเมล็ดข้าวสารกับรำและเศษผงได้อย่างยากลำบาก หลังจากนั้นก็เอาข้าวที่ขัดสีเรียบร้อยแล้วนำไปใส่ไว้ในกระบุง หรือต้อมตามแต่ละครัวเรือนจะเลือก “เมื่อก่อนกว่าจะได้ข้าวมากรอกหม้อนั้นแสนลำบาก ไม่เหมือนปัจจุบันนี้ที่มีโรงสี ดังนั้น คนโบราณจึงเข้มงวดในเรื่องที่ว่า ไม่ให้ลูกหลานทำข้าวหก เพราะกว่าจะได้ข้าวมานั้นแสนลำบากลำบาก” (เฉลิม อินทสาน. 9 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่าชาวบ้านในอดีตจะทำอุปกรณ์เครื่องใช้ และภาชนะใช้กันเอง มีความสามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่ในป่า เช่น ไม้ไผ่ ไม้ซี้ ไม้ข่อย น้ำยาง ใบจาก และหวาย มาทำเป็นงอบ หมวกใบจาก เผลว กระบุง กระด้ง ตะแกรง เข่ง ชะลอม ชนาง สมุก และกะโล่ เป็นต้น โดยที่ไม่ต้องไปหาซื้อมาจากภายนอกชุมชน เนื่องจากเป็นความชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ปู่ย่า ตายาย ประกอบกับความเพียรพยายามของคนรุ่นหลังที่นำความรู้มาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม

การคมนาคม คนในสมัยก่อนเดินทางโดยการเดินเท้าเป็นส่วนใหญ่ ส่วนบ้านเรือนที่อยู่ใกล้ลำคลองจะใช้เรือเป็นพาหนะเดินทาง ทางบกหากต้องมีการขนย้ายสิ่งของต่าง ๆ เช่น ข้าว ไม้ซุง นิยมใช้เลื่อนเทียมกับควาย ต่อมาเป็นเชิงเทียมกับควาย “เมื่อก่อนเดินทางไปจันทบุรี ต้องเดินไปที่ท่าจอด แล้วต่อเรือที่คลองท่าสอน ใช้เวลาที่ขิวเดียวหนึ่งวันแล้ว กลับอีกหนึ่งวัน กลางคืนต้องพักอยู่ที่บ้านญาติที่จันทบุรี แต่ถ้าไปอำเภอขลุง ไปและกลับ หนึ่งวันได้ ถ้าจะไปพระนคร (กรุงเทพมหานคร) ต้องไปทางทะเลโดยเรือใบ” (พล บอนแดง. 9 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่าการคมนาคมในอดีตยังไม่เจริญก้าวหน้า ชุมชนจึงได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่มีผลต่อชุมชนเป็นไปอย่างช้า ๆ คนในชุมชนสามารถปรับตัวและเรียนรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพราะการคมนาคมสื่อสารยังไม่ครอบคลุมดังเช่นในปัจจุบัน

ส่วนการประกอบอาชีพ กลุ่มคนที่มาอยู่เริ่มแรกต้องมาหักร้างถางพงป่าใหญ่เพื่อเพาะปลูกข้าว ปลูกอ้อย ปลูกกล้วย ปลูกมะพร้าว ปลูกหัวมัน ปลูกถั่วลิสง ปลูกหัวเผือก ปลูกข้าวโพด ปลูกกะเพรา ปลูกมะกรูด ปลูกสับปะรด ปลูกฟักแฟง ปลูกแตงกวา เป็นต้น มีการทำนาในที่ลุ่ม และทำไร่ในที่ดอน จากคำบอกเล่าของบรรดาผู้อาวุโสทั้งหลายในหมู่บ้านบอกว่า ข้าวทำไม่พอกิน เพราะพื้นที่ทำนามีน้อย เพราะพื้นที่แต่ก่อนส่วนใหญ่เป็นป่าใหญ่ มีสัตว์ป่าชุกชน อีกทั้งยังเป็นครอบครัวใหญ่มีปู่ย่า พ่อแม่ ลูกหลานมากมาย จึงต้องมีการหาหัวเผือก หัวมันเทศ หัวกลอยมาผสมกับข้าวต้มกิน ส่วนกับข้าวมักจะหาเอง ไม่ต้องหาซื้อจากใคร นอกจากเกลือ ปูนกินหมาก น้ำตาลอ้อย ส่วนการหาปลา มีหลายวิธีด้วยกัน เช่น ดักลอบ สุ่ม ถ้าหาปลาทะเล ใช้การทำโป๊ะดักปลา ได้ครั้งละมาก ๆ ก็นำมาแบ่งให้เพื่อนบ้านด้วย ที่ลำคลองห้วงตะเคียนและห้วงไทรรัตนอุดมสมบูรณ์ไปด้วยกุ้ง หอย ปู ปลา ซึ่งปลาหลายพันธุ์ที่จับได้มีดังนี้ ปลาดุก ปลากด ชะโอน ปลาตะเพียน ปลาช่อน ปลาแขยง ปลาไหล ปลาชงแหว ปลาฉลาก ปลาหมอ “แต่ก่อนคนโบราณจะมีการเก็บรักษาปลาเอาไว้กินหลาย ๆ มื้อ ซึ่งมีหลายวิธีด้วยกัน เช่น ย่างไฟให้แห้งสนิท ทำปลาเค็ม และซังไว้ในน้ำ หรือถ้ามีเหลือก็ขายหรือแบ่งปันให้เพื่อนบ้านไป เป็นการอยู่อย่างพึ่งตนเองได้” (ไฉน บอนแดง. 30 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

การแต่งกาย ในอดีตนิยมนุ่งผ้าโจงกระเบนที่ทอขึ้นเองแทบทุกครัวเรือน สมัยก่อนมีการปลูกฝ้ายไว้ทอผ้า เส้นด้ายก็ได้มาจากใบสับปะรด แต่การทอผ้าหรือตัดเย็บเสื้อผ้าในสมัยนั้นไม่เพียงพอ

สำหรับทุกคนในครอบครัว “เมื่อก่อนครอบครัวที่ยากจน จะมีเสื้อผ้าให้ผู้ใหญ่ก่อน สำหรับเด็กเล็กจะแก้ผ้าอยู่กับบ้านจนกว่าจะเข้าสู่วัยรุ่น” (สน ครุฑนางรอง. 30 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) ต่อมาเมื่อมีเสื้อผ้าสำเร็จรูปจำหน่ายผู้คนจึงนิยมซื้อหามาใช้มากขึ้น ชายฐานะดีนิยมนุ่งกางเกงแพร สีดำ ถ้าเป็นคนหนุ่มจะนุ่งกางเกงแพรหลากสี สวมเสื้อคอกลมแขนสั้นแบบเสื้อกุยเฮง แต่ก็ยังมีบางส่วนที่นิยมนุ่งโจงกระเบน สำหรับผู้หญิงเมื่ออยู่บ้านจะนุ่งผ้าถุง สวมเสื้อคอกระเช้า หรือใช้ผ้าคาดอกกับผ้าโจงกระเบน เมื่อไปงานพิธีการต่าง ๆ นิยมสวมเสื้อคอกลมแขนสั้น และเสื้อคอกลมแขนกระบอก (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2542 : 155)

ประเพณีที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ได้แก่ เทศกาลสารทไทยและ ตักบาตรเทโว เมื่อก่อนชาวบ้านจะกว่นกระยาสารท เพื่อนำไปทำบุญถวายพระตามประเพณีโบราณ จะกว่นกระยาสารทกันแทบทุกบ้าน เพื่อให้เหลือเก็บไว้เลี้ยงลูกหลานในครอบครัวได้นาน ๆ เทศกาลนี้ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ยมบาลจะถือศีล 3 วัน ปล่อยให้เปรตและวิญญาณทั้งหลายเป็นอิสระ มีโอกาสได้รับส่วนบุญส่วนกุศล พุทธศาสนิกชนพร้อมใจกัน去做บุญที่วัด และบังสกุลาให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้น การกว่นกระยาสารทจึงได้สอดแทรกภูมิปัญญาความเชื่อที่ว่าต้องใส่ส่วนผสมต่าง ๆ เช่น ถั่ว งา ข้าว น้ำตาล มันเทศ และผลไม้ ซึ่งนอกจากจะอร่อยแล้วยังมีสรรพคุณในการรักษาโรคลักที่ เป็นในเดือนี้อีกด้วย ส่วนวันตักบาตรเทโว ตรงกับเดือน 11 แรม 1 ค่ำ วัดท้ายวังจะจัดงานทำบุญตักบาตรหมื่นเวียนสับเปลี่ยนกันไปกับวัดใกล้เคียงในจังหวัดตราด เป็นการจำลองเหตุการณ์เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ เชื่อกันว่าในวันนี้พระพุทธเจ้าต้องการเปิดโลกทั้ง 3 โลก ได้แก่ สวรรค์ มนุษย์ และนรก ให้พุทธศาสนิกชนได้เห็นเป็นรูปธรรม ทางวัดจึงจัดริ้วขบวนอย่างยิ่งใหญ่ ประกอบด้วยนางฟ้า พระอินทร์ พระพรหม เทวดา เหล่าเทพบุตร ที่ลงมาส่งเสด็จจากสวรรค์และฝูงเปรตที่มาจากนรก ฝูงเปรต คือ ชาวบ้านที่สมัครใจช่วยเหลือวัด จะตกแต่งร่างกายของตนให้ดูสะอาดตา โดยเขียนตามเนื้อตัว หน้าตา หรือนำกระดาษมาทำเป็นหัวสัตว์ หรือรูปอื่น ๆ ตามต้องการเพื่อใช้สวมหัว โดยมีจุดมุ่งหมายสะท้อนให้เห็นว่า ขณะที่พวกเขาอยู่ในโลกมนุษย์ได้ทำบาปกรรมใดไว้บ้าง เมื่อตายแล้วต้องไปชดใช้กรรมทนต์ทุกขัทรมาณแสนสาหัส เพื่อให้คนเกิดความสำนึกที่จะสร้างบุญกุศล ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง สำหรับสิ่งที่ใช้ใส่บาตร ได้แก่ ข้าวสาร อาหารแห้งต่าง ๆ เช่น กะปิ เกลือ น้ำปลา น้ำตาล พริก หัวหอม หัวกระเทียม เป็นต้น (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2542 : 161-162)

ส่วนการละเล่นพื้นบ้านของหมู่บ้านท้ายวัง จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโส พบว่า มีการละเล่นมากมาย ได้แก่ ม้าขลิบ หมากฝรั่ง เดินกะลา หมากเก็บ สะบ้าล้อ ขยชุดกลอย ม้าก้านกล้วย มอญซ่อนผ้า ปิดตาตีกะลา หุงข้าวหุงแกง งูกินหาง และไม้หึ่ง สำหรับไม้หึ่ง เป็นการละเล่นอย่างหนึ่งของชาวบ้านบ้านท้ายวัง ไม้หึ่ง ประกอบด้วยอุปกรณ์การเล่นดังนี้ ท่อนไม้ 2 ท่อน ท่อนหนึ่ง

ยาวประมาณ 10 นิ้ว เรียกว่า ลูกไม้ อีกท่อนหนึ่งยาวประมาณ 30 นิ้ว เรียกว่า แม่ไม้ วิธีเล่นโดยการขุดหลุมลึกประมาณ 1.5 - 2 นิ้ว ยาวประมาณ 2 - 2.5 นิ้ว โดยให้มีทิศทางไปในบริเวณสนามที่โล่ง แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย ๆ ละเท่า ๆ กัน ประมาณ 8 - 10 คน ทั้งหญิงและชาย ผู้เล่นจะเริ่มตีลูกไม้จากหลุมไปข้างหน้าต่อกันไปตามจำนวนที่ตนเคาะได้ ในขณะที่ผู้เล่นตีลูกไม้อยู่นั้น ฝ่ายตรงข้ามก็ต้องคอยรับลูกไม้ด้วย ถ้ารับได้ผู้เล่นคนนั้นก็ตายหมดสิทธิ์เล่น ฝ่ายตรงข้ามจะขว้างลูกไม้กลับไปให้ใกล้หลุมมากที่สุด คนต่อไปของฝ่ายเล่นจะเริ่มตี ณ จุดที่ลูกไม้หล่นและผลัดกันตีต่อไปไม่ว่าจะรับลูกไม้ได้ หรือไม่ได้อันจนครบทุกคน การเริ่มหึ่ง ชาวบ้านเรียกว่า หืม (คือ อาการหุบปากกลั้นหายใจให้เสียงดังออกทางจมูกดังหืม) เมื่อผู้เล่นตีลูกไม้ครบทุกคนแล้ว ฝ่ายตรงข้ามก็จัดเรียงลำดับผู้หืม โดยคนแรกหืมก่อน ซึ่งจะต้องหืมเสียงดังให้ได้ยินกันทุกคน (จะหืมเสียงเบา ๆ และพยายามวิ่งให้เร็วเพื่อให้ผู้เล่นหืมได้นานที่สุด) จากจุดสุดท้ายถึงหลุมหยุดหืมบริเวณใด ฝ่ายตรงข้ามคนต่อไปก็ต้องหืมต่อจนถึงหลุม เมื่อหืมถึงหลุมแล้วก็เริ่มต้นเล่นใหม่ โดยเปลี่ยนข้างสลับกันไปเช่นนี้จนเลิกเล่น “ไม้หึ่ง หรือ ไม้หืม เป็นการละเล่นพื้นบ้านของที่นี่ เล่นได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ถึงแม้จะดูเหมือนว่าอันตรายแต่ก็ทำให้คนสมัยก่อนสนุกสนานกัน โดยเฉพาะหนุ่ม ๆ สาว ๆ จากบ้านเหนือบ้านได้มาพบปะพูดคุยกันในวันนี้” (โจน บอนแดง. 30 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่าขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของพื้นบ้านไทย มีความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งมีความเรียบง่ายแต่แอบแฝงข้อคิดในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม จึงช่วยหล่อหลอมให้คนในสมัยก่อนเกิดความรู้สำนึกรัก เคารพ และนับถือตนเองและชุมชน แต่วิถีชีวิตของคนไทยได้เปลี่ยนไปซึ่งเป็นผลจากการได้รับอิทธิพลตะวันตก ทำให้คนในชนบทรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยที่มิได้กลั่นกรองเสียก่อน จึงส่งผลทำให้คนในชุมชนชนบทในปัจจุบันเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าจิตใจ

4.3.2.2 กระบวนการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านท้ายวัง กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ
บ้านท้ายวัง ปัจจุบันมีจำนวนสมาชิก 1,031 คน มีเงินทุนรวม คือ หุ้นสะสมและเงินสวัสดิการ 13,104,000 บาท วันจัดกิจกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ตรงกับวันที่ 4 ของเดือน สถานที่ประชุมคือ ศาลาการเปรียญวัดท้ายวัง

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านท้ายวัง เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2535 จากเงินสะสมเริ่มต้น 5,500 บาท สมาชิก 630 คน กลุ่มเกิดจากการที่พระสุบิน ปณีโต ได้มาชี้ให้ชาวบ้านเห็นถึงปัญหาในชุมชน โดยยกตัวอย่างเรื่องของวัว 100 ตัว กับเสือ 1 ตัว แล้วท่านได้ใช้วิธีการสนทนาแบบปุจฉาวิสัชนา ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบสองทาง การสนทnalักษณะนี้ทำให้ชาวบ้านเกิดกระบวนการคิดเป็น เมื่อคิดเป็นแล้วก็พยายามหาวิธีแก้ปัญหาด้วยตนเอง จากนิทานที่ท่านเล่าได้ข้อคิดที่ว่า “แม้ว่าเสือจะมีเขี้ยวเล็บที่แหลมคม หากวัวรวมพลังสามัคคีกันก็จะสามารถขับไล่ หรือสู้กับเสือ

ได้ ดังนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งหลายจะบรรเทาลง หรือสามารถแก้ไขได้ โดยที่พวกเราต้องรวมตัวกัน” จนชาวบ้านเข้าใจและเกิดความศรัทธาในแนวคิดของพระสุบิน ปณีโต ชาวบ้านจึงรวมกันขึ้นด้วยความสมัครใจ “โดยที่ไม่มีใครบังคับ เราไม่ได้บังคับ แต่ตรงนี้ถ้าคุณไม่แน่ใจยังกำกั่งอยู่ ลองแบ่งเป็น 2 ส่วนคุณก็ได้ คุณมีเงินไปซื้อหอย ต้มเห็ดไปใช้จ่ายฟุ่มเฟือย คุณกล้าเสี่ยง โดยไม่ได้อะไรกลับมา แต่ถ้าคุณเข้ากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ คุณได้บุญที่มาช่วยตรงนี้คนอื่นอีกหลายคนจะนำเงินเหล่านี้ไปบรรเทาทุกข์ และที่โตขึ้นก็จะได้สวัสดิการจากเงินกองนี้ ตายมีเงินช่วย ป่วยมีเงินช่วย และมีเงินประกันอีกด้วย อันนี้แล้วแต่ใครสมัครใจหรือไม่สมัครใจแล้วแต่เป็นสิทธิเฉพาะตัว” (พระสุบิน ปณีโต. สัมภาษณ์ 7 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) เมื่อชาวบ้านรวมตัวกันเป็นกลุ่มแล้ว พระสุบิน ปณีโต ก็ให้ชาวบ้านซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เสนอชื่อเพื่อเลือกเป็นประธานและกรรมการ “คณะกรรมการนี้อาตมาให้เขาเลือกกันขึ้นมาเอง ในหมู่บ้านเขาจะรู้นิสัยกันเองว่าใครเป็นคนดี มีความซื่อสัตย์ เราไปเลือกให้เขาไม่ได้ คนที่จะมาเป็นกรรมการก็ต้องเป็นสมาชิกเท่านั้น คนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกไม่มีสิทธิ์เข้ามาเป็นกรรมการ แต่เป็นได้แค่เพียงที่ปรึกษาเท่านั้น ส่วนมากเขาจะเลือกคนดีเข้ามาเป็นเพื่อรักษาเงินของเขา กระบวนการตรงนี้คนดีเข้ามา คนดีก็ต้องออกกฎเกณฑ์ที่ดีด้วย เพื่อกันคนไม่ดีไม่ให้โกง มันกลับไปเป็นการปกครองกันด้วย คณะกรรมการมีวาระแค่ 1 ปี พอสิ้นวาระก็เลือกตั้งกันใหม่แบบประชาธิปไตย ห้ามผูกขาด” (พระสุบิน ปณีโต. 7 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) ในช่วงแรกของการก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มีเงินน้อย แต่การกั้มีมาก แต่ต่อมากองทุนค่อย ๆ โตขึ้น ทำให้มีเงินในระบบปันผล และจัดสวัสดิการมากขึ้น อย่างไรก็ตามการเพิ่มทุนไม่ใช่เป้าหมายหลักของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ แต่ยังมุ่งเน้นการปลูกฝังการหมั่นสะสมเพื่อให้รากฐานของกองทุนแข็งแกร่ง สามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว กิจกรรมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จะมีเดือนละหนึ่งครั้ง โดยยึดเอาวันก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เป็นวันกำหนดนัดหมาย สมาชิกที่เอาเงินมาฝากสามารถทำเรื่องขอกู้ได้ทันที โดยภายใต้การดูแลของกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ที่ทำหน้าที่ปล่อยกู้ โดยอาศัยสัจจะและความเชื่อถือที่มีต่อกัน “บ่ายโมงตรงของวันที่ 4 ของเดือน ดิฉันจะต้องมาทุกครั้ง เพราะมาออมเงิน ถ้ามาช้าหรือไม่มาทางกรรมการจะปรับเอา ตั้งแต่เริ่มตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มาดิฉันมาทุกครั้งเพราะได้มาเจอผู้เฒ่าผู้แก่ด้วยกัน เพื่อถามถึงสารทุกข์สุกดิบซึ่งกันและกัน แต่บางคนติดธุระมาไม่ได้จริง ๆ ก็ฝากกันมาได้ แต่ที่นี้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมากันแทบทุกบ้านเต็มศาลาไปหมด เพราะช่วงบ่ายที่นี้จะว่างกันหลังจากทำอะไรทำสวนเสร็จแล้ว” (ดี๊ด บัวผัน. 4 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) เมื่อคำสัตย์และคำยึดมั่น เป็นคำกำหนดให้พวกชาวบ้านร่วมกำหนด “มาส่งหุ้น และรับเงินฉาปนกิจ นอกจากนี้ยังมาช่วยพี่ชายทำบัญชีอีกด้วย” (หนูเล็ก บัวผัน. 4 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) “มาส่งคำบำรุง และมาขึ้นเรื่องขอกู้เงิน” (รัตนา เพชรมาก. 4 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) ศาลาการเปรียญของวัดจึงกลายเป็นพื้นที่สาธารณะ ซึ่งก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม “คนไหน

ไม่มาฝากเงินแสดงว่าคนนั้นไม่มีความจริงใจต่อตนเอง และทำให้สังคมรู้ว่าคนนี้ไม่จริงใจ ยิ่งถ้ารู้ไปแล้วไม่ส่ง อันนี้มีพฤติกรรมที่ยังบ่งชี้ว่าคน คนนี้มีสัจจะที่ไม่แน่นอน ต่อไปจะหาคนค้าประกันลำบาก ถึงแม้ว่ามาไม่ตรงเวลา หรือมาไม่ได้แต่ฝากคนอื่นมาแต่ถ้าไม่มาเลย จะด้วยเหตุผลใดก็ตามห้ามมีข้ออ้าง ต้องยอมให้ปรับด้วยความยินยอม ไม่ได้ปรับคน แต่ปรับความไร้สัจจะของคนที่ไม่ตั้งอยู่ในศีล ผิดศีลข้อที่ 4 นี้คือ การสอนให้คนมีวินัย เงินค่าปรับก็กลับไปเป็นเงินกองกลางที่จะนำไปเป็นค่ารักษาพยาบาลเขาคืนกลับไป หรือจะใช้ในการดำเนินการในกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เรียกว่าปรับเข้ากองทุนสวัสดิการไปเลย “ไม่ได้เข้ากระเป๋ใคร” (พระสุบิน ปณิโต. 7 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ไม่ใช่แค่เพียงการออมเงิน แต่ต้องการให้กิจกรรมสะสมทรัพย์ฯ เข้ามากระชับความสัมพันธ์ทางสังคม ชาวบ้านมาพบกันเพื่อจะได้แลกเปลี่ยนปัญหา สารทุกข์สุกดิบ และรับรู้ความเป็นไปของหมู่บ้าน ขณะเดียวกันก็ได้กฎเกณฑ์ ตรวจสอบพฤติกรรมของบุคคลไปด้วย

ในช่วงระยะเวลา 2 ปี หลังการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มีเพียงแต่จำนวนสมาชิกจะเพิ่มขึ้นหลายร้อยคนเท่านั้น แม้ผู้ที่เคยคัดค้านได้ประจักษ์ถึงความจริง “หลังจากที่ผมเฝ้าติดตามการทำงานของกรรมการมา 2 ปี ผมได้เห็นการทำงานของเขามีประสิทธิภาพ เชื่อถือได้ ช่วยเหลือสังคมได้จริง” (กระจ่าง ตริวรงค์. 4 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) “เห็นเขาทำมาหลายรุ่น จนกระทั่งรุ่นที่ 4 ก็เลยตกลงเข้ากลุ่ม” (เกษม รัตนวงศ์. 4 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) “ผมเข้ามาตั้งแต่สมัยตั้งเริ่มแรกตั้งมาก็มีปัญหาเป็นธรรมดาแต่เป็นปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ใช่ปัญหาใหญ่ พระสุบิน ปณิโต ท่านบริหารจัดการเก่ง” (สมบุญ ปัสเสนะ. 4 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) วันที่ 4 เดือนตุลาคมของทุกปีถือเป็นวันประชุมใหญ่ของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านท้ายวัง ทุกครั้งชาวบ้านซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มจะมาร่วมทำบุญเพลกัน ขณะเดียวกันชาวบ้านก็ทำกิจกรรมเกี่ยวกับกลุ่มไป และหลังจากพระฉันเสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านก็รับประทานอาหารร่วมกัน หลังจากนั้นพระสุบิน ปณิโต ซึ่งจะเดินทางมาเยี่ยมเยียนกลุ่มทุกสิ้นปีของกลุ่ม ท่านจะเล่าถึงเหตุการณ์ปัจจุบันของบ้านเมือง หลังจากนั้นจะนำไปสู่เรื่องราวเกี่ยวกับปัญหาของกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้ประสบมาและได้นำมาสรุปบทเรียน แล้วนำบทเรียนที่ได้มาเป็นแนวทางในการป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นกับกลุ่มต่าง ๆ ในอนาคต บรรยายกาศวิถีชนบทดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตปกติของที่นี่มากกว่า 14 ปีแล้ว สิ่งที่น่าพาให้ทุกคนมาที่นี่ คือ สัจจะที่ทำไว้ต่อกัน นอกจากนี้สมาชิกของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ต้องเป็นคนในหมู่บ้านเท่านั้น เพราะคนในชุมชนเองจะสามารถตรวจสอบกันเองได้ หากเป็นคนนอกชุมชนจะไม่สามารถเคลื่อนไหวทำให้ยากแก่การติดตามทวงถามหากเกิดปัญหา คือ การไม่ส่งเงินคืน จึงนับว่าเป็นการป้องกันความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ “เราจะรับเฉพาะคนในหมู่บ้านเพราะว่า ประการที่หนึ่ง เขาจะได้สะดวกในการส่งเงินกู้เงินไปทำอะไร สามารถตรวจสอบได้ง่าย หากไม่มาส่งก็ยังคงติดตามได้ง่าย ประการที่สอง

คนในชุมชนเปรียบเหมือนพี่น้องกันเป็นเหมือนการสงเคราะห์ญาติ ถ้ารับคนภายนอกชุมชนดูมันห่างเหินกัน ประการที่สาม เราต้องการสงเคราะห์กันเอง แบบวัฒนธรรมไทย จะได้ช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน เพราะตอนนี้วัฒนธรรมเริ่มเปลี่ยนไป เช่น พี่ชายมีเงินก็เอาไปฝากธนาคาร น้องชายจนไม่มีเงินก็ไปกู้ธนาคาร จะได้เห็นว่าเป็นพี่น้องกันช่วยกันไม่ได้ แต่ทำไมจะต้องผ่านคนกลาง คือ ธนาคาร” (พระสุบิน ปณีโต. 7 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) ส่วนคณะกรรมการนี้พระสุบิน ปณีโต ให้ชาวบ้านเลือกกันขึ้นมาเองในหมู่บ้านชาวบ้านจะรู้นิสัยกันเองว่าใครเป็นคนดี มีความซื่อสัตย์ ท่านไปเลือกให้เขาไม่ได้ คนที่จะมาเป็นกรรมการก็ต้องเป็นสมาชิกเท่านั้น คนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกไม่มีสิทธิ์เข้ามาเป็นกรรมการ แต่เป็นได้แค่เพียงที่ปรึกษาได้เท่านั้น ส่วนมากเขาจะเลือกคนดีเข้ามาเป็น เพื่อมารักษาเงินของเขา กระบวนการตรงนี้คนดีเข้ามา คนดีก็ต้องออกกฎเกณฑ์ที่ดีด้วย เพื่อกันคนไม่ดีไม่ให้โง่ มันกลับไปเป็นการปกครองกันด้วย คณะกรรมการมีวาระแค่ 1 ปี พอสิ้นวาระก็เลือกตั้งกันใหม่แบบประชาธิปไตย ห้ามผูกขาด สมาน เภาฉาย ถูกเลือกให้เป็นประธานติดต่อกันถึง 9 ปี “กรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ของบ้านท้ายวัง ปีแรกเข้ามาช่วยด้วยความจริงใจ สัมครใจมาทำงาน แต่ผมได้รับเลือกให้เป็นประธาน เมื่อปี พ.ศ. 2541 หลังจากกลุ่มตั้งมาแล้ว 5 ปี ทำงานลักษณะนี้ต้องยึดหลักการประชาธิปไตย คือ ความเสมอภาค และชาวบ้านสามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา การทำงานก็ต้องมีปัญหากันบ้าง แต่ผมก็จะยึดหลักกฎเกณฑ์ของพระสุบิน ปณีโต เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ชาวบ้านบางคนบอกว่าผมตึงเกินไป แต่ผมว่าผมก็มีเหตุผล ซึ่งตั้งอยู่บนกฎเกณฑ์ เช่น การจะอนุมัติการกู้ยืมผมจะยึดกฎเกณฑ์ของกลุ่ม เป็นสำคัญ มีเงินหุ้นเท่าไร คุณสมบัติของคนค้าตรงตามเกณฑ์หรือไม่ อย่างนี้เป็นต้น ไม่ว่าจะป็นญาติพี่น้อง หรือเพื่อนผมก็จะใช้เกณฑ์นี้เหมือนกัน เช่น ชาวบ้านกู้ได้ 30,000 บาท ญาติพี่น้องของผมก็กู้ได้ 30,000 บาท เช่นกัน” (สมาน เภาฉาย. 4 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) พระสุบิน ปณีโต ได้เน้นให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มด้วยตัวเอง ซึ่งนับว่าเป็นกระบวนการในการสร้างผู้นำชุมชนต่อไป โดยเห็นได้จากการเสียดสีของกรรมการในการเข้ามาช่วยกลุ่มในการทำบัญชี และการพิจารณาปล่อยกู้ “คนทั่วไปมองว่ามันหนักใน 1 ปี ที่จริงกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ไม่หนัก เพราะ 1 เดือนจะมาพบกัน 1 ครั้ง ปีหนึ่งมี 365 วัน ก็มาพบกันแค่ 12 ครั้งเท่านั้น แต่แต่ละครั้งก็กำหนดการทำงาน บางครั้งกลุ่มใหญ่ ๆ ใช้เวลา 3 ชั่วโมงก็ทำงานเสร็จแล้วกลุ่มเล็กก็ใช้เวลาแค่เพียง 2 ชั่วโมง หรือ 1 ชั่วโมงก็เสร็จ เพราะฉะนั้นงานตรงนี้ค่อนข้างเร็วแล้วก็ไม่ค่อยผิดพลาด เพราะทุกคนถูกฝึกให้เป็นคนรับผิดชอบร่วมกัน” (พระสุบิน ปณีโต. 7 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

ปัจจุบันมีกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านท้ายวังที่มีเงินสวัสดิการมากพอ จึงถือได้ว่าเป็นกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ กลุ่มหนึ่งที่มีเงินทุนมากที่สุดชุมชนหนึ่งในจังหวัดตราด จนสามารถนำเงินไปพัฒนาชุมชนของตนให้น่าอยู่มากขึ้น โดยไม่ต้องรอคอยงบประมาณจากทางราชการ กลุ่มสัจจะสะสม

ทรัพย์ฯ ได้ใช้กลไกทางสังคมทางชนบทเป็นตัวตรวจสอบกันเอง มีความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยอำนาจการบริหารจัดการเป็นของคนในชุมชน

กรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านท้ายวัง ได้จัดการกลุ่มไปตามแนวทางปฏิบัติของพระสุบิน ปณีโต จนสามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้ในระดับหนึ่ง คือ การแก้ปัญหาหนี้สิน การมีมิตรไมตรีต่อกัน การสร้างอาชีพ และการเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมใหม่ของชาวบ้าน นอกจากนี้กรรมการยังมีการรวมซื้อรวมขายแก๊สหุงต้ม และข้าวสารอีกด้วย “แนวคิดการรวมซื้อรวมขายนี้ผมได้ทราบจากการประชุมกลุ่มเครือข่ายที่วัดไผ่ล้อม ซึ่งผมไปประชุมทุกวันที่ 15 ของเดือน กลับมาก็มาปรึกษากับกรรมการคนอื่น ๆ และได้ผลสรุปออกมาว่าทางกลุ่มจะทำการรวมซื้อรวมขายแก๊สและข้าวสารกัน เพราะเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ชาวบ้านประหยัดได้อีกทางหนึ่ง โดยผมซึ่งเป็นประธานกลุ่มก็ไปติดต่อกับร้านแก๊สในตลาด ส่วนข้าวก็มาซื้อที่วัดไผ่ล้อม ส่วนแก๊สให้ร้านแก๊สมาส่งไว้ที่บ้านผมสำหรับข้าวสารก็ต้องไปทุกมาเอง ซึ่งใครจะซื้อก็ใช้วิธีการบริการตัวเอง ซึ่งราคาจะถูกกว่าปกติแล้วนำผลกำไรที่ได้เข้ากองทุนสวัสดิการของกลุ่ม” (สมาน เงามาย. 4 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่าพระสุบิน ปณีโต ได้ใช้การทำงานแบบเครือข่ายเข้ามาช่วยต่อยอดกิจกรรมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ โดยเฉพาะคณะกรรมการกลุ่มอุดมการณ์สัจจะสะสมทรัพย์ฯ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ท่านริเริ่มจัดตั้งให้ มีขึ้นซึ่งหน้าที่หลัก คือ ประสานงานระหว่างกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ในจังหวัดตราด และนอกจากนี้ยังรับผิดชอบประสานงานกับองค์กรภายนอกต่าง ๆ ที่จะเข้ามาจัดโครงการเพื่อต่อยอดกิจกรรมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ อีกด้วย

4.3.2.3 ผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านท้ายวัง จากการที่พระสุบิน ปณีโต ได้ลงไปจับเคลื่อนวิถีพุทธในบ้านท้ายวังโดยใช้กระบวนการดังกล่าวข้างต้น ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนบ้านท้ายวังทั้งในด้านบวกและด้านลบ กล่าวคือ

ผลกระทบด้านบวก กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ที่หมู่บ้านท้ายวัง แก้ปัญหาความแตกแยกในชุมชน ซึ่ง ลำอานต์ เงามาย กล่าวว่า “แต่ก่อนที่จะตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ คนในหมู่บ้านต่างคนต่างอยู่ไม่ค่อยคุ้นเคย มักจู้กัน ไม่ค่อยไปมาหาสู่กัน ต่างคนต่างทำมาหากินกันไป หลังจากตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ แล้วทำให้มีความรัก ความสามัคคี รู้จักกันตั้งแต่หัวบ้าน จนท้ายบ้านเลย ไปมาหาสู่กันตลอด ยิ้มแย้ม แจ่มใส พบปะกัน มันเหมือนเหมือนเครือญาติเดียวกัน (ลำอานต์ เงามาย. 4 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) และมีส่วนช่วยลดการถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนเงินกู้ ดังคำบอกเล่าของสมหวัง ตรีกระจำง “แต่ก่อนกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ยังไม่เข้ามา ช่วงเปิดเทอมพ่อแม่ต้องเอาของไปจำหน่าย หรือยืมหนี้นอกระบบมา ดอกเบี้ยร้อยละ 10 บ้าง ร้อยละ 20 บ้างเพื่อมาบรรเทา หลังจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เข้ามาพวกเราได้รับการช่วยเหลือจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ การที่มีกลุ่มเหมือนกับว่ามันมาช่วยลดการเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนเงินกู้ทั้งหลาย (สมหวัง ตรีกระจำง. 4

ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้ได้ช่วยสร้างอาชีพที่มั่นคงแล้ว ยังส่งผลให้คนเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมใหม่อีกด้วย จากคำบอกเล่าของไพเราะ จันทรฉาย จากผู้มีอาชีพรับจ้างที่ไม่มี ความมั่นคงมาเป็นชาวสวนที่พออยู่พอกิน และยอด อุดมโชค จากเมื่อก่อนดื่มเหล้าเป็นประจำแต่ เดียวนี้เลิกแล้ว เพราะถ้าดื่มเดี๋ยวจะไม่มีเงินพอส่งค่าบำรุงให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จะเห็นได้จากทั้ง 2 กรณี ดังนี้ กรณีที่ 1 “จากแต่ก่อนเป็นคนหาเช่ากินค่า มีรายได้จากการรับจ้างรีดยางในหน้าแล้ง หลังจากได้รับเงินกู้จากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จำนวน 20,000 บาท ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถี ชีวิต แต่ก่อนทำอาชีพรับจ้างรีดยางบ้าง เก็บเงาะบ้าง เก็บทุเรียนบ้าง ตามแต่จะมีคนมาจ้าง ซึ่งมี รายได้ที่ไม่แน่นอน เมื่อได้มาเข้ากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านท้ายวัง ก็กู้เงินมาลงทุนปลูกแตงกวา ขณะที่อยู่ในช่วงปลูกซึ่งยังไม่มีรายได้ก็แบ่งเงินไปใช้จ่ายในชีวิตประจำวันไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งได้เก็บ ผลผลิต รายได้ก็เป็นกอบเป็นกำมากขึ้น ในครั้งแรกขายแตงกวาได้ในราคาถูกหน่อย พอมาถึงครั้ง ต่อไปรายได้ก็ดีขึ้น ในที่สุดก็สามารถชำระหนี้ในระบบจนหมด ซึ่งได้เป็นหนี้ไว้ก่อนที่จะเข้ากลุ่ม สัจจะสะสมทรัพย์ฯ ก็คือ “ได้เงินกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ช่วยไว้” (ไพเราะ จันทรฉาย. 4 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) และกรณีที่ 2 “เมื่อก่อนผมกินเหล้าการงานไม่ค่อยได้ทำ หลังจากที่ได้เข้ามาเป็น สมาชิกของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ผมก็ขยันทำงานมากขึ้น นอกจากนี้ยังเลิกกินเหล้าอีกด้วย เพราะว่าผมได้เงินกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มา ถ้าผมไม่มีเงินส่งตอนสิ้นเดือนมันจะทำให้เสียความ เชื่อถือ แล้วเขาก็จะให้ผมออกจากกลุ่ม ดังนั้น ผมจึงต้องขยันทำสวนมากขึ้นเพื่อที่จะมีเงินเพียงพอ แล้วนำมาส่งตามกำหนดให้ได้” (ยอด อุดมโชค. 4 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์)

ผลกระทบด้านลบ คือ การทำกิจกรรมต่อยอดจากกิจกรรมสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ไม่มีความ ชัดเจน เนื่องจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านท้ายวัง มีจำนวนสมาชิกเป็นจำนวนมาก คือ 1,031 คน มีเงินทุนรวมมากด้วย คือ หุ้นสะสมและเงินสวัสดิการ 13,104,000 บาท เป็นผลให้คณะกรรมการกลุ่ม สัจจะสะสมทรัพย์ฯ ต้องทุ่มเทความรับผิดชอบเงินจำนวนมาก อีกทั้งต้องบริหารความขัดแย้ง ภายในกลุ่มสมาชิกอีก จึงส่งผลให้คณะกรรมการมิได้ทำกิจกรรมต่อยอดที่ชัดเจนเพิ่มขึ้น แม้ว่าจะมีการทำ กิจกรรมรวมซื้อรวมขายแก๊สและข้าวสารขึ้น แต่มาภายหลังก็เหลือแต่การรวมซื้อรวมขายแก๊สแค่เพียง อย่างเดียวเท่านั้น

4.3.3 บ้านเกาะตะเคียน หมู่ที่ 1 ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด

4.3.3.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านเกาะตะเคียน วัชรวิ พาทีทิน อายุ 77 ปี อยู่บ้านเลขที่ 168 หมู่ที่ 1 ต. วังกระแจะ อ. เมือง จ. ตราด และ อิม ศรีเจริญ อายุ 90 อยู่บ้านเลขที่ 12/11 หมู่ที่ 1 ต. วังกระแจะ อ. เมือง จ. ตราด เล่าถึงประวัติความเป็นมาของชื่อหมู่บ้านเกาะตะเคียน ว่า ตามที่ได้ ฟังเล่าจากต่อ ๆ กันมาหมู่บ้านเกาะตะเคียนนี้ก่อตั้งมานานถึง 400 ปีมาแล้ว เหตุผลที่เรียกชื่อว่า

“บ้านเกาะตะเคียน” นั้น เนื่องจากลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่ม และเป็นที่ต่ำมาก เมื่อถึงฤดูฝนจะมีน้ำท่วมขัง และมีเนินดินหรือโหนดหินเป็นบริเวณกว้างปรากฏให้เห็นเป็นหย่อม ๆ โดยที่ราบเตียนโล่ง หรือที่เรียกว่าทุ่งล้อมรอบ ซึ่งเนินดินโหนดหินนี้ชาวบ้านนิยมเรียกว่า “เกาะ” ตามเนินดินจะพบพรรณไม้ธรรมชาติ คือ ต้นตะเคียนขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น อาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านยึดการทำนาเป็นอาชีพหลัก (ชีวิน สุทธิวาริ. 2545 : 91) สาเหตุที่เรียกบ้านเกาะตะเคียนนั้น คำว่า “เกาะ” หมายถึง ลักษณะพื้นที่ที่เป็นเนินดินโหนดหินรอบ ๆ เป็นที่ราบลุ่มที่มีน้ำท่วมขัง หรืออาจหมายถึงพื้นที่ที่มีต้นไม้ขึ้นอย่างหนาแน่นมีทุ่ง หรือพื้นที่โล่งเตียนล้อมรอบ คำว่า “ตะเคียน” หมายถึง ชื่อพันธุ์ไม้เนื้อแข็งชนิดหนึ่งใบเรียวยาว ลำต้นใหญ่ นิยมนำไปทำกระดานและเรือ บ้านเกาะตะเคียน หมายถึง หมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนเนินดิน และเป็นพื้นที่ที่มีพันธุ์ไม้ต้นตะเคียนขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านเกาะตะเคียน” อินทร์ ขำสม อายุ 81 ปี กล่าวว่า “หมู่บ้านแห่งนี้เริ่มก่อตั้งมานานแล้ว ตาและยายของฉันเล่าว่า หมู่บ้านน่าจะมียุอายุประมาณ 300 – 400 ปี น่าจะได้ จึงทำให้ไม่สามารถทราบประวัติการตั้งถิ่นฐานในครั้งแรกได้ รู้แต่ว่าเมื่อก่อนในหมู่บ้านมีบ้านเรือนประมาณ 10 หลัง แต่ละหลังสร้างห่าง ๆ กันอยู่ในป่า นามสกุลดั้งเดิมจริง ๆ ได้แก่ สกุลขำสม สกุลวิสุทธิแพทย์ สกุลจินตกานนท์ สกุลวังเวียง สกุลทองใส สกุลวิริยธนา สกุลอินทโพธิ์ คนส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่นดั้งเดิม ต่อมามีกลุ่มคนจากนอกท้องถิ่นเข้ามาเช่าที่นาทำกิน ซึ่งอพยพมาจากจังหวัดสมุทรปราการได้มาเช่าที่นาของนายทุนในหมู่บ้าน และก็มีมาจากที่อื่นอีกมากมายทำให้หมู่บ้านมีคนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ” (อินทร์ ขำสม. 14 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

สภาพภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน เป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกับหนองน้ำ ถ้าคลองมีน้ำที่ใสสะอาด และทุ่งหญ้ากว้าง อยู่ควบคู่กับสัตว์ป่านานาชนิด เช่น เสือโคร่ง ช้าง กวาง เก้ง หมูป่า เป็นต้น ฝั่งทางด้านทิศตะวันออกติดต่อกับทะเล ซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยกุ้ง หอย ปู ปลา “ทิศตะวันตกติดต่อกับ หมู่ที่ 2 บ้านหนองบัว ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด และถนนสุขุมวิท ทิศเหนือติดต่อกับ หมู่ที่ 7 บ้านท่าประดู่ ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด และทิศใต้ติดต่อกับ หมู่ที่ 3 บ้านป่าหมาก และหมู่ที่ 4 บ้านปลายคลอง ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด” (มาโนช ทันตจิต. 19 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ของชาวบ้านเกาะตะเคียน ตั้งแต่อดีตนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่ม เพื่อความสะดวกในการดูแลและการพึ่งพาอาศัยกัน มาโนช ทันตจิต ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านเล่าว่า “ปัจจุบันบ้านเกาะตะเคียน หมู่ที่ 1 มีประชากรทั้งสิ้น 975 ครัวเรือน เป็นเพศชาย 3,232 คน เพศหญิง 3,437 คน รวมทั้งสิ้น 6,669 คน” (มาโนช ทันตจิต. 19 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดเกาะตะเคียนเป็นศูนย์กลางความศรัทธา ชาวบ้านส่วนใหญ่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระศาสดา ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติศาสนพิธีอย่างพร้อมเพรียงกันในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น การทำบุญในวันพระ การเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา

วันอาสาฬหบูชา และวันมาฆบูชา การถวายเทียนเข้าพรรษา การตัดบาตรเทโว การทอดผ้ากฐิน การทอดผ้าป่า และเทศน์มหาชาติ เป็นต้น

การประกอบอาชีพในอดีต ชาวบ้านทุกครอบครัวทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก โดยส่วนใหญ่ ร้อยละกว่า 90 มีพื้นที่นาเป็นของตัวเอง บางครอบครัวที่ไม่มีก็ใช้วิธีการเช่าที่นา โดยผลผลิตข้าวที่ได้มาจะเก็บไว้ให้พอบริโภคในครอบครัวก่อน เมื่อเหลือกินจึงขาย แต่ชาวบ้านจึงต้องมียุ่งจางสำหรับเก็บข้าวถือเป็นสิ่งที่สำคัญมาก หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จชาวบ้านก็ไม่ยอมอยู่ว่าง แต่จะปลูกพืชชนิดอื่น ๆ ในที่นา เช่น มันเทศ ถั่วลิสง และมันสำปะหลัง เป็นต้น ส่วนที่ดินว่างข้างบ้านหรือแปลงนา ก็จะใช้ปลูกพืชผักสวนครัวชนิดต่าง ๆ เช่น ใบกะเพรา ใบโหระพา ต้นพริก ต้นมะนาว และต้นมะกรูด เป็นต้น นอกจากนี้ถ้าชาวบ้านพอมีเวลาช่วงเย็นเหลือก็จะออกทะเล เพื่อหากุ้ง หอย ปู ปลา มาเป็นอาหารอีกด้วย โดยที่ไม่ต้องหาซื้อกับข้าวจากที่อื่น นอกจากการเพาะปลูกและทำประมงแล้ว แต่ละบ้านยังมีการเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ เช่น หมู เป็ด ไก่ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เลี้ยงไว้เป็นอาหาร “เมื่อก่อนที่บ้านเลี้ยงควายไว้ 4 ตัว โดยเลี้ยงไว้ไถนา และเทียมเกวียนสำหรับขนย้ายข้าวเปลือกหลังจากการเก็บเกี่ยว ในขณะที่ควายก็นำมาใช้ทำลานนวดข้าว และยังเป็นปุ๋ยอินทรีย์อย่างดีสำหรับใช้ใส่ในนาหรือโคนต้นไม้สัก” (กิมลิ่ง วิสุทธิแพทย์, 19 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านโดยทั่วไปจึงค่อนข้างสงบราบรื่นและมีความสุข ทั้งนี้ เพราะความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ และความขยันขันแข็ง ซึ่งเป็นคุณลักษณะของชาวบ้านเกาะตะเกียนที่ถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ประกอบกันในชุมชนดำเนินชีวิตแบบระบบเครือญาติ และวัฒนธรรมประเพณีที่เหนียวแน่นเป็นฟันเฟืองที่สำคัญ ในการหล่อหลอมจิตใจให้เป็นหนึ่งเดียว มีความเป็นอยู่แบบพออยู่พอกิน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ในทุกเรื่อง “อย่างการเกี่ยวข้าวเรามีประเพณีช่วยเหลือกัน โดยใครที่เกี่ยวข้องข้าวที่หลังคนอื่นเพื่อนบ้านก็จะไปช่วยเกี่ยวข้าว จะช่วยเกี่ยวให้เสร็จภายในวันนั้นเลย เจ้าของนาก็จะจัดเตรียมอาหารไว้สำหรับเลี้ยงอย่างครบถ้วน ทั้งอาหารคว-หวาน และที่ขาดไม่ได้ คือ น้ำเมา (เหล้า) และมีการร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน (สมาน พูลสวัสดิ์, 19 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) จากการรวมกันเป็นกลุ่มอย่างเหนียวแน่นมาจากในอดีตและมีพัฒนาการร่วมกันมา ซึ่งจากที่บ้านเรือนไม้ก็หลังมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคมอย่างทั่วถึง นอกจากนี้การมีความสัมพันธ์กันแบบลูกพี่ลูกน้องกันถือเป็นการต่อยุ่ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติของคนในชุมชนให้เหนียวแน่นขึ้นไปอีก จึงทำให้การจะพูดคุยกัน ไหววกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่วนรวมเป็นเรื่องค่อนข้างง่าย

การศึกษาเรียนรู้ในสมัยก่อน เด็กผู้ชายจะได้ศึกษาเล่าเรียนที่วัด โดยมีพระเป็นผู้สอนให้อ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็น “เมื่อก่อนต้องไปเรียนกับพระที่วัดไผ่ล้อม ต้องเดินไปเรียนตั้งแต่เช้า เพราะบ้านอยู่ไกลจากวัด ประมาณ 3 กิโลเมตร ถ้าไปสายเดียวจะไม่ทันเรียน สมัยก่อนจะเดินถือกระดานชนวนกับดินสอหินกัน สมุด ดินสอ ยังไม่มีเหมือนเดี๋ยวนี้ พอเลิกเรียนก็รีบกลับบ้านเดินมา

กันเป็นแถว ประมาณ 5-6 คน” (เบ็ม วิสุทธิแพทย์, 19 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) สำหรับผู้หญิงส่วนใหญ่จะเรียนรู้เกี่ยวกับงานบ้านงานเรือน เช่น การทำอาหารคาวและขนมหวาน การจักสาน และเย็บปักถักร้อย เป็นต้น เด็กผู้หญิงบางคนพออ่านออกเขียนได้บ้าง เพราะคนในบ้านเป็นผู้สอนให้เอง

จะเห็นได้ว่าการศึกษาในอดีตมีวัดเป็นสถานที่ศึกษาให้ความรู้ทางวิชาการ นอกจากนี้วัดยังช่วยหล่อหลอมให้เด็กมีความอ่อนโยน เมตตากรุณา ซึ่งส่งผลให้เด็กอ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็น นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมให้เด็กเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมสูงอีกด้วย

ช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐาน ความเจริญทางด้านระบบสาธารณสุขสมัยใหม่ยังไม่แพร่หลาย เมื่อมีการเจ็บป่วยก็ต้องรักษาตนเองในชุมชน โดยชาวบ้านในชุมชนที่มีความรู้ทางด้านสมุนไพรและการรักษา ทำหน้าที่เป็นหมอพื้นบ้านรักษาผู้เจ็บป่วย จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสเล่าว่า ชุมชนในอดีตจะมีหมอพื้นบ้านที่ทำหน้าที่รักษาดูแลผู้เจ็บป่วยในชุมชนจากอดีตเป็นต้นมา มีดังนี้

- 1) หมอแอบ ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นหมอประจำหมู่บ้าน มีความรู้ทางการรักษาโรคต่าง ๆ ด้วยสมุนไพร นอกจากนี้หมอแอบยังมีความชำนาญในการรักษาผู้ป่วยที่ถูกงูกัดอีกด้วย
- 2) หมอพุด มีความรู้ทางการรักษาด้วยสมุนไพรเช่นกัน เป็นหมอที่ชาวบ้านเชื่อถือมาตลอด สามารถรักษาโรคทั่วไปได้
- 3) หมอเอ็ง มีความสามารถรักษาโรคทั่วไปด้วยยาสมุนไพร
- 4) หมอใช้ เป็นหมอทำนายโชคชะตา และประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์
- 5) หมอซุ่น มีความสามารถรักษาโรคทั่วไป นอกจากนี้ยังมีความรู้เกี่ยวกับการประกอบพิธีตั้งศาลเจ้าที่และพระภูมิอีกด้วย
- 6) หมอเต็ง มีความสามารถรักษาโรคทั่วไป และยังมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการต่อกระดูกอีกด้วย
- 7) หมอเสริม เป็นหมอดำยาประจำหมู่บ้านในอดีต เพื่อทำคลอดให้แก่หญิงตั้งครรภ์ ชาวบ้านเล่าว่า หมอเสริมคิดเงินค่าทำคลอดสมัยนั้นเพียงหกสลึง (1.50 บาท)
- 8) หมอแตง เป็นหมอดำยาทำคลอดให้แก่หญิงตั้งครรภ์ และรักษาผู้ป่วยด้วยยาสมุนไพร
- 9) หมอผิว เป็นหมอดำยาทำคลอดให้แก่หญิงตั้งครรภ์ และรักษาโรคเกี่ยวกับเด็กได้

ในอดีตในหมู่บ้านมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถตัดไม้มาทำประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ไม้ซ้อย ไม้ไผ่ ไม้ซี้ ต้นหวาย ใบตาล และใบจาก เป็นต้น นำมาจักสานอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ตะกร้า กระด้ง กระบุง กระจาด เข่ง งามบ หมวกใบจาก สานแหกร กระทาย และเถลว เป็นต้น อุปกรณ์ต่าง ๆ ภายในครัวเรือนส่วนใหญ่จะจักสานกันขึ้นมาเอง ซึ่งแต่ละบ้านจะมีคนที่สานเป็นแทบทุกบ้าน เพราะได้รับถ่ายทอดจากปู่ย่า ตายาย “เมื่อก่อนในหมู่บ้าน หลังจากว่างจากหนานา ก็เข้าป่าไปหาไม้ซี้ ไม้ไผ่ เอามาผ่าและจักเป็นเส้น ๆ เพื่อนำมาสานเป็นไซ ลุ่ม ช้อง ฆางไว้สำหรับจับและ

ใส่ปลา เพราะชาวบ้านนอกจากจะทำนาแล้ว ยังออกทะเลหาปลาอีกด้วย” (อินทร์ ใจคำ. 14 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) งานจักสานจัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่งของหมู่บ้านเกาะตะเคียน ซึ่งรู้จักนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต โดยไม่ต้องไปหาซื้อจากภายนอกชุมชน จะเห็นได้ว่าคนในอดีตใช้วัตถุที่ประโยชน์ใช้สอยเป็นหลักสำคัญ ไม่คำนึงถึงสัญชัญญะดังเช่นในปัจจุบัน ส่งผลให้ชาวบ้านในอดีตมีสำนึกหวงแหนสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ จึงใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าสูงสุด

การคมนาคมในอดีตคนเดินทางโดยการเดินเท้าเป็นส่วนใหญ่ ถนนหนทางไม่มี คนจะเดินไปตามทางเกวียน ส่วนบ้านที่ติดลำคลองจะใช้เรือเป็นพาหนะเดินทาง ส่วนทางบกจะนิยมใช้เลื่อนเทียมกับควายสำหรับขนข้าวเมื่อยามเก็บเกี่ยวแล้ว “เมื่อก่อนทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านชาวบ้านแถวนั้นส่วนใหญ่จะมีฝีมือในการต่อเรือกัน และต่อมาบริเวณนั้นก็ใช้เป็นที่เรือสำหรับเดินทางไปจันทบุรีหรือกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ยังเป็นจุดแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้ากันอีกด้วย” (มานิช ทันตจิต. 19 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพในอดีตของชาวบ้าน ที่มาอยู่เริ่มแรกต้องมาหักร้างถางพง เพื่อเพาะปลูกข้าว อาชีพเริ่มแรก คือ การทำนา ทำไร่ริโภคเอง ถ้ามีเหลือมากก็เอาไปแลกเปลี่ยนเป็นของต่าง ๆ เช่น ปูนกินหมาก กะปิ เกลือ และน้ำตาลอ้อย จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสทั้งหลายในหมู่บ้านบอกว่า พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นป่าใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าชุกชุมอันตรายรอบด้าน พวกหมาป่า และเม่นจะชอบเข้ามาหากินในพื้นที่เพาะปลูก ทำให้เกิดความเสียหายไปตาม ๆ กัน ทำให้ครอบครัวนั้นมีข้าวไม่พอกินจึงต้องไปหาขุดหัวเผือก หัวมัน หัวกลอย มาหุงผสมกับข้าวกิน อิ่มบ้างไม่อิ่มบ้าง ประทังชีวิตกันไป แต่ก็ไม่ถึงกับอดอยาก เพราะยังหาจับพวกกิ้ง หอย ปู ปลา ในทะเลมาเป็นกับข้าวได้อีก “แค่เพียงออกเรือไปพร้อมกับอวนและแหก็สามารถจับกุ้งก้ามกามได้เป็นถัง ถ้ากินไม่หมด ก็แบ่งให้เพื่อนบ้านข้าง ๆ กินด้วย ยามเขาออกไปหาบ้างก็เอามาแบ่งให้เราเหมือนกัน บ้านไหนมีลูกหลานมากก็ต้มปลาหุใส่เกลือและน้ำตาล ทำไว้เป็นหม้อใหญ่กินกันไปได้หลายมื้อ” (อินทร์ จำสม. 19 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่าการดำรงชีวิตของคนในอดีตอยู่อย่างพออยู่พอกินพึ่งตนเองได้ และยังเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่นอีกด้วย ทำให้ชาวบ้านเกิดความรัก ความสามัคคี กลมเกลียวกัน ส่งผลให้ชุมชนมีแต่ความสงบสุข

สำหรับขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญของบ้านเกาะตะเคียน ได้แก่ ประเพณีตรุษสงกรานต์ พิธีทำขวัญไหว้แม่โพสพ และการละเล่นสะบ้าล้อ เป็นต้น ประเพณีตรุษสงกรานต์ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยจะทำบุญติดต่อกันหลายวัน และกำหนดให้วันหนึ่งเป็นวันทำบุญฉลองทราย วัดที่อยู่ในละแวกเดียวกันจะกำหนดวันฉลองทรายไม่ให้ตรงกัน เพื่อที่จะได้นิมนต์พระวัดใกล้เคียงมาร่วมงานบุญฉลองทรายด้วย การทำบุญฉลองทราย เป็นอุบายของบรรพบุรุษที่สอนให้ลูกหลานขนทรายไปคืน

ที่วัด เนื่องจากทุกคนที่ไปวัดได้เคยเหยียบเอาดินเอาทรายของวัดออกไป เกรงว่าจะเป็นบาปติดตัว ดังนั้น ก่อนวันทำบุญฉลองทราย 1 วัน ชาวบ้านทั้งคนเฒ่าคนแก่ หนุ่มสาว และเด็ก จะช่วยกันขนทรายมาก่อเป็นเจดีย์ นำธงสีต่าง ๆ มาประดับ และในวันรุ่งขึ้นจะทำบุญฉลองทราย วันนี้จะมีคนมาทำบุญมากกว่าทุกวันที่ผ่านมา หลังจากทำบุญแล้วชาวบ้านจะชวนกันเล่นสะบ้าล้อ หรือนัดหมายกันอยู่ตรงน้ำพระผู้ใหญ่ เสร็จแล้วจะชักชวนกันไปรดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่ในครอบครัวตนเอง หรือผู้เคารพนับถือในหมู่บ้านต่อไป ส่วนพิธีทำขวัญไหว้แม่โพสพ ซึ่งในเดือน 10 ถึงเดือน 11 นี้ ชาวในนาเริ่มตั้งท้อง ชาวนาจะทำพิธีไหว้แม่โพสพ โดยนำเอาเมล็ดไปมัดไว้กับไม้ระกำที่ปักอยู่ในนา จัดกล้วย อ้อย ส้ม กระจ่างสารท กระจก หวี น้ำมันใส่ผม ขี้ผึ้งทาปาก น้ำอบ น้ำหอม ใส่ชะลอมนำไปวางไว้ในแถว โดยให้ผู้หญิงเป็นผู้ทำพิธีกล่าวเชิญพระแม่โพสพ วัตถุประสงค์ของชาวบ้านเพื่อแสดงความกตัญญูทิวต่อพระแม่โพสพที่ช่วยดูแลข้าวในนาของตนให้ออกรวงยาว ๆ ได้เมล็ดข้าวมาก ๆ และสะบ้าล้อ ซึ่งเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่มีการเล่นกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และมักเล่นกันในเทศกาลวันตรุษไทย ตรุษสงกรานต์ หรือเทศกาลอื่น ๆ ที่มีการนัดหมายกัน สะบ้าล้อมีการเล่นอย่างแพร่หลายของคนหนุ่มสาว และเด็ก ๆ ซึ่งแต่ละหมู่บ้านก็จะมีการเล่นแตกต่างกันออกไปที่รวบรวมได้มีประมาณ 35 แม่ เช่น อีเข้า เอาเข้าหนีบแล้วกระโดดให้สะบ้าล้อไปข้างหน้า อีส้ม คือ เอาหัวแม่เท้าขูดหนีบสะบ้าล้อไปข้างหน้า อีชนช้าง อีชักชนหน้า อีชักชนหลัง อีหกรับ อีตบหงาย อีตบคว่ำ แต่โดยทั่วไปนิยมเล่นกันมาจนถึงปัจจุบันเพียง 7 แม่เท่านั้น ได้แก่ แม่ล่อนิ่ง แม่ล้อปากเป่า แม่ล้อแพนดิด แม่หกโนนดิด แม่หกโนนพัน แม่หนึ่งรองหงาย และแม่หนึ่งรองคว่ำ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2542 : 136-137)

4.3.3.2 กระบวนการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านเกาะตะเคียน กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ แห่งบ้านเกาะตะเคียน เริ่มก่อตั้งกลุ่มตั้งแต่วันที่ 3 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543 ซึ่งมีสมาชิกรวมทั้งสิ้น 193 คน มีไวยวิทย์ หวานเสนาะ เป็นประธานกลุ่มคนแรก จารุภา พูลสวัสดิ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเกาะตะเคียน ได้กล่าวว่า “การก่อกำเนิดกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ของที่นี่เกิดจากคนที่นี่ได้รู้ข่าวว่าดิฉันเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ แห่งวัดไผ่ล้อม ผู้ใหญ่บ้านจึงมาสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มกับดิฉัน เดิมทีดิฉันก็ไม่ว่างเกี่ยวกับรายละเอียดมากนัก ดิฉันจึงรับอาสาว่าจะไปสอบถามกับประธานกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ วัดไผ่ล้อมให้ หลังจากนั้นชาวบ้านในชุมชนได้ทราบเรื่องเกี่ยวกับการจะจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ขึ้นที่หมู่ที่ 1 บ้านเกาะตะเคียน ก็บอกต่อ ๆ กันไป จนสามารถรวมคนได้เกือบสองร้อยคน วันที่ 3 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543 ผู้ใหญ่บ้านจึงนิมนต์พระสุบิน ปณีโต มาให้ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ แล้วก็จัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ขึ้นในวันนั้นเลย และดิฉันก็ได้รับเลือกให้เป็นกรรมการกลุ่ม โดยการประชุม

กลุ่มจัดขึ้นที่บ้านของดิฉันเอง ทุกวันนี้ก็ยังจัดอยู่ที่บ้านของดิฉัน” (จารุภา พูลสวัสดิ์. 10 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่าการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ แห่งบ้านเกาะตะเคียนนั้นเกิดจากความต้องการของชาวบ้านในชุมชนนั่นเอง โดยที่ผู้นำชุมชนได้แลกเปลี่ยนความคิดกับพระสุบิน ปณีโต แล้วผู้นำชุมชนก็กลับไปนัดหมายชาวบ้านไว้ พระสุบิน ปณีโต จะเดินทางไปจัดตั้งกลุ่มให้ “เมื่อชาวบ้านเห็นประโยชน์ของการตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ อาตมาก็เตรียมใบสมัคร สมุดบัญชี ปากกา ดินสอ ยางลบไปพร้อม และเมื่อตั้งกลุ่มได้แล้วก็ตั้งกฎระเบียบขึ้น โดยเราเตรียมกฎหมายไว้แล้ว ถึงเวลาที่ถามกฎเป็นข้อ ๆ ให้เขาพิจารณาว่าเห็นด้วยหรือไม่ จากนั้นก็กล่าวคำปฏิญาณตน ซึ่งเป็นการใช้ศรัทธาความเชื่อของชาวบ้านในเรื่องบาปบุญคุณโทษ และการสาปแช่งเข้ามาด้วย เมื่อปฏิญาณจบก็สวดคาถาขยันโตกำกับไปอีกครั้ง เสร็จแล้วก็มี การนำเงินที่มีการออมไว้ในวันแรกนั้น ปล่อยกให้หมดไม่ต้องเก็บไว้ อาตมาก็กลับ โดยที่ไม่ได้เอาอะไรกลับมา แม้คำพาหุณะ คำรถก็ไม่รับ ให้ชุมชนเป็นพยานให้เราเสร็จ ไม่ขอรับค่าตอบแทนใด ๆ จากชุมชน แม้จะเป็นวันสิ้นปี วันอะไรไม่เอาทั้งนั้น ให้ชุมชนเป็นพยาน” (พระสุบิน ปณีโต. 7 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) หลักการที่ในการจัดการของพระสุบิน ปณีโต คือ “ต้องเริ่มจากเล็กไปหาใหญ่ เพื่อที่จะง่ายต่อการจัดการในกลุ่มและค่อย ๆ เริ่มเกิดการเรียนรู้ในการจัดการด้วยตัวเอง จึงทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ เพราะปัญหาของชุมชนตอนนี้คือต่างคนต่างอยู่ จึงต้องใช้เงินมาเป็นเครื่องที่มาเปลี่ยนความคิดใหม่ให้คนกลับมารวมกัน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จึงต้องเริ่มจากจำนวนน้อยก่อนจึงจะไปรอด ซึ่งเป็นผลให้ชุมชนมีรากฐานที่มั่นคง” (พระสุบิน ปณีโต. 7 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) ดังนั้น พระสุบิน ปณีโต ใช้วิธีการชี้ปัญหาให้แก่ชาวบ้านและรวมกลุ่มกันด้วยความสมัครใจ โดยมีแนวคิดให้สะสมเงินที่ละน้อย แล้วค่อย ๆ ศึกษาเรียนรู้เพื่อให้มีความรู้ความสามารถบริหารจัดการด้วยตัวเองได้ภายใต้กฎเกณฑ์ที่ตกลงกัน

ตั้งแต่การก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ (พ.ศ. 2543) จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) รวมระยะเวลา 7 ปี กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเกาะตะเคียน มีสมาชิก 197 คน มีเงินทุนรวม 1,171,470 บาท กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเกาะตะเคียน ปัจจุบันมีคณะกรรมการดำเนินการดังนี้ (1) บังอร หงษ์บิน เป็นประธาน (2) จารุภา พูลสวัสดิ์ เป็นกรรมการ (3) สุนทรี ปัจตรี เป็นกรรมการ (4) วันเพ็ญ หัตตะยานนท์ เป็นกรรมการ (5) รัตติยา วิทธิไทย เป็นกรรมการ และ (6) ไพเราะ เจริญผล เป็นกรรมการ

การดำเนินการของคณะกรรมการตลอด 7 ปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะยึดหลักเกณฑ์ที่พระสุบิน ปณีโต ให้ไว้ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง แต่ต่อมาในการประชุมประจำปีจะมีการปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมตามสถานการณ์ต่าง ๆ สำหรับเงินค่าบำรุงยังคงที่ร้อยละ 2 ทั้งที่กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ อื่น ๆ เช่น กลุ่มบ้านเปรี๊ตใน กลุ่มบ้านท้ายวัง กลุ่มบ้านทางควาย ได้ปรับลงเหลือร้อยละ 1 และกลุ่มนี้ยังไม่มี

การแยกเงินหุ้นสะสมและเงินสวัสดิการออกจากกันอย่างชัดเจน การเปลี่ยนสัจจะหรือทำกลุ่มประจำปี (การประชุมใหญ่ประจำปี) คณะกรรมการจะเป็นผู้นิมนต์พระสุบิน ปณีโต มาเป็นผู้เปลี่ยนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้ โดยที่พระสุบิน ปณีโต จะใช้วิธีอ่านกฎเกณฑ์ไปที่ละข้อ แล้วขอให้ชาวบ้านเสนอความคิดเห็น และยกมือว่ายอมรับกฎเกณฑ์ข้อดังกล่าวหรือไม่ โดยใช้วิธีนับจากการยกมือ ถ้าหากกลุ่มมีปัญหาที่ไม่สามารถหาแนวทางแก้ไขได้ พระสุบิน ปณีโต ก็จะเสนอแนวทางออกให้ แต่ท่านไม่ได้บังคับว่าจะต้องยอมรับวิธีที่ท่านเสนอ ทั้งนี้ ก็ต้องฟังเสียงส่วนใหญ่จากสมาชิกว่า “จะเอาหรือไม่เอา” นอกจากนี้พระสุบิน ปณีโต ยังเสนอกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย เช่น การปลูกป่าบ้านนา การลดละเลิกอบายมุข การทำบัญชีครัวเรือน การรวมซื้อรวมขายข้าวสารและแก๊สหุงต้ม และการส่งเสริมด้านการศึกษา เป็นต้น จะเห็นได้ว่าพระสุบิน ปณีโต เป็นผู้ชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตให้แก่ชาวบ้าน แล้วให้ชาวบ้านตัดสินใจเลือกแนวทางนั้น ๆ ด้วยตัวของเขาเอง กอปรกับนำหลักประชาธิปไตยมาใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มได้อย่างลงตัว “ในช่วงระยะเวลา 3 – 4 ปีแรกของการก่อตั้งกลุ่ม ได้เกิดปัญหาต่าง ๆ ภายในกลุ่มมากมาย เช่น ความขัดแย้งระหว่างประธานกับกรรมการ ในกรณีของการจะย้ายที่ประชุมกลุ่มจากบ้านของดิฉันไปที่วัดท่าตะเคียน ประธานคนเก่าให้เหตุผลว่า เพราะที่วัดน่าจะสะดวกและมีพื้นที่กว้างขวางกว่า แต่ก็หาข้อสรุปไม่ได้ ปัญหานี้จึงทำให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งส่งผลทำให้ประธานท่านนี้ไม่ได้รับเลือกให้เป็นประธานต่อ และได้ลาออกจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ไป และก็มีสมาชิกจำนวนหนึ่งที่ลาออกไปตาม ๆ กันด้วย ที่แรกดิฉันคิดว่ากลุ่มคงจะล้มแน่ ๆ เพราะสมาชิกเริ่มไม่มั่นใจในการบริหารของคณะกรรมการว่าจะทำให้เงินพวกเขาสูญเหมือนกับกลุ่มต่าง ๆ ที่รัฐเป็นผู้จัดขึ้น ดิฉันในฐานะที่เป็นกรรมการคนหนึ่งได้ไปปรึกษากับพระสุบิน ปณีโต ที่วัดไผ่ล้อม ท่านได้แนะนำว่า การทำงานกับคนนั้นไม่ง่าย จงใช้สติและเหตุผลในการแก้ปัญหา ดังนั้น ดิฉันซึ่งเป็นหนึ่งในคณะกรรมการจึงพยายามประคับประคองกลุ่มให้อยู่ต่อไป และกลุ่มก็อยู่มาได้จนถึงทุกวันนี้” (จารุภา พูลสวัสดิ์, 10 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเกาะตะเคียน มีข้อจำกัดในเรื่องการร่วมมือกันในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน สิ่งที่เห็นมีแค่เพียงการออมเงิน กู้เงิน และการจัดสวัสดิการเท่านั้น อาจมีสาเหตุมาจากการจัดตั้งกลุ่มไม่ได้เกิดมาจากการรวมกลุ่มกันเพราะปัญหาของชุมชน แต่เพียงแค่ต้องการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เพื่อมาเป็นตัวเลือกหนึ่งของการหมุนเงินตรงนี้ไปบรรเทาทางอื่น เช่น กองทุนหมู่บ้าน สถาบันการเงินนั้นนอกระบบ เป็นต้น รวมทั้งสภาพชุมชนในปัจจุบันของบ้านเกาะตะเคียนเป็นชุมชนที่ใกล้เมืองมาก ประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพรับราชการ และค้าขาย จึงทำให้คณะกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ไม่สามารถทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนได้ “กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเกาะตะเคียน จะเน้นการออมเงิน การกู้เงิน และการจัดสวัสดิการเป็นสำคัญ ส่วนในเรื่องสัจจะออมวันละบาทเราไม่ได้ทำ เพราะเราหากรรมการที่เสียสละมาทำงานตรงนี้ไม่ได้ และกองทุนสัจจะวันละบาทนี้มี

ผลประโยชน์น้อยและโตช้า สำหรับกิจกรรมรวมชื่อ-รวมขาย เราก็ไม่ได้ทำ เพราะชุมชนของเราใกล้เมือง คนส่วนใหญ่คิดว่าการไปจับจ่ายที่ตลาดในเมืองง่าย และสะดวกสบายมากกว่า กิจกรรมดังกล่าวจึงเป็นไปได้ยาก (บังอร หงษ์บิน. 10 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

การจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเกาะตะเคียน ซึ่งเกิดขึ้นมาจากการต้องการกลุ่ม เพื่อมาช่วยบรรเทาความเดือดร้อนทางการเงิน มากกว่าการรวมกันเพื่อนำไปสู่การเกื้อกูลกัน อย่างไรก็ตามกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ตามแนวคิดของพระสุบิน ปณีโต ก็ได้ช่วยให้ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกรู้จักประหยัดคอดออม รู้จักเก็บ รู้จักใช้ สอนให้มีสัจจะต่อตนเองและผู้อื่น ตรงต่อเวลา แต่ผลลัพธ์ที่ได้ของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเกาะตะเคียน ยังไม่สามารถบรรลุไปสู่วัตถุประสงค์ หลักของพระสุบิน ปณีโต ได้คือ การพึ่งตนเอง ซึ่งจะเห็นได้จากกลุ่มไม่มีการส่งเสริมทางด้านอาชีพ การรวมกันจัดตั้งสหกรณ์ “กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเกาะตะเคียน จัดเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างไม่เข้มแข็ง เพราะประธานหรือกรรมการกลุ่มไม่คิดค้นและริเริ่มจัดทำกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนเลย รวมทั้งไม่ค่อยปฏิบัติตามกฎเกณฑ์อีกด้วย และเกิดความขัดแย้งภายในกลุ่มกันบ่อยระหว่างกรรมการกับสมาชิก เป็นผลทำให้สมาชิกถอนหุ้นออกเป็นจำนวนมาก” (อาคม ภูติภักดิ์. 12 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้กลุ่มจะประสบปัญหาภายในกลุ่มแล้ว ยังมีปัจจัยภายนอกที่ส่งผลทำให้กลุ่มไม่เข้มแข็ง คือสภาพของชุมชนบ้านเกาะตะเคียนเป็นชุมชนที่มีประชากรแฝงเข้ามาอาศัยในชุมชนเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการรับสมาชิกเพิ่ม ทำให้จำนวนสมาชิกของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเกาะตะเคียนไม่เกิดการขยายเครือข่าย จึงก่อให้เกิดอุปสรรคต่อคณะกรรมการในการจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน ประกอบกับชุมชนติดกับเมืองและคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับราชการ และค้าขาย เมื่อคนกลุ่มนี้ได้เข้ามาเป็นสมาชิกและได้รับเลือกให้เป็นประธานหรือกรรมการ ก็ไม่สามารถแบ่งเวลามาจัดกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนได้

ดังนั้น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านเกาะตะเคียนจึงต้องพยายามประคับประคองกลุ่มของตนให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนท่ามกลางกระแสทุนนิยมและโลกาภิวัตน์ที่น่าจะเพียงพอแล้ว ดังคำกล่าวของพระสุบิน ปณีโต ที่ว่า “เราไม่สามารถปฏิเสธกระแสระบบทุนนิยมและโลกาภิวัตน์ได้ แต่เราจะใช้ประโยชน์และอยู่ร่วมกับสิ่งนั้นได้อย่างไร นั่นคือสิ่งที่สำคัญกว่า” (พระสุบิน ปณีโต. 7 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์)

4.3.3.3 ผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านเกาะตะเคียน จากการที่พระสุบิน ปณีโต ได้ลงไปขับเคลื่อนวิถีพุทธในบ้านเกาะตะเคียนโดยใช้กระบวนการดังกล่าวข้างต้น ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนบ้านเกาะตะเคียน กล่าวคือ ผลกระทบ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ หมู่ที่ 1 บ้านเกาะตะเคียน ช่วยแก้ปัญหาหนี้สินให้แก่ชาวบ้าน มาโนช ทันตจิต ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ หมู่ที่ 1 บ้านเกาะตะเคียน กล่าวว่า “กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เกาะตะเคียน ตั้งอยู่ในเขต หมู่ที่ 1 ตำบลวังกระแจะ อำเภอเมือง เป็นพื้นที่มีอาณาเขต

ติดต่อกับอำเภอเมืองตราด และมีถนนสุขุมวิทตัดผ่าน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับราชการ รัฐวิสาหกิจ ประมง ตามลำดับ จากสภาพของชุมชนในปัจจุบัน ทำให้ชุมชนเกาะตะเคียนมีความเป็นเมืองมาก จึงทำให้ค่าครองชีพสูง รายได้ไม่พอใช้ ทำให้ต้องกู้ยืมจากสถาบันการเงิน และนายทุน เพื่อมาบรรเทาความเดือดร้อน และนอกจากนี้กลุ่มนี้จะสะสมทรัพย์สิน บ้านเกาะตะเคียนก็เป็นทางเลือกหนึ่งที่ช่วยเหลือทางการเงิน เพราะของง่าย ดอกเบี้ยถูก และระยะเวลาผ่อนส่งนาน อาจจะทำให้ผ่อนหนักให้กลายเป็นเบาได้บ้าง” (มานิช ทันตจิต. 19 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) จากการสังเกตของผู้ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มนี้จะสะสมทรัพย์สิน บ้านเกาะตะเคียน ผู้ศึกษาเห็นว่า การแก้ปัญหาหนี้สินของกลุ่มดังกล่าว เป็นแค่เพียงการนำเงินไปหมุนก่อน ซึ่งเป็นผลดี แต่ขณะเดียวกันก็มีผลเสียแอบแฝงอยู่เปรียบเหมือนดังดาบสองคม คือ กลุ่มนี้จะสะสมทรัพย์สิน ก็มีส่วนส่งเสริมให้เกิดหนี้สินด้วยเหมือนกัน เพราะการหมุนเงินเปรียบเหมือนกับการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ การกู้ต้องเอาไปสร้างเสริมอาชีพเพิ่ม หรือยึดเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพื่อลดรายจ่าย หากกลุ่มนี้ทำการส่งเสริมทั้ง 2 แนวทางนี้ได้ ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง

4.3.4 บ้านทางควาย หมู่ที่ 4 ต.แสนตุ้ง อ.เขาสมิง จ.ตราด

4.3.4.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านทางควาย บ้านทางควาย ไม่มีหลักฐานยืนยันการเริ่มก่อตั้ง โดยได้รับการบอกเล่าจาก หยุต ขานไกล ซึ่งเกิดเมื่อประมาณ พ.ศ. 2403 เล่าว่า เดิมบ้านทางควายเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านพนมพฤษหรือบ้านพนมพริกในปัจจุบัน ราษฎรทั้งสองหมู่บ้านจะเดินไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะการทำนุญวัดเดียวกัน การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ทำไร่ข้าว โดยสัตว์ที่ใช้งาน เช่น ควาย และวัว เครื่องมือเครื่องใช้ชาวบ้านจะทำเชิง เลื่อน สำหรับบรรทุกข้าว ต่อมาเมื่อผู้คิดค้นทำเกวียนซึ่งบรรทุกข้าวของได้มากกว่า และมีล้อหมุนได้เบาแรงในการใช้ควายลากจูง ชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้าน มีควายจำนวนมาก การเดินทางไปมาหากันทั้งคนและควายทำให้ทางที่ใช้เดินถูกน้ำกัดเซาะ ถูกรอยเท้าคน รอยเท้าควาย และรอยล้อเกวียนย่ำ จากเดือนเป็นปี และเป็นรอยปีทำให้ทางลึกลง บางแห่งลึกประมาณ 2-3 เมตร พื้นที่สาธารณะมีหนองน้ำกว้างประมาณ 30 เมตร ยาวประมาณ 50 เมตร บางแห่งลึกประมาณ 2 เมตร ที่นี้มีทุ่งหญ้ากว้างใหญ่สำหรับให้ควายกินหญ้าอย่างอุดมสมบูรณ์ จึงเป็นแหล่งให้วัวและควายทั้งหมู่บ้านมารวมกันที่บริเวณนี้ ตอนเย็นเจ้าของควายจะมาต้อนควายของตนกลับไปผูกที่บ้าน และชาวบ้านจึงเรียกที่บริเวณนี้ว่า “หนองทางควาย” ต่อมาชาวบ้านตัดคำว่า “หนอง” ออก จึงเรียกกันสั้น ๆ ว่า บ้านทางควาย ในปัจจุบัน (นริศรา บัวจร. 2545 : 113)

ระบบสังคมในกลุ่มเครือญาติของชุมชนบ้านทางควาย มีการลำดับญาติที่เป็นพี่ป้า น้าอา ปู่ย่า ตายาย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และเป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกัน ความสัมพันธ์เครือญาติของชุมชนนี้อยู่

ในนามสกุลดั้งเดิมของชุมชน ได้แก่ สกุลช่องแก้ว สกุลขวัญศิริมงคล สกุลยานไกล สกุลสุทธิธรรม สกุลปลื้มสำราญ สกุลสวาฤทธิ์ สกุลฉัตรเฉลิมพรรค

สภาพภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน เดิมหมู่บ้านเป็นพื้นที่ภูเขาและมีเนินเขาเตี้ย ในหมู่บ้านเป็นป่าดงดิบที่อุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นหนาแน่นโดยเฉพาะต้นไม้ยาง (ยางกราด) อยู่ควบคู่กับสัตว์ป่านานาชนิด เช่น เสือโคร่ง ช้าง เก้ง กวาง หมูป่า มีหนองน้ำ ลำคลองมีน้ำใสสะอาด และมีพื้นที่ติดต่อกับทะเล ซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยกุ้ง หอย ปู ปลา หลากหลายชนิด (สำนักงานศึกษาธิการอำเภอเขาสมิง. ม.ป.ป. : 2-3)

อาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านทางควาย

ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่ที่ 6 บ้านมุ่มสงบ

ทิศใต้ ติดต่อกับ แม่น้ำเวฬุ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ หมู่ที่ 7 บ้านท่าจอด

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ หมู่ที่ 3 บ้านพนมพฤษย์ และตำบลประณีต

ลักษณะที่ตั้งของชุมชนแสดงให้เห็นถึงสภาพทรัพยากรธรรมชาติหลักของชุมชน อันประกอบไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติทั้งทางบกและทางทะเล ซึ่งหาได้ไม่ง่ายในพื้นที่ชุมชนอื่น ๆ

ในอดีตสภาพความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านมีลักษณะพออยู่พอกิน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่น ทำไร่ข้าว ไร่มันสำปะหลัง มันเทศ ถั่วลิสง พืชผลส่วนใหญ่เก็บมาจากท้องไร่ท้องนา ในป่า หรือปลูกเสริมในบางประเภท เช่น ตะไคร้ ใบมะกรูด มะนาว หัวป่า กะเพรา แมงลัก พริกเผง นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงวัว ควาย ไข่ไก่ทำนา เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ เอาไว้บริโภค ชาวบ้านดำเนินชีวิตอย่างพอกินพอใช้ ไหว้วาน ลงแขก (เอาแรง) หาของป่า และล่าสัตว์ต่าง ๆ เช่น เก้ง กวาง และหมูป่า เป็นต้น ต่อมาได้ค่อย ๆ เปลี่ยนจากการทำไร่ข้าว มาเป็นยางพารา และทำสวนผลไม้ เช่น สวนเงาะ ทุเรียน มังคุด ลองกอง สละ และมะไฟ เป็นต้น การประกอบอาชีพเริ่มเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคไปเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย

เนื่องจากชาวบ้านมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับราคาสินค้าทางการเกษตร ดังนั้น ถ้าสินค้าได้ราคาดีสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนก็มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ในขณะเดียวกันถ้าราคาสินค้าทางการเกษตรมีราคาตกต่ำ ก็ทำให้ชาวบ้านในชุมชนประสบปัญหาเกี่ยวกับภาวะขาดทุน ซึ่งเป็นผลกระทบต่อสถานภาพทางครอบครัวและภาพรวมของชุมชนอีกด้วย

การเรียนรู้ของคนในสมัยก่อนมี 2 วิธี คือ บวชเณร บวชพระ หรือเด็กผู้ชายจะไปเรียนกับพระ ส่วนเด็กผู้หญิงจะเรียนงานบ้านงานเรือน เช่น การทำอาหารคาว-หวาน การทำจักสาน การเย็บ

ปักถักร้อน การทอผ้า ต่อมาได้มีโรงเรียนเกิดขึ้นที่หมู่บ้าน 3 บ้านพนมพฤษ ในปัจจุบันนี้เด็ก ๆ ก็ยังไปเรียนที่นั่น เพราะที่นี้ยังไม่มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน

ในอดีตเมื่อเจ็บป่วย จะรักษาโดยใช้ยาสมุนไพร ซึ่งจะมีหมอแผนโบราณรักษา ซึ่งใช้ความเชื่อทางไสยศาสตร์ควบคู่ไปด้วย เช่น ใช้ทองคำปูกเสก ใช้น้ำมันต์โดยอาบกินหรือประพรมเพื่อเป็นมงคล เป็นต้น ค่าใช้จ่ายในการรักษานั้นจะจ่ายเป็นค่าครู เช่น ถ้าป่วยเป็นโรคตาแดง จะเสียค่าครู 6 สลึง หรือกล้วย 2 ผล เป็นต้น

แพทย์แผนโบราณ จากการบอกเล่าสืบต่อกันมาของผู้อาวุโส บอกว่า เมื่อก่อนมีหมอแผนโบราณ หมอยาเกร็ด หมอดำแย หมออุ หมอทางไสยศาสตร์ หลายคนแต่ที่สามารถจำชื่อได้มีดังนี้

1) หมอเผือกมีความรู้ทางการรักษาโรคต่าง ๆ ด้วยสมุนไพร นอกจากนี้หมอเผือกยังมีความชำนาญในการดูดวงต่อชะตาอีกด้วย

2) หมอนิล มีความสามารถรักษาโรคทั่วไปด้วยสมุนไพร

3) หมอเสียรเป็นหมอทำนายโชคชะตา ประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์

4) หมอเนียมรักษาผู้ป่วยทั่วไปด้วยยาสมุนไพร

5) หมอสะอาด ฉัตรเฉลิมพรรค หมออุ มีความรู้ทางการรักษาผู้ป่วยที่ถูุกักด้วยสมุนไพร นอกจากนี้หมอสะอาดยังมีความชำนาญในการรักษาผู้ป่วยทางกระดูกอีกด้วย

6) หมอดวล หมอดำแยทำคลอดให้แก่หญิงตั้งครรภ์ และรักษาผู้ป่วยด้วยยาสมุนไพร

7) หมอเป้ง หมอดำแยทำคลอดให้แก่หญิงตั้งครรภ์ และรักษาผู้ป่วยด้วยยาสมุนไพร

8) หมอเปี้ยว หมอดำแยทำคลอดให้แก่หญิงตั้งครรภ์

9) หมอปั้น หมอผีเป็นหมอทางไสยศาสตร์ รักษาผู้ป่วยด้วยคาถาอาคม ทำนายโชคชะตา ประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์ และนอกจากนี้ยังประกอบพิธีกรรมตั้งศาลพระภูมิและเจ้าที่เจ้าทางอีกด้วย

ในอดีตหมู่บ้านทางควายมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะ คือ การรู้จักทำเครื่องมือเครื่องใช้ที่เรียกว่า งานหัตถกรรมพื้นบ้าน ประเภทจักสาน “โดยนำวัสดุในท้องถิ่นของชุมชนมาทำไม่เหมือนใคร สะท้อนถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นงานฝีมือแฝงด้วย ศิลปะ เช่น สมุก เสื่อ ชนาง และเสวียนหม้อ เป็นต้น” (สุรัตน์ ขวัญศิริมงคล. 6 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์)

การคมนาคมในอดีตคนสมัยก่อนเดินทางโดยทางเท้าเป็นส่วนใหญ่ “ชาวบ้านจะสัญจรไปมาบนทางลากซุง ซึ่งจะลากมาจากภูเขาผ่านไปทางหมู่บ้าน และส่งต่อลงเรือที่ท่าจอดข้ามแม่น้ำเวฬุ ซึ่งเป็นแม่น้ำกั้นพรมแดนระหว่างจันทบุรีกับตราด ด้วยเหตุนี้ท่าจอด จึงมี 2 ฟัง คือ ท่าจอดฝั่งจันทบุรี และท่าจอดฝั่งตราด” (อานวย กุมภา. 6 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) ดังนั้น เส้นทางคมนาคมของหมู่บ้านทางควายในอดีตนอกจากคนส่วนใหญ่จะเดินเท้าแล้ว ยังใช้ควายหรือวัวเทียมเกวียน และนอกจากเรือจะเป็นพาหนะเดินทางแล้ว ยังใช้เรือบรรทุกสินค้าอีกด้วย

ในอดีตพื้นที่หมู่บ้านทางควายนั้น เป็นป่าดงดิบ มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นหนาแน่น กลุ่มคนที่มาอยู่เริ่มแรกต้องมาหักร้างถางพงเพื่อเพาะปลูกข้าว มันสำปะหลัง มันเทศ ถั่วลิสง มีการทำนาแบบนาหว่าน จากคำบอกเล่าของ เอนก ช่องเก้า กล่าวว่า “เมื่อก่อนพื้นที่ทำนามีน้อย ส่วนใหญ่เป็นป่าใหญ่หนาทึบ มีสัตว์ป่าชุกชุม วันนั้นหลังจากทำนาเสร็จกำลังจะเดินกลับบ้าน เห็นเสือโคร่งกำลังเดินผ่านไป ก็ปล่อยให้เขาเดินผ่านไป ถ้าเราไม่ได้ไปทำให้เขาเดือดร้อน เขาก็จะไม่ทำร้ายเรา สมัยนั้นเสือชุกชุมจริงๆ นอกจากเสือแล้วยังมีจระเข้ตามลำคลองอีกด้วย โดยเฉพาะปากน้ำเวฬุ พวกสัตว์ป่าต่าง ๆ เช่น ช้าง หมูป่า เม่นเข้ามาทำความเสียหายให้แก่พืชผักที่เพาะปลูกไว้ ก็มีการจับไล่โดยการตีเกราะเคาะไม้ให้เกิดเสียงดังหรือทำหุ่นไล่กาไว้ สัตว์ทั้งหลายก็กลัวแล้วก็หนีกันไป ไม่เห็นจะต้องไปทำร้ายหรือฆ่ากัน ก็คิดว่าเขาก็คือของเขา เขาก็อยู่ส่วนเรา ก็เห็นว่าชาวบ้านก็อยู่กันได้ ไม่เห็นเดือดร้อนอะไร สำหรับกับข้าวมักจะหากันเอง ไม่ต้องซื้อจากใคร บ้างก็ดักนก ล่าหมูป่า จับปลา ส่วนการหาปลาหลายวิธีด้วยกัน เช่น ดักลอบ ตกเบ็ด สุ่ม ถ้าหาปลาทะเลก็ใช้ทำโป๊ะดักปลา ปลาและของทะเลที่หาได้ เช่น ปลากระเบน ปลากระบอก ปลาพะพงขาว ปลาเก๋า ปลากุเลา ปลากระสวย ปลาดุกทะเล หมึกกล้วย ปูดำ ปูแป้น ปูแสม กุ้งหลวง กุ้งขาว กุ้งกุลาดำ หอยนางรม หอยแครง หอยขาว หอยหวาน หอยหลอด หอยตะโกรม หอยปากเป็ด” (เอนก ช่องเก้า, 6 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่าในสมัยก่อนไม่มีปัญหาในเรื่องอาหารการกิน สามารถพึ่งพาตนเองได้ไม่จำเป็นต้องซื้อหาจากภายนอกชุมชน

ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นของบ้านทางควาย การแต่งกายตอนเป็นเด็ก เด็กผู้ชายส่วนมากจะไม่นุ่งผ้า ส่วนเด็กจะมีฝ้านุ่งบ้าง เมื่อเริ่มโตขึ้น ผู้ชายก็จะนุ่งกางเกงขาสั้น หรือขาก้วย มีผ้าขาวม้าคาดเอว หรือพาดบ่า ถ้าพาดบ่าขวาแสดงว่ายังไม่เคยบวช ถ้าพาดบ่าซ้ายแสดงว่าบวชเรียนแล้ว ผู้หญิงจะนุ่งโจงกระเบน ใส่เสื้อคอกระเช้า โดยนุ่งโจงกระเบนทับเสื้ออีกที หากไปงานพิธีสำคัญ ๆ ผู้หญิงก็จะใส่เสื้อคอกลมแขนสั้นหรือแขนกระบอก ส่วนการจัดงานศพ ถ้าคนในครอบครัวป่วยหนัก ญาตินิยมนิมนต์พระมาสวดเจริญอายุจนครบ 3 เย็น รุ่งขึ้นจะถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้ผู้ป่วยพบพระ รับศีล ฟังธรรม ทำจิตใจให้สงบ และเชื่อว่าเมื่อเสียชีวิตลงวันใดจะไปสู่สุคติภูมิ การจัดงานศพจะนิยมตั้งศพไว้ที่บ้าน ถ้าเป็นศพผู้สูงอายุจะจัดให้อย่างสมเกียรติ โดยหาช่างฝีมือมาทำร้านม้าเป็นฐานรองรับโรงศพจำนวน 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น ตามฐานะของผู้ตาย แต่ละชั้นของร้านม้าจะฉลุลวดลายสีเป็นลายไทยประดับประดาอย่างสวยงาม ในงานบำเพ็ญกุศลศพ เจ้าภาพจะจัดถวายอาหารเช้าและเพลแด่พระสงฆ์ทุกวัน กลางคืนมีสวดพระอภิธรรม สวดศิริมานนทสูตรแปล หรือสวดสังคหะ ส่วนผู้ที่มาร่วมงานศพจะได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีทุกมื้อ และในคืนสุดท้ายนิยมเลี้ยงขนมปลากริม ส่วนอาหารที่ไม่นิยมเลี้ยงในงานศพ ได้แก่ ขนมจิ้น หน่อไม้ ทูเรียน เนื่องจากมีความเชื่อของที่มีเส้นยาวจะทำให้มีการตายติดต่อกันยืดยาว และของที่เป็นหนาม มีหน่อจะทิ่มแทงทำให้คนที่อยู่

ข้างหลังไม่มีความสุข นอกจากนี้บ้านทางควายยังมีการเล่นรำสวดอีกด้วย ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมา เนื่องจากสมัยก่อนชาวบ้านนิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลกันหลาย ๆ วัน บทสวดมาลัยจะใช้สวดหลังจากพระสวดพระอภิธรรมจบแล้ว จึงเป็นเสมือนการอยู่เป็นเพื่อนศพ คนนิยมฟังเพราะเป็นบทสวดที่พระเจ้าใช้ทวงทำนองเสียง ลีลา จังหวะของการสวดเป็นแบบการแสดงละคร มุ่งสื่ออารมณ์แก่ผู้ฟังด้วยลีลาของเสียง ฟังสนุก ที่สำคัญเนื้อหายังมุ่งเน้นให้มีความเชื่อเรื่องโทษของการทำบาปประเภทต่าง ๆ อีกด้วย ต่อมาเมื่อความเป็นอยู่วิถีชีวิตของชุมชน และสังคมเปลี่ยนแปลงไป บทสวดพระมาลัยจึงมีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้พระเป็นผู้สวดมาเป็นฆราวาส ซึ่งเรียกว่าสวดคฤหัสถ์ และต่อมาเป็นการรำสวด เพื่อเป็นเพื่อนศพ การเล่นรำสวดเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่ใช้เล่นในงานศพ หลังจากพระสวดพระอภิธรรม เพื่อจะอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพให้คลายโศกเศร้า และไม่ว่าหว่ที่ได้อยู่ตามลำพังกับผู้ตาย แต่ในปัจจุบันการเล่นรำสวดถือว่าเป็นอาชีพที่ทำรายได้ โดยการที่ผู้เล่นหรือนักสวดรวมกันเป็นคณะ และรับจ้างรำสวดในงานศพ แต่เดิมเป็นชายล้วน ภายหลังมีหญิงบ้าง การเล่นรำสวด แสดงหน้าศพ จะมีการแสดงเป็นเรื่องต่าง ๆ เช่น พระอภัยมณี ลักษณวงศ์ ไกรทอง ขุนช้างขุนแผน เป็นต้น (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542 : 140)

4.3.4.2 กระบวนการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควาย กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควาย ซึ่งพระสุบิน ปณีโต ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 6 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2536 โดยใช้ศาลาการเปรียญวัดทางควายเป็นที่ทำการประชุมกลุ่ม เริ่มแรกมีสมาชิกทั้งสิ้น 133 คน มีเงินหุ้นรวม 1,630 บาท พระสุบิน ปณีโต มีแนวคิดและกระบวนการทำงานเชิงรุก ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากคำตรัสสั่งสอนพุทธสาวกของพระพุทธเจ้า ที่ว่า “เธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนทั้งหลายเป็นอันมาก” ดังนั้น การก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ของท่านจึงลงไปหาชุมชน นอกจากนี้พระสุบิน ปณีโต ก็ดำเนินตามรอยเบื้องพระยุคลบาท ตอนที่ว่า “ความมั่นคงเป็นปัจจัยสำคัญ คือความมั่นคงของประชาชนในชนบท เพราะประชาชนในชนบทเป็นประชาชนส่วนใหญ่ เป็นประชาชนส่วนรวม และประชาชนส่วนรวมหรือประชาชนทั้งหมดคือชาติ เราจึงต้องปฏิบัติให้ชาติคือประชาชนส่วนรวมมีความมั่นคง” การก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควาย พระสุบิน ปณีโต ใช้วิธีการโดยใช้โอกาสในวันพระ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะมาร่วมกันทำบุญกันที่วัดทางควาย ท่านเช่ารถยนต์มาเอง ขอเวลาเจ้าอาวาสวัดช่วงวันพระตอนที่พระฉันอาหารเช้า เริ่มแรกพระสุบิน ปณีโต จะสนทนากับชาวบ้านเกี่ยวกับปัญหาชุมชน ซึ่งเป็นการชี้ให้ชาวบ้านให้ชาวบ้านเห็นปัญหาและสอดแทรกด้วยหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ นอกจากนี้พระสุบิน ปณีโต ยังเน้นในเรื่องความสามัคคีและเชิญชวนให้ชาวบ้านตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ “ก่อนจัดตั้งกลุ่ม ชาวบ้านส่วนใหญ่จะพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า กลัวล้มเหลว ไม่ได้เงินคืน เพราะเคยมีตัวอย่างมาแล้ว กล่าวคือ เคยมีการก่อตั้งกลุ่มโดยหน่วยงานราชการ ตั้งเสร็จแล้วเอาเงินไปเข้าธนาคารหมด ยังไม่ได้เงินกลับเลย 3 ปีแล้ว มีเงินอยู่ที่หมื่น

ไม่รู้ ได้ไปทวงไปเดินขบวนก็แล้วก็ได้คืน เขาบอกว่าเงินเก่าก็ไม่ได้ เงินใหม่ก็จะมาอีกแล้วหรือ เป็นเหตุให้ชาวบ้านไม่กล้า ในปีแรกมีสมาชิกไม่มาก ต่อมาพอชาวบ้านเห็นความมั่นคง จึงสมัครเพิ่มมากขึ้น” (มนัส ดาวสุขขัน. 6 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์)

จากระยะเวลารวม 13 ปี ปัจจุบันกลุ่มตั้งจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควาย มีจำนวนสมาชิกรวมทั้งสิ้น 617 คน มีเงินทุนรวม คือ หุ้นสะสมและเงินสวัสดิการ รวม 9,115,000 บาท มีคณะกรรมการดำเนินงานดังนี้ วสันต์ อยู่ถาวร เป็นประธาน และประกอบด้วยกรรมการอีก 12 คน ได้แก่ (1) บุญนาค สำเภพันธ์ (2) สายหยุด นันทพงษ์ไพศาล (3) ตำราญ ช่องแก้ว (4) สุพัฒน์ เกรงรัมย์ (5) สมหวัง สุ่มท่า (6) อิมใจ บุญรัตน์ (7) ระนอง ยานไกล (8) นริศรา บัวจร (9) อธิษฐ์ บัลลังค์ (10) ลาวัลย์ การไพบุลย์ (11) วรณ มະณีบุญ (12) ปราณี ดาวสุขขัน นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย อีก 2 คน คือ สนิท มีสวัสดิ์ และสมปอง หิรัญ

พระสุบิน ปณีโต ใช้กระบวนการง่าย ๆ ในการเลือกตั้งกรรมการ คือ วันก่อตั้งกลุ่มตั้งจะสะสมทรัพย์ฯ ชาวบ้านจะเสนอชื่อ คนที่จะมาเป็นประธาน และกรรมการ เมื่อเสนอชื่อแล้วให้ผู้ถูกรับเลือกยื่นขึ้น และให้ชาวบ้านยกมือ ถ้าใครได้รับคะแนนมากที่สุดผู้นั้นก็จะได้เป็นประธาน และกรรมการ พระสุบิน ปณีโต ใช้วิธีนี้เพราะท่านเชื่อว่าชาวบ้านจะเป็นคนคัดเลือกคนดีเอง เพื่อเข้ามาดูแลเงินของเขา เลือกตั้งเสร็จเรียบร้อยพระสุบิน ปณีโต ก็สอนวิธีการทำบัญชีให้แก่กรรมการ แล้วรวบรวมเงินออมทั้งหมด แล้วปล่อยกู้ให้วันนั้นเลย วิธีการนี้เป็นการสอนและฝึกให้ชุมชนดูแลจัดการกันเอง คือ ปล่อยในวันแรกก็คือการสอนให้กรรมการเรียนรู้การทำบัญชีรูปแบบของจริงเลย เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ต่อไป ในช่วงแรกสมาชิกยังไม่เยอะเพราะยังไม่มั่นใจในกลุ่ม แต่จะเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของพระสุบิน ปณีโต คือ กลุ่มไม่ต้องโตเร็ว เริ่มจากเงินน้อย ๆ ซึ่งหลักการนี้จะช่วยสอนให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และนอกจากนี้ยังช่วยฟื้นฟูจิตใจคนไม่ให้เกิดความโลภ เพราะถ้ากลุ่มโตเร็วเงินก็เยอะ ส่งผลให้คนจะมุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เกื้อกูลกัน “สาเหตุที่สมาชิกเข้ามาเป็นสมาชิกและฝากเงินกันเพิ่มขึ้น ก็คือ (1) เห็นกลุ่มมั่นคงไม่ล้มก็เลยสมัครเข้าเป็นสมาชิก (2) กู้เงินกลุ่มไปใช้ในยามเดือดร้อน โดยไม่ต้องมีข้อแม้มากนัก เพียงมีคนค้ำประกันก็กู้ยืมได้แล้ว (3) มีเงินปันผลให้กับสมาชิก (4) มีเงินสวัสดิการให้ เช่น ค่ายา ค่าอาหาร ค่าทำศพ และให้ยืมสำหรับเป็นทุนการศึกษา” (ปราณี ดาวสุขขัน. 6 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์)

ทุกเดือนชาวบ้านกลุ่มตั้งจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควาย จะมาเจอกันทุกวันที่ 6 ของเดือน เวลาตั้งแต่บ่ายโมงถึงบ่ายสี่โมง ที่ศาลาการเปรียญวัดทางควาย เพื่อทำกลุ่ม (ประชุมกลุ่ม) ซึ่งถ้าใครไม่มาหรือมาช้ากลุ่มจะปรับ แล้วเอาเข้ากองสวัสดิการ “ยายมาทุกครั้ง เพราะยายให้สัจจะกับพระท่านไว้ ฉะนั้นเราต้องมา เดี่ยวเสียสัจจะ ยายจะมาก่อนพระฉันเพลเพราะนำอาหารมาถวายเพลด้วย มาเจอ

เพื่อน ๆ ก็คุยกันถึงความเป็นอยู่ และโรคภัยไข้เจ็บตามประสานก่ ายว่าดีที่พระสุบิน ปณีโต ทำให้คนมารวมกันได้เยอะขนาดนี้” (มาลี เกรงรัศมี. 5 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้ทุกสิ้นปีของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ชาวบ้านจะเตรียมอาหารคาว-หวานมาถวายพระ และทำบุญ ตักบาตร ฟังธรรม และรับประทานอาหารร่วมกัน นอกจากนี้ช่วงบ่ายหลังจากที่พระสุบิน ปณีโต ตรวจบัญชีเสร็จเรียบร้อยแล้วพระสุบิน ปณีโต ก็ให้ข้อคิดและแนวทางการทำกิจกรรมต่อยอดต่าง ๆ เช่น การปลูกป่าไผ่ การปลูกไม้บ้านาญ (การปลูกต้นไม้ใหญ่ไว้ให้ลูกหลานใช้ประโยชน์ในอนาคต เช่น ปลูกต้นประดู่ ต้นยางนา ต้นสัก เป็นต้น) การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และการทำธุรกิจชุมชน เป็นต้นต่อไปก็คือ การเลือกตั้งประธานและกรรมการใหม่ ซึ่งต้องเลือกใหม่ทุกปีเพื่อการกระจายการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน และช่วงสุดท้ายเป็นการแบ่งเงินปันผลประจำปี นอกจากนี้คณะกรรมการยังจัดให้มีการแสดงข้อมูลเกี่ยวกับเงินทุน เงินสวัสดิการ และรายจ่าย ไว้ที่แผ่นป้ายประชาสัมพันธ์ของวัดทางควายอีกด้วย เพื่อแสดงความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้

คณะกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควาย ได้ยึดถือกฎเกณฑ์ของพระสุบิน ปณีโต เป็นแนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มของตนเรื่อยมา จนส่งผลทำให้สมาชิกรู้จักประหยัดคอดออม รู้จักเก็บ รู้จักใช้ รู้จักมีสัจจะต่อตนเองและผู้อื่น ตรงต่อเวลา สอนให้รู้จักเห็นอกเห็นใจกัน เอื้ออาทรต่อกัน เกิดความสามัคคีในชุมชน และที่สำคัญสอนให้รู้จักบริหารจัดการกับชุมชนของตนเอง เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2542 ทางศูนย์ประสานงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ได้เชิญกรรมการไปร่วมในงาน “มงคลเสวนา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการทำบุญใหญ่ร่วมกัน พบปะกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แลกเปลี่ยนสินค้า นอกจากนั้นยังทำให้เกิดเงื่อนไขความเชื่อมโยง และที่สำคัญ คือ เป็นการทบทวนเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ตั้งต้นของการตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ร่วมกัน การจัดงาน “มงคลเสวนา” จึงถือว่าจะทำกันเป็นประจำทุกปี ครั้งต่อมางานวันมงคลเสวนา ครั้งที่ 3 วันที่ 31 มกราคม 2544 ได้มีการปรึกษาร่วมกันว่า ควรมีการพบปะร่วมกันของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ทุกเดือน เพื่อให้กลุ่มต่าง ๆ มาสะสมเงินประจำเดือน และเป็นการทำความรู้จักกัน มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มาแลกเปลี่ยนสินค้า มาร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนากลุ่มร่วมกัน และนอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อต่อยอดจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เช่น โครงการธุรกิจชุมชน การซื้อขายแก๊สหุงต้มและข้าวสารร่วมกัน การปลูกป่าชุมชน การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และการซื้อ พ.ร.บ. รถยนต์ราคาประหยัด โดยวันที่พบปะกันทุกเดือน คือ วันที่ 15 เวลา 13.00 น. เป็นต้นไป

จะเห็นได้ว่า กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควาย นอกจากการบริหารจัดการภายในกลุ่ม ให้ดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้ คือ มีกิจกรรมการออมเงิน กู้เงิน มีเงินปันผล มีสวัสดิการ ค่าอาหาร ค่ารักษาพยาบาล ค่าทำศพ และทุนการศึกษาแล้ว คณะกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควาย ยังมีกิจกรรมเพื่อต่อยอดกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ อีกด้วย เช่น การปลูกป่าไผ่ในพื้นที่

สาธารณะ การทำบัญชีครัวเรือน การรวมซื้อรวมขายแก๊สหุงต้มและข้าวสาร และจัดซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรร่วมกัน

การก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควายขึ้นมานั้น มีความสำคัญมากต่อการรวมตัวของชาวบ้าน กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จะเป็นกลุ่มที่สอนคน ฝึกคน ฟันฟูจิตใจ ให้เป็นคนซื่อตรง ตรงต่อเวลา รู้จักอดออม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจกัน ซึ่งจะนำมาซึ่งความสามัคคีกันในชุมชน ทำให้การรวมตัวกันเป็นปึกแผ่น การดำเนินงานก็เป็นไปโดยราบรื่น สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีกับกลุ่มอื่นๆ ได้ กล่าวคือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควาย มีคณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้ง โดยความเห็นชอบของชาวบ้านกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เป็นส่วนใหญ่ ถึงปีหมดวาระ แล้วเลือกใหม่ ไม่มีการผูกขาด เพราะต้องการให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง หากเป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรมในการจัดการกลุ่มก็อาจได้รับให้เข้ามาทำงานอีก ชาวบ้านทุกคนมีสิทธิ์มีเสียงเท่าเทียมกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน มีกฎเกณฑ์ที่ดีเป็นที่ยอมรับของสมาชิก สมาชิกทุกคนเป็นเจ้าของจึงทำให้สมาชิกทุกคนเกิดความรักและหวงแหน เมื่อมีสมาชิกคิดจะคดโกง ก็จะถูกสมาชิกลงโทษโดยการไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วย ตอนตายก็ไม่มีคนไปร่วมงาน กอปรด้วยคำสาบานที่ได้ให้ไว้จะคอยเตือนสติไม่ให้คดโกง จึงไม่ค่อยมีใครกล้าคดโกง กลัวจะถูกลงโทษจากชุมชน จึงส่งผลให้คนส่วนใหญ่เป็นคนดี นอกจากนี้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ยังให้การช่วยเหลือสมาชิกด้านสวัสดิการได้ดีในระดับหนึ่ง โดยที่ไม่ต้องรอให้รัฐจัดให้ ดังนั้น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควาย ซึ่งเป็นผลมาจากแนวคิดและกระบวนการของพระสุบิน ปณีโต ที่มุ่งเน้นให้เกิดการช่วยเหลือกันในชุมชน โดยท่านชี้ให้เห็นว่า “การทำบุญ นั้นสามารถทำได้โดยการนำเงินมาฝากรวมกัน แล้วให้คนก็ู้ก็เป็นการทำบุญได้ เพราะการที่คนตกทุกข์ได้ยากกับปัญหา เขาต้องการที่พึ่ง ซึ่งเมื่อเราให้เขาพึ่งได้ เรียกว่า ได้บุญ” (พระสุบิน ปณีโต, 7 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) และท่านให้สมาชิกรู้จักบริหารจัดการกันเอง โดยมีท่านเป็นผู้เสนอแนะแนวทางให้ โดยเริ่มจากการบริหารจัดการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ก่อน เมื่อกลุ่มพึ่งตนเองได้จนเกิดความเข้มแข็งแล้วก็จะง่ายต่อการขยายตัว และต่อยอดไปสู่การพัฒนาในระดับชุมชนต่อไป เพราะพวกเขาพร้อมรู้เกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้ดีกว่า และสามารถคิดค้นและเลือกรับแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างเหมาะสมกับสภาพชุมชนของตนเอง

4.3.4.3 ผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านทางควาย จากการที่พระสุบิน ปณีโต ได้ลงไปขับเคลื่อนวิถีพุทธในบ้านทางควายโดยใช้กระบวนการดังกล่าวข้างต้น ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนบ้านทางควายทั้งในด้านบวกและด้านลบ กล่าวคือ

ผลกระทบในด้านบวก

สร้างความสัมพันธ์แบบระบบเครือญาติ คือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เข้ามาช่วยทำให้ในหมู่บ้านเกิดความสนิทสนมกันมากขึ้น เนื่องจากการประชุมกลุ่มทำให้ชาวบ้านจากที่ไม่เคยรู้จักกัน

หรือไม่เคยตกทายกัน มาพบปะพูดคุยกัน ทำกิจกรรมการกุศล การออม การค้าประกันให้กันและกัน จึงทำให้รู้จักกัน และจะนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันต่อไป และกลุ่มได้ช่วยแก้ปัญหาหนี้สิน คือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควายจะมีกฎเกณฑ์ในการช่วยเหลือเกษตรกรที่เป็นหนี้ ธกส. ธนาคารออมสิน หรือธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จะช่วยให้เอาเงินไปชำระสถาบันการเงินดังกล่าวให้หมด แล้วมาผ่อนส่งให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เพียงแห่งเดียวแทน แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ตกลงกัน เช่น ถ้าจำนวนเงินมากก็อาจจะต้องมีโฉนดที่ดินเอามาจำนองไว้ เพื่อสร้างความมั่นใจว่ากลุ่มจะได้รับเงินดังกล่าวจากสมาชิกกลับคืนมา นอกจากนี้กลุ่มยังช่วยสร้างความมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม เนื่องจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ทำให้ชาวบ้านมีความปรองดอง รักใคร่สามัคคีกัน ส่งผลให้ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่สาธารณะของชุมชน กอปรด้วยการได้รับข้อมูลเพิ่มเติมจากการเข้าร่วมประชุมกับกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน ในวันที่ประชุมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จังหวัดตราด (ประชุม ทุกวันที่ 15 ของเดือน เวลา 13.00 -16.00) มนต์ ดาวสุขขัน ซึ่งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแสนตุ้ง อ.เขาสมิง กล่าวว่า “ก่อนกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จะเข้ามา ตอนเกิดไฟป่าขึ้นครั้งใด หากคนช่วยดับไม่ได้ เพราะต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจเรื่องของส่วนรวม จนกระทั่งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เข้ามา นอกจากทำให้คนรู้จักกันมากขึ้นแล้ว ยังก่อให้เกิดจิตสำนึกรักและหวงแหนสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนอีกด้วย ซึ่งเห็นจากชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันดับไฟป่า หากชาวบ้านรู้ว่า ไฟไหม้ที่ไหน เมื่อไหร่ แพบทุกบ้าน จะออกมาช่วยกันดับไฟกันอย่างพร้อมเพรียง” (มนต์ ดาวสุขขัน. 6 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์)

ผลกระทบในด้านลบ

เกิดผลประโยชน์แอบแฝงในชุมชน เนื่องจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มีคณะกรรมการเป็นผู้ดูแลจัดการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ และกรรมกรก็มาจากการเลือกตั้งจากเสียงข้างมากของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งได้นำหลักประชาธิปไตยมาใช้ แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญกับการเลือกตั้งกรรมการ จากข้อมูลผู้ศึกษา พบว่า ประธานและกรรมกรของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควายจะเป็นคณะกรรมการชุดเดิม โดยเป็นมาหลายปีติดต่อกันแล้ว ซึ่งในระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่มกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ประธานและกรรมกรมีวาระในการทำงาน 1 ปี ไม่มีการผูกขาด เพื่อส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มอย่างทั่วถึง แต่ในระเบียบก็มีข้อแม้ว่าประธานและกรรมกรสามารถกลับเข้ามาทำงานได้อีก หากได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน ซึ่งกฎเกณฑ์ดังกล่าวถูกกำหนดขึ้นเพื่อเอื้อสำหรับกรณีที่ไม่สามารถหาคนที่จะมาเป็นประธานและกรรมกรได้ ถ้าหากไม่มีการดำรงตำแหน่งเข้า กอปรด้วยการเลือกตั้งแต่ละครั้งจะใช้วิธียกมือ ซึ่งนำไปสู่กรณีที่ว่า “พวกมากลากไป” จากปัจจัยดังกล่าวจึงนำไปสู่การเข้ามาหาผลประโยชน์ทางอ้อมกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ดังที่ วิสันต์ อยู่ถาวร ประธานกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ บ้านทางควาย กล่าวว่า “ช่วงการเลือกตั้งท้องถิ่นที่ผ่านมา ได้มีคนมา

ติดต่อชื่อเสียง แต่เขาไม่ได้มาติดต่อกับผมโดยตรง โดยเขาติดต่อผ่านมาทางกรรมการคนหนึ่ง ซึ่งเขาบอกว่า เห็นกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เป็นกลุ่มใหญ่จึงอยากได้คะแนนจากชาวบ้านกลุ่มนี้ โดยอยากให้ประธานกลุ่มช่วยประสานให้หน่อย ซึ่งผมตอบปฏิเสธกลับไป จนกระทั่งทุกวันนี้ผมจึงต้องระมัดระวังตัวเป็นอย่างดี เพราะกลัวว่าคนที่มียุทธิพลจะให้ใครมาทำร้ายผม” (วสันต์ อยู่ถาวร. 5 ตุลาคม 2549 : สัมภาษณ์)

4.4 ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน

จากการศึกษากระบวนการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ และผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ ทั้ง 4 หมู่บ้าน ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนสรุปได้ 3 ประการ คือ

1. ปัญหาอุปสรรคของการดำเนินการขยายกลุ่มและการบริหารกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ของพระสุบิน ปณีโต ในระยะแรก (พ.ศ. 2533 - 2540) ไม่สามารถขยายกลุ่มได้มาก เพราะท่านทำแต่เพียงลำพัง ต่อมาได้มีผู้ศรัทธาต่อแนวคิดของพระสุบิน ปณีโต มาช่วยทำให้ขยายได้มากขึ้น ผู้ที่ศรัทธาต่อแนวคิดของพระสุบิน ปณีโต คนหนึ่ง คือ อาคม ภูติภัทร์ ซึ่งเป็นผู้ติดตามและถือว่าเป็นผู้ช่วยที่สำคัญของพระสุบิน ปณีโต เป็นเวลานานถึง 7 ปี (พ.ศ. 2540 - 2546) แต่ต่อมาอาคม ภูติภัทร์ ได้ขอแยกตัวออกมาทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเอง จึงไม่มีผู้ที่จะสืบสานแนวคิดและกระบวนการต่อ ในปัจจุบันจึงไม่มีผู้ที่ติดตามท่าน จึงทำให้ท่านมีภาระเพิ่มขึ้นอีกทั้งการออกเยี่ยมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ต่าง ๆ และตรวจบัญชี จากสถานการณ์ของแต่ละกลุ่มที่ผู้ศึกษาได้ลงไปเก็บข้อมูลภาคสนาม ประเมินได้ว่ากลุ่มย่อยส่วนใหญ่ยังไม่เข้มแข็งพอที่จะทำการบริหารจัดการกันเอง คณะกรรมการยังต้องการพี่เลี้ยง คือ พระสุบิน ปณีโต ทุกรายก็ดี ในอนาคตข้างหน้าถ้าพระสุบิน ปณีโต ปล่อยมือและให้กลุ่มแต่ละกลุ่มบริหารจัดการกันเอง กลุ่มที่อ่อนแอจะประสบปัญหาอย่างแน่นอน ส่งผลให้กลุ่มเกิดความไม่มั่นคงและในที่สุดกลุ่มอาจล่มสลายไปก็เป็นได้ ดังนั้น การที่จะสร้างจิตอาษาให้บังเกิดขึ้นในใจของคณะกรรมการจึงเป็นเรื่องที่ทำนาย จึงต้องดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อคณะกรรมการจะได้เป็นฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ นำให้ชาวบ้านดำเนินชีวิตอย่างวิสาหกิจ ด้วยจิตวิญญาณของผู้เสียสละเพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง

2. ระบบเศรษฐกิจส่วนใหญ่ในชุมชนยังคงเชื่อมร้อยกับระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมต้องพึ่งพิงระบบตลาด ทำให้ชุมชนยังไม่เข้มแข็ง ซึ่งเห็นได้จากเกษตรกรไม่มีการรวมกลุ่มกันเพื่อต่อรองราคาผลผลิต ส่วนใหญ่ขายผลผลิตให้แก่พ่อค้าคนกลาง ทำให้เกษตรกรมีรายได้น้อยไม่แน่นอน (เอมอร นวเกษร. 2545 : 107) จากสภาวการณ์ค่าครองชีพ

เพิ่มสูงขึ้น ทำให้เกษตรกรต้องผลิตให้ได้มากที่สุดเพื่อจำหน่าย จึงเป็นเหตุทำให้เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นตามไปด้วย เพราะเปลี่ยนไปทำเกษตรกรรมแบบทันสมัย เช่น การใช้รถไถ สารกระตุ้น และปุ๋ยเคมี เป็นต้น การลงทุนสูงก็ต้องคาดหวังผลกำไรสูงด้วย อาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่สร้างผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนเป็นจำนวนมากแต่ไม่มีความแน่นอนทางด้านรายได้ ช่วงปีใดสภาพภูมิอากาศเหมาะสม ผลผลิตได้มาตรฐาน ราคาอยู่ในเกณฑ์ดี ปีนั้นเกษตรกรก็ลืมตาอ้าปากได้ หากว่าปีนั้นประสบปัญหาภัยธรรมชาติ ผลผลิตไม่ดี ราคาตกต่ำ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ทำให้เกษตรกรประสบปัญหาขาดทุนและนำไปสู่การเป็นหนี้ ธกส. ธนาคารออมสิน สหกรณ์ ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ รวมทั้งแหล่งหนี้อื่นๆ หรือเกษตรกรบางรายยังเป็นทั้งหนี้ในระบบและนอกระบบอีกด้วย การที่ในชุมชนมีกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ นั้น กลุ่มสามารถช่วยได้ในกรณีที่หนี้เงินในจำนวนเงินที่ไม่มาก เพราะการขอกู้เงินจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มีข้อจำกัดในด้านเงินหมุนที่ฝากไว้ และวงเงินที่กู้ได้ ซึ่งแต่ละกลุ่มย่อยจะมีกฎเกณฑ์ปลีกย่อยแตกต่างกันไป แต่ในกรณีที่หนี้เงินจำนวนมาก กลุ่มไม่สามารถใช้ให้หมดได้ เกษตรกรจึงใช้วิธีหมุนเงินจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ไปส่งดอกเบี้ยให้สถาบันการเงินต่าง ๆ การดำเนินชีวิตของเกษตรกรส่วนใหญ่ในชุมชนลงยังทำไร่ทำสวนต่อไปพร้อมกับการส่งดอกเบี้ยตราบใดที่โครงสร้าง และระบบทางเศรษฐกิจกระแสหลักมีอิทธิพลมากกว่าการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านจากที่ผลิตเพื่อบริโภคเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย ก่อให้เกิดระบบการจ้างงานเข้ามาแทนวัฒนธรรมลงแขก (การเอาแรง) มีการช่วงชิงทรัพยากรกันมากขึ้น ส่งผลทำให้คนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เอาัดเอาเปรียบกัน (มือใครยาวสาวได้สาวเอา) ไม่เกื้อกูลกัน จนนำไปสู่ปัญหาการเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกิน ทำให้คนต้องทิ้งภูมิลำเนาอพยพไปหางานทำในเมือง ส่งผลให้เมืองเกิดปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาโสเภณีเด็ก ปัญหายาเสพติด เป็นต้น ขณะเดียวกันชุมชนชนบทก็ประสบปัญหาคนชรา คนป่วยและเด็กถูกทอดทิ้ง ให้อยู่ตามลำพัง เด็กไม่ได้รับการศึกษา เด็กมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร เป็นต้น ระบบเศรษฐกิจกระแสหลักเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนในชนบทล่มสลาย คนบวชวัดตุลิ่งของ คนไม่พ้ออยู่พอกิน สังคมไร้ศีลธรรม ดังนั้น การดำเนินชีวิตแบบพออยู่พอกิน เศรษฐกิจพอเพียง และสังคมมีคุณธรรม ในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ และระบบทุนนิยมที่เขี้ยวกราก ทำให้ชุมชนต้องเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ จากภายนอกที่รุกเร้าเข้ามาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา จึงเป็นโจทย์ที่ยากสำหรับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ของพระสุบิน ปณีโต ที่จะนำพาวิถีชีวิตของชาวบ้านในจังหวัดตราดไปสู่ความสงบสุขและพอเพียง อยู่ได้อย่างสมดุลกับการเปลี่ยนแปลงภายนอกในโลกปัจจุบัน

3. ลัทธิวัตถุนิยม การที่ประเทศไทยตั้งใจพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก ซึ่งความสำเร็จขึ้นอยู่กับระบบเศรษฐกิจ หรือการยึดค่านิยมทางวัตถุเป็นปัจจัยสำคัญ เมื่อคนไทยรับเอาค่านิยมทางวัตถุเข้ามา จึงพบว่า คนไทยเป็นจำนวนมากได้พากันซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก

เครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่กันอย่างมากมาย เพื่อเป็นการแสดงถึงการมีฐานะของตน เป็นการแสดงถึงความสำคัญของตน วัตถุนิยมที่คนไทยไปรับมานั้นแสดงให้เห็นความฟุ้งเฟ้อ เช่น มีรถยนต์ รถจักรยานยนต์ โทรศัพท์มือถือ เครื่องใช้ไฟฟ้า เสื้อผ้า เครื่องสำอาง รวมทั้งเครื่องใช้จิปาละก็สั่งจากต่างประเทศ เช่น นาฬิกา กระเป๋า รองเท้า เครื่องประดับ หรือแม้แต่ผู้ที่มีรายได้น้อยก็เงินเขามาซื้อ หรือไม่กี่ผ่อนส่ง ค่านิยมนี้มีส่วนส่งเสริมให้เกิดปัญหาการถือรายฉ้อบังหลวง รวมทั้งคนทำชั่วได้ง่ายขึ้น ดังเป็นข่าวอยู่บ่อย ๆ ตามหน้าหนังสือพิมพ์ การที่คนไทยยึดอยู่กับวัตถุนิยม เช่น การยกย่องคนรวยแม้จะทราบว่ามีคุณภาพไม่ดี หรือยึดถือปริญญาบัตรสำคัญกว่าการแสวงหาความรู้ มีผลต่อการเปลี่ยนในค่านิยมดั้งเดิมของไทย ที่ยึดถือคุณธรรมของบุคคล และเคารพผู้มีความรู้ ทำให้คนไทยพยายามที่จะไขว่คว้าหาสิ่งเหล่านี้ไว้ในครอบครอง แม้จะได้มาด้วยวิธีการทุจริต เช่น ปลอมแปลงใบปริญญาบัตร เพื่อใช้ไปสมัครงาน ค้ายาเสพติดซึ่งจะได้ร่ำรวย (มณีรัตน์ ลิมสืบเชื้อ และคณะ. 2549 : 96) การที่โครงสร้างและระบบต่าง ๆ ทางสังคมนิยมชมชอบผู้ที่มั่งมีวัตถุเงินทอง กอปรกับความทันสมัยทางเทคโนโลยีคมนาคมสื่อสาร จึงส่งผลทำให้ชุมชนชนบทซึ่งเคยมีวิถีชีวิตแบบพออยู่พอกินพึ่งตนเอง เกื้อกูลกัน ชุมชนสงบสุข เปลี่ยนไปเป็นชุมชนที่มุ่งแสวงหาความสะดวกสบาย แข่งแย้งชิงดีกัน โอ้อวดความมั่งมีกัน “สมัยนี้ ขนาดเด็ก ๆ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่นี้ก็มีโทรศัพท์มือถือกันเกือบแทบทุกคน สมัยก่อนผมเดินไปโรงเรียนแสนจะลำบาก เดียวนี้ผมต้องออกรถมอเตอร์ไซค์ให้ลูกผม รถเก่าไม่เอาด้วย เดียวกลัวเพื่อน ๆ จะดูถูกเอา ต้องการรถใหม่ จนทุกวันนี้ผมยังต้องผ่อนส่งค่ารถเดือนละ 1,500 บาท ให้ทางร้านเขาอยู่เลย” (บอน พิทักษ์. 30 กันยายน 2549 : สัมภาษณ์) จากผลของการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามตะวันตกและนโยบายของรัฐ ส่งผลให้บริบทชุมชนเปลี่ยนไปยึดอยู่กับวัตถุนิยม ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลกระทบต่อการดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืนของวิถีพุทธในชุมชน

4.5 การสังเคราะห์ผลลัพธ์และผลกระทบของการขับเคลื่อนวิถีพุทธในชุมชน ของพระสุบิน ปณีโต

ในการสังเคราะห์ผลลัพธ์และผลกระทบของการขับเคลื่อนวิถีพุทธในชุมชนของพระสุบิน ปณีโต ผู้ศึกษาได้ทำการสังเคราะห์ผลใน 6 ประเด็นตามกรอบแนวคิดในการศึกษาที่กำหนดไว้ในบทที่ 3 ดังนี้

4.5.1 การปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรม

จากผลการศึกษาผู้ศึกษา พบว่า การขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสุบิน ปณีโต ส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรม ดังนี้ (1) ชาวบ้านกลุ่มบ้านท้ายวังปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรม จากคนที่เคยดื่มเหล้าเปลี่ยนไปเป็นคนที่ไม่ดื่มเหล้าและขยันทำงานมากขึ้น (2) ชาวบ้านกลุ่มบ้านเปรี๊ตปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรม จากที่ไม่ค่อยกล้าแสดงออกทางความคิด เปลี่ยนไปเป็นคนกล้าคิดหาแนวทางแก้ปัญหาในชุมชน และ (3) ชาวบ้านกลุ่มบ้านทางควายปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรมจากที่ไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชนกลายมาเป็นร่วมมือกันมากขึ้น สำหรับชาวบ้านกลุ่มบ้านเกาะตะเคียนกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ไม่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรมของชาวบ้านเลย ซึ่งผู้ศึกษา พบว่า การก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ที่หมู่ที่ 1 บ้านเกาะตะเคียนไม่ได้เกิดจากการรวมตัวกันเองของชาวบ้าน เพื่อที่จะแก้ปัญหาของชุมชน แต่เป็นเพียงการตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อจะให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เข้ามาช่วยบรรเทาปัญหาเรื่องหนี้สินเท่านั้น จึงทำให้ชาวบ้านเกาะตะเคียนขาดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาของชุมชนอย่างจริงจัง

4.5.2 การแก้ปัญหาหนี้สิน

จากผลการศึกษาผู้ศึกษา พบว่า การขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสุบิน ปณีโต ส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างแก้ปัญหาหนี้สินได้ เนื่องจากในปัจจุบันกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ได้ขยายตัวสูงขึ้น ทำให้มีเงินทุนมากขึ้น คอปรกกับการขอกู้ไม่ต้องมีหลักฐานมาก เพียงมีคนค้ำประกัน 2 คนก็กู้ได้แล้ว และให้ระยะเวลาในการส่งคืนยาวนาน รวมทั้งอัตราดอกเบี้ยต่ำ ทำให้ชาวบ้านไม่เกิดความกดดันและยังพอมีเงินเหลือในการลงทุน และใช้จ่ายในครัวเรือน

นอกจากนี้ยังช่วยแก้ปัญหาหนี้สินนอกระบบ ที่กู้เพื่อนำมาใช้จ่ายในด้านต่าง ๆ ได้ลดลงเป็นลำดับ นับว่าเป็นการปลดปล่อยทุกข์ใหญ่หลวงที่เกิดจากการเป็นหนี้อันสามารถชกจนบุคคลไปสร้างสิ่งเลวร้ายให้ครอบครัวและชุมชนได้ เมื่อหมดหนี้สินก็มีกำลังใจทำมาหากินและมีความหวังในชีวิตอนาคตมากขึ้น เช่น หวังว่าจะมีรายได้พอเพียง ลูกหลานจะได้เล่าเรียนสูง ๆ ขึ้น จะได้สร้างต่อเติมที่อยู่อาศัยให้มั่นคงพอเพียง จะได้มีชีวิตสงบสุขยามชรา ไม่ต้องดิ้นรนต่อสู้ในบั้นปลาย

ปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นมาจาก ปัญหาการทำมาหากิน เพราะหนี้สินนอกระบบส่วนหนึ่งเกิดจากการกู้มาลงทุนทำมาหากิน เช่น ซื้อพันธุ์ ซื้อปุ๋ย ซื้ออุปกรณ์ เป็นต้น ซึ่งมักเกิดขึ้นเป็นประจำโดยเดิม คาดว่าจะเป็นเพียงการกู้ระยะสั้น สามารถจะชำระล้างหนี้ได้หมดเมื่อขายผลผลิต แต่เมื่อมีเหตุการณ์พลิกผัน เช่น ดินฟ้าอากาศไม่อำนวย ราคาผลผลิตในตลาดตกต่ำ ก็ทำให้การคาดหวังผิดพลาด ดอกเบี้ยซึ่งสูงมาก ก็จะทำให้โอกาสชำระหนี้เป็นไปได้ยากหรือเป็นไปได้เลย วิธีการที่ใช้แก้ไข ได้แก่ ขายที่ดินทำกิน จ่ายชำระค่าหนี้สินบวกดอกเบี้ย ส่วนที่เหลือเก็บไว้ให้ครอบครัวใช้

เลี้ยงชีวิต และหัวหน้าหรือผู้ที่ยังมีกำลังแข็งแรงในครอบครัวเดินทางไปขายแรงงานในเมือง นี่คือการเริ่มเข้าสู่วงจรใหม่ที่เลวลง แต่ทั้ง ๆ ที่รู้ก็ไม่มีทางเลือกได้ แต่สภาพเช่นนี้มีไม่มากนักในหมู่บ้านที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง

4.5.3 การส่งเสริมอาชีพ

จากผลการศึกษา พบว่า การขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสุบิน ปณีโต ส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างเกิดการส่งเสริมอาชีพ ดังนี้ (1) ชาวบ้านกลุ่มบ้านท้ายวังนำเงินที่นำไปลงทุนปลูกแตงกวา (2) ชาวบ้านกลุ่มบ้านเป็ดในได้กู้เงิน จากโครงการเมนู 5 ไปลงทุนเลี้ยงปลาแก้ว ปลากระพง และหอยแครง และ (3) ชาวบ้านกลุ่มบ้านทางควายได้ส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนการผลิต จึงรวมตัวกันจัดตั้งสหกรณ์ปุ๋ยอินทรีย์ขึ้น สำหรับชาวบ้านกลุ่มบ้านเกาะตะเคียน พบว่า ไม่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพที่ชัดเจน เนื่องจากสภาพชุมชนของหมู่ที่ 1 บ้านเกาะตะเคียนเป็นเมือง อาชีพส่วนใหญ่รับราชการ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกิดปัญหาอุปสรรคต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ

เมื่อมองภาพรวมเรื่องอัตราการย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่นของจังหวัดตราด พบว่า ยังมีอัตราต่ำและต่ำกว่าการย้ายเข้า เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดตราดยังไม่ถึงกับอ้าแอ ความเอื้ออาทรของเครือญาติและเพื่อนบ้านยังพอหาได้ไม่ยาก ผู้คนยังพอประทังชีวิตกันไปได้ในยามวิกฤติเศรษฐกิจ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จึงยังไม่ได้ก้าวเข้าไปในเรื่องนี้มากนัก อย่างไรก็ตามในการประชุมใหญ่วันมงคลเสวนา มีความเห็นสอดคล้องกันว่ากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จะต้องเข้ามามีบทบาทในเรื่องการพัฒนาอาชีพให้ชัดเจนขึ้น รวมทั้งการยกระดับสู่เศรษฐกิจชุมชน

4.5.4 การเอื้ออาทร

จากผลการศึกษาผู้ศึกษา พบว่า การขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสุบิน ปณีโต ส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างเกิดการเอื้ออาทรกันมากขึ้น เนื่องจากกิจกรรมของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มีเงื่อนไขที่ทำให้คนมารวมกัน นำไปสู่การทักทายกัน รู้จักกัน มีมิตรไมตรีต่อกัน ส่งผลให้ชาวบ้านเอื้อเพื่อเพื่อแผ่ต่อกัน ร่วมมือกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และนำไปสู่การมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนต่อไป

ปัญหาความเรื่องความแตกแยกของคนในชุมชนน้อยลง มีเพียงความคิดเห็นที่แตกต่างกันในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่มีผลมากนักต่อการรวมพลัง อย่างไรก็ตามการได้ไปร่วมทำบุญและปฎิภาวนาธรรมร่วมกันในวันไปส่งเงินประจำเดือนก็มีส่วนช่วยให้คนสามัคคีปรองดอง ใช้สติตัดเรื่องขุ่นเคืองกันออกไปได้มาก จึงเป็นผลในด้านการป้องกันความแตกแยกไม่ให้เกิดขึ้นมากกว่า

4.5.5 การสร้างเครือข่าย

จากผลการศึกษาผู้ศึกษา พบว่า การขับเคลื่อนวิถีของพระสุบิน ปณีโต ส่งผลให้เกิดการสร้างเครือข่ายในการทำงาน เนื่องจากพระสุบิน ปณีโต ริเริ่มให้จัดตั้งคณะกรรมการอุดมการณ์สัจจะสะสมทรัพย์ฯ จังหวัดตราด ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ประสานงานระหว่างกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ จังหวัดตราด จึงทำให้เกิดวันประชุมเสวนาเกิดขึ้น ซึ่งเป็นวันที่กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ต่าง ๆ ในจังหวัดตราด มาพบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ทำงาน สรุปรบทเรียนร่วมกัน และเสนอแนวทางการพัฒนา ร่วมกัน นอกจากนี้คณะกรรมการอุดมการณ์ฯ ยังทำหน้าที่ประสานกับองค์กรภายนอกที่เข้ามาส่งเสริม ต่อยอดกิจกรรมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ อีกด้วย ส่งผลให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มีการทำงานที่เป็น ระบบเครือข่ายทั้งในจังหวัดและแถบจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำรัสของพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ดังที่ว่า “...เพื่อให้ให้งานรุดหน้าไปพร้อมเพรียงกัน ไม่ลดหล่น จึงขอให้ทุกคนพยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่ และให้มีการประชาสัมพันธ์กันให้ดี เพื่อให้ งานทั้งหมดเป็นงานที่เกื้อหนุนสนับสนุนกัน...”

4.5.6 การพึ่งตนเอง

จากผลการศึกษาผู้ศึกษา พบว่า การขับเคลื่อนวิถีพุทธของพระสุบิน ปณีโต ส่งผลให้ชุมชน เกิดการพึ่งตนเองในระดับหนึ่งเท่านั้น แม้จะมีความค่อนข้างชัดเจนในเรื่องของการแก้ปัญหาหนี้สิน การปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรม การเกื้อกูลกัน การส่งเสริมอาชีพ และการสร้างเครือข่าย ซึ่งมี เงื่อนไขอันเป็นข้อจำกัด ดังนี้ ในระดับบุคคล คือ ชาวบ้านยังขาดจิตสำนึกในการดำเนินชีวิตแบบ เศรษฐกิจพอเพียง และในระดับประเทศ คือ แนวทางการพัฒนาของประเทศยังคงเน้นทางด้าน เศรษฐกิจ เป็นผลให้โครงสร้างและระบบต่าง ๆ เป็นเศรษฐกิจกระแสหลัก ดังนั้น การขับเคลื่อนวิถี พุทธของพระสุบิน ปณีโต จึงทำได้แค่เพียงการแก้ปัญหาที่ผิวเปลือกนอกเท่านั้น แต่หากชาวบ้าน พร้อมใจกันนำวิถีพุทธไปปฏิบัติกันอย่างพร้อมเพรียง ก็อาจทำให้กำแพงแห่งโครงสร้างและระบบเก่า พังทลายลงมา ส่งผลให้ระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ซึ่งจะส่งผลให้ ชุมชนไปสู่ สังคมแห่งสันติสุขบังเกิดขึ้นก็เป็นได้

4.6 การพิสูจน์สมมติฐานของการวิจัย

สมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้มี 3 ประการ คือ

ประการแรก การพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยและนโยบายของรัฐมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชนในชนบทให้ห่างไกลจากวิถีพุทธ

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้กล่าวมาสรุปได้ว่าเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ เนื่องจากการศึกษา พบว่า บริบทชุมชนในอดีตมีสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ การดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชนบทมีลักษณะแบบพออยู่พอกิน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำเพื่อบริโภคเป็นหลัก หากเหลือจึงขาย ครอบครัวยุ่งเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ส่งผลให้สังคมมีคุณธรรม จนกระทั่งประเทศไทยได้นำการพัฒนาตามแบบตะวันตกมาใช้ ทำให้ประเทศมุ่งแต่พัฒนาภาคอุตสาหกรรม ซึ่งการพัฒนาทำให้มีแนวโน้มเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ เป็นผลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้คนในเมืองมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าคนที่อยู่ในชนบท ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองกับชนบท ทำให้คนชนบทมุ่งหน้าเข้าเมืองเพื่อหางานทำ เป็นผลให้เมืองเกิดปัญหาสังคมตามมา เช่น ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาโสเภณีเด็ก และปัญหายาเสพติด เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันชนบทก็เกิดปัญหาผลผลิตตกต่ำ ทำให้เกษตรกรรายย่อยเป็นหนี้สิน นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติถูกดึงจากชนบทเข้ามารองรับภาคอุตสาหกรรมที่กำลังขยายตัว ส่งผลให้ชุมชนในชนบทเกิดล่มสลาย ทำให้เกิดการอพยพแรงงาน เป็นผลให้เด็ก คนชรา และคนป่วยถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง ส่งผลให้ชุมชนเกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม กอปรด้วยความเจริญทางด้านเทคโนโลยีสื่อสาร และคมนาคม ส่งผลให้วิถีชีวิตในชนบทค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ตามกระแสทุนนิยม ประชาชนในชนบทมีวิถีชีวิตที่ห่างไกลจากวิถีพุทธมากขึ้น

ประการที่สอง การขับเคลื่อนของพระสุบิน ปณิโต ในการสร้างชุมชนวิถีพุทธ เป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากกระแสบริโภคนิยมที่รุนแรงในปัจจุบัน

ผลการศึกษาเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัย เนื่องจากโครงสร้างและระบบเป็นเศรษฐกิจกระแสหลัก ทำให้ประเทศไทยต้องพึ่งพิงระบบตลาดโลก ส่งผลให้ชาวบ้านซึ่งเป็นเกษตรกร จากที่ในอดีตผลิตเพื่อบริโภค เปลี่ยนไปผลิตเพื่อจำหน่าย ทำให้ต้องแบกรับต้นทุนการผลิต จึงต้องไปกู้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ธนาคารออมสิน ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ หรือแหล่งเงินนอกระบบ เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว ผลผลิตอาจไม่ได้มาตรฐาน อาจเกิดจากภัยธรรมชาติ หรือราคาผลผลิตตกต่ำ เป็นผลให้เกษตรกรกลายเป็นหนี้ในที่สุด เมื่อพระสุบิน ปณิโต ได้เข้ามาช่วยเหลือโดยใช้เงินมาเป็นเครื่องมือในการสร้างคนให้พึ่งตนเองและสันโดษ ผลที่ได้อยู่ในระดับหนึ่งเท่านั้น และการที่จะนำชุมชนไปสู่ความพออยู่พอกิน เศรษฐกิจพอเพียง และสังคมคุณธรรม จึงเป็นไปด้วยความยากลำบาก คนส่วนใหญ่ยังคงได้รับอิทธิพลและตกเป็นเหยื่อของลัทธิบริโภคนิยม วัตถุนิยม พยายามวิ่งตามกระแสมากกว่าการหันกลับมาใช้ชีวิตแบบพอเพียง

ประการที่สาม ชุมชนวิถีพุทธที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนของพระสุบิน ปณิโต จะดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ คนในชุมชนต้องมีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการศึกษาเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัย เนื่องจากการวิจัย พบว่า วิถีพุทธที่พระสุบิน ปณีโต นำไปขับเคลื่อนในชุมชนตรงกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสอนให้คนมีความพอประมาณ มีเหตุผล และสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง การพัฒนาต้องเริ่มที่ การพัฒนาที่คนเพื่อให้เกิดจิตวิญญาณ ซึ่งจะนำไปสู่การรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน และเสียสละเพื่อส่วนรวม ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า

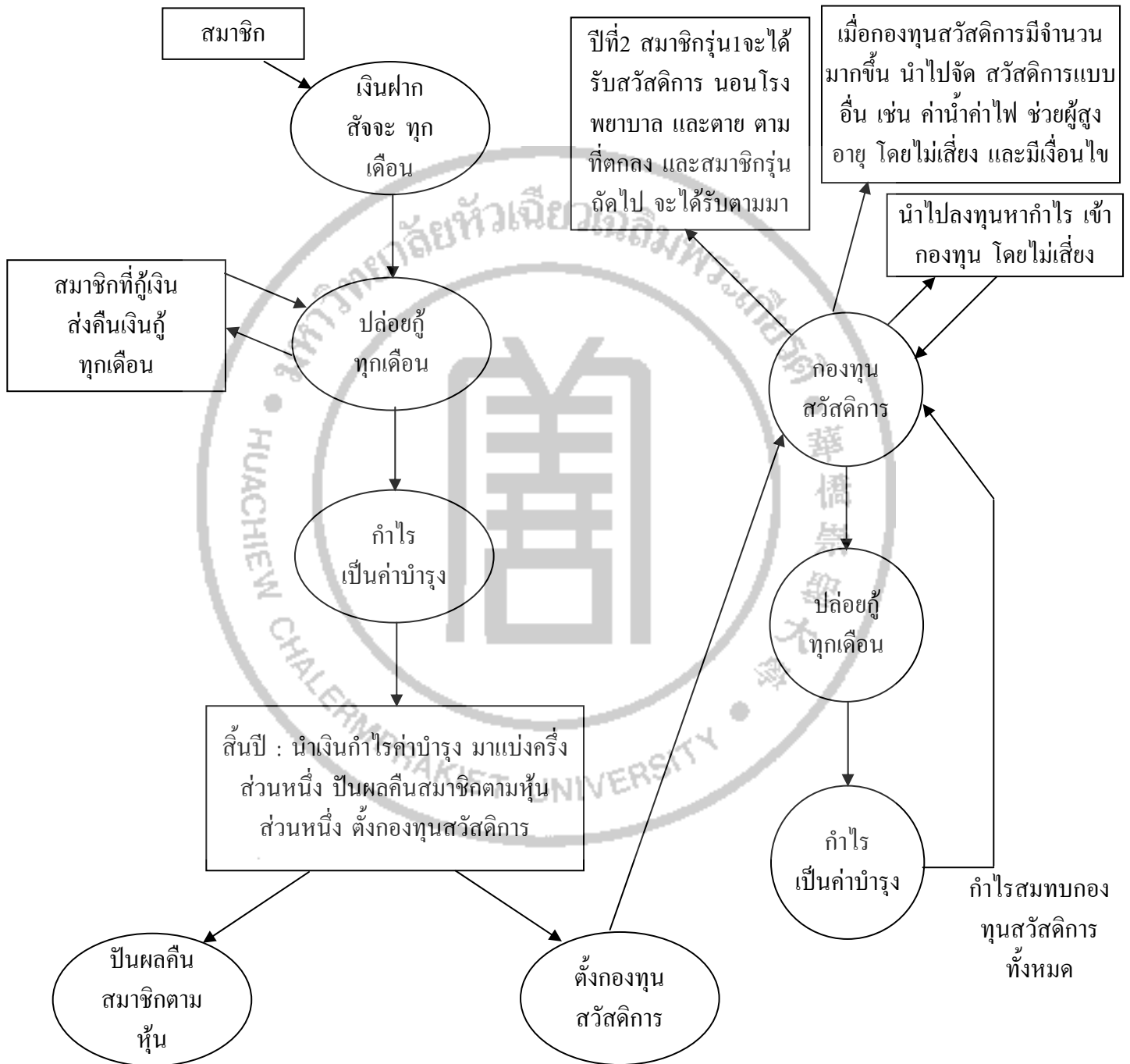
“...คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย มีความคิดทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข ...”

จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดังกล่าว อาจสรุปได้ว่า ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ ต้องอาศัย ความรู้ ความรอบครอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน เมื่อนำความพอเพียงมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ก็คือ การเดินทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา ในการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้หลักพึ่งตนเอง 5 ประการ คือ

- (1) ด้านจิตใจ คือ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและประเทศชาติโดยรวม มีจิตสำนึกเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
- (2) ด้านสังคม คือ แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นอิสระ
- (3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งการเพิ่มมูลค่าโดยให้ยึดหลักการของความยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด
- (4) ด้านเทคโนโลยี คือ การใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศของประเทศไทย และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของชาวบ้านเอง
- (5) ด้านเศรษฐกิจ คือ การมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ และยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง

หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 5 ประการดังกล่าว จะทำให้คนในชุมชนดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ ซึ่งตรงกับการขับเคลื่อนวิถีพุทธในชุมชนชนบทของพระสุบิน ปณีโต

แผนผังกระบวนการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เพื่อความเข้าใจอย่างง่าย

เงื่อนไขขั้นต่ำ : ความสำเร็จของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ

